

Coperta colecției: Silviu LUPESCU

Georges Duby

Georges Duby - *L'An Mille* e Editions Gallimard, 1980

Copyright © 1996 by POLIROM Co. S.A. pentru
prezenta versiune în limba română

Editura POLIROM, B-dul Copou nr. 3 P.O. Box 266,
6600 Iași, ROMÂNIA

ISBN 973 - 9248-12 - 8 Printed in ROMÂNIA

Lucrare editata cu sprijinul Fundației SOROS pentru
o Societate Deschisă

ANUL 1.000

Traducere: Maria Ivănescu Postfața: Mihai-Răzvan
Ungureanu

POLIROM Iași, 1996

Martorii

I

Prezentarea Anului 1.000

Un popor terorizat de iminența sfârșitului lumii: spiritul multor oameni de cultură mai păstrează încă vie imaginea Anului 1.000, în ciuda a ceea ce au scris Marc Bloch, Henri Focillon sau Edmond Pognon pentru a o distruge. Dovadă că paradigmele milenariste nu și-au pierdut de tot, în conștiința colectivă a epocii noastre, puterea de seducție. Acest miraj istoric își face cu ușurință loc într-un univers mental dispus să-l primească. Istoria romantică îl moștenește de la câțiva istorici și arheologi care se ocupaseră, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, de explorarea științifică a Evului Mediu, epocă obscură, aservită, născând toate superstițiile gotice pe care primele Lumini începură să le risipească, într-adevăr, la sfârșitul secolului al XV-lea, odată cu triumful noului umanism, apare și prima descriere cunoscută despre spaimele Anului 1.000. Ea se constituia ca un răspuns la disprețul profesat de tânăra cultură a Occidentului în privința sumbrei și frustelor secole de care tocmai se despărțea", pe care le renega pentru a privi, peste prăpastia barbară, spre Antichitatea aleasă ca model. Constituind nucleul tenebrelor medievale, Anul. 1.000, antiteză a Renașterii,

oferea spectacolul morții și al unei prosternări stupide.

O mare parte din forța acestei reprezentări își are originea în obstacolele care interziceau o viziune clară asupra acestui moment de istorie europeană. Într-adevăr, anul care a fost al miilea de la întruparea lui Hristos, după calculele – inexacte – ale lui Dionisie cel Mic, abia dacă închipuie o existență, atât de lipsită de rigoare e rețeaua mărturiilor pe care se întemeiază cunoașterea lui istorică. Într-atât încât, pentru a reconstitui acest punct cronologic – și pentru a constitui dosarul pe care vi-l prezentăm –, ne-am văzut obligați să lărgim în mod substanțial câmpul de observație și să luăm în considerare o zonă de aproximativ o jumătate de secol care să cuprindă Anul 1.000, cam între anii 980 și 1040. Și tot n-am obținut decât o viziune foarte puțin distinctă. Europa de atunci ieșea dintr-o extrem de profundă depresie. Incursiunile micilor bande de jefuitori, năvălind din nord, din est sau de la sud, reprimaseră primele elanuri de progres care înmuguriseră timid în perioada carolingiană, provocând o reîntoarcere agresivă la sălbăticie și păgubind mai ales edificiile culturale, pe care împărații secolului al IX-lea se înverșunaseră să le construiască. Limitate la vârfurile societăților eclesiastice, mediile cultivate fură atât de maltratate încât, spre anul 860, tradiția scrisului, și așa foarte restrânsă, se pierdu aproape în întregime. Acesta este motivul pentru care Occidentul secolului al X-lea, un ținut de păduri, triburi, vrăjitorie și regi neînsemnați care se urau și se trădau, părăsi istoria, lăsând chiar mai puține urme ale trecerii sale decât Africa Centrală a secolului al XIX-lea, care-i seamănă atât de mult. Firește, pentru generația care a precedat Anul 1.000, marile pericole și nefericiri trecuseră; pirații normanzi mai năvăleau încă în Aquitania, capturând prințese pentru care cereau răscumpărare, și-i vom mai vedea pe sarazini asediind Narbonne; se încheiase totuși perioada marilor hărțuieli și se simțea că un progres lent, dar continuu, se pusese în mișcare, proces ale cărui elanuri n-au încetat de atunci să antreneze țările Europei occidentale. Curând se va produce o revenire a

culturii și o reînviere a tradiției scrisului. Istoria Anului 1.000 devine posibilă. Dar ea este o istorie a primei copilării: gângurește, fabulează.

Prezentarea Anului 1.000

Arheologia

La drept vorbind, istoricul nu folosește numai textele, dar chiar tot ceea ce adună arheologia în beneficiul ei îl poate lămuri într-un mod deosebit. Exemplul Poloniei îi dovedește ceea ce este îndreptățit să aștepte de la o cercetare atentă a tuturor vestigiilor vieții materiale, de la explorarea mormintelor și a temeliilor caselor de locuit, de la analiza urmelor unei vechi așezări, pe care le păstrează peisajul sau toponimia actuală. Săpături recente au dezvăluit, într-adevăr, ce reprezentau, în câmpiile poloneze, „orașele” Anului 1.000, construcții din pământ și lemn înconjurând cu incinte lipite una de alta palatul prințului și al războinicilor săi, catedrala proaspăt înălțată și burgul meseriașilor servitori. La drept vorbind, arheologii polonezi, cehi, unguri sau scandinavi, stimulați de absența aproape totală a textelor cu privire la această perioadă a istoriei lor naționale și constrânși să folosească alte materiale pentru a o construi, se situează clar în avangarda unei arheologii a vieții cotidiene. În Franța, arheologia își mai experimentează încă tehnicile. Pentru cea mai mare parte a Europei, ceea ce se știe despre începutul secolului al XI-lea provine din surse scrise. Cartea de față își propune să prezinte și să comenteze câteva dintre ele, alese dintr-un fond documentar care, chiar și în ținuturile franceze plasate pe atunci în fruntea reînnoirii culturale, se dovedește a fi deosebit de restrâns.

Chartele

Din cei aproximativ șaiszeci de ani care încadrează Anul 1.000, datează o anumită cantitate de texte care nu pretind să povestească evenimente, ci să stabilească drepturi. Acestea sunt diplome notificând decizii regale, charte sau note privind aproape toate transferurile de domenii. Rare, încă, în Anglia și nordul Germaniei, în arhivele Franței, Italiei și Germaniei de Sud, asemenea

acte sunt mult mai numeroase decât titlurile analoage datând din secolul al X-lea sau chiar din perioada carolingiană. Nicio epocă anterioară a istoriei europene nu este atât de bogată în asemenea acte. Nu pentru că cei care le redactează ar fi fost în acest moment foarte activi. Erau chiar mai puțin harnici decât în secolul al IX-lea și, cu siguranță, și mai puțin decât în secolul al V-lea. Dar, pe de o parte, ei folosesc pergamentul, un material mult mai rezistent și mai durabil decât papirusul primei perioade a Evului Mediupe de altă parte, aceste înscrisuri au fost păstrate cu mai multă grijă. Ele reprezentau o valoare cu adevărat esențială în ochii călugărilor și clericilor într-un timp în care un mare număr de așezăminte religioase se aflau în plină reformă, trebuind, în consecință, să-și întemeieze restaurarea pe ordonarea sistematică a a-verii; ei păstrează cu sfințenie, în acest sens, toate înscrisurile care le garantau prerogativele: diplome și privilegii regale, charte de donație, acorduri încheiate cu puterile rivale. Înscrisul avea într-adevăr valoare în procesele de contestări judiciare. Firește, în acele timpuri, în afară de oamenii Bisericii, nimeni nu știa să citească. Dar, în adunările în care mănăstirile și episcopiile veneau să pledeze împotriva uzurpatorilor domeniilor lor, șefii de bande și însoțitorii lor nu îndrăzneau pe față să nu țină seama de pergamentele pe care ochii lor le vedeau marcate ici, colo, cu semnul crucii și în care oamenii capabili să le descifreze găseau socoteala precisă a vechilor tranzacții și numele celor care fuseseră martori. Din această epocă datează primele arhive, care sunt toate eclesiastice, și cartularii în care scribii Bisericii recopiau, clasând multiplele titluri izolate ținute în dulapurile destinate păstrării chartelor.

Prezentarea Anului 1.000

Aceste colecții au avut mult de suferit de-a lungul timpului. Dar multe dintre ele sunt aproape intacte în Italia și Germania. În Franța, o mare parte din ele au făcut obiectul unor transcrieri sistematice, înainte de instalarea mării nepăsări din secolul al XVIII-lea și a risipirii lor, prin

distrugere, în perioada revoluționară. Arhivele abației de la Cluny, de exemplu, au fost salvate, pentru perioada de care ne ocupăm, conținând mai mult de o mie patru sute de charte și note (cum multe dintre ele nu au fost datate cu precizie, o cifră exactă este imposibil de dat). Aceste înscrisuri conțin mărturii de neînlocuit. Fără ele, n-am ști aproape nimic despre condițiile economice, sociale și juridice; ele permit să se întrevadă cum se stabileau ierarhiile statutelor personale, cum se înnodau legăturile de vasalitate, cum evoluau patrimoniile, aruncând câteva lumini asupra exploatării marilor averi funciare. Dar aceste documente nu sunt utile decât dacă sunt dense. Numai adunând în fascicule indicațiile laconice pe care fiecare din ele le conțin, le putem folosi pentru a reconstitui, nu fără dubii, nu fără enorme lacune, rețeaua relațiilor umane din câteva zone privilegiate, din împrejurimile celor mai importante așezăminte din epocă. În schimb, izolată, fiecare din aceste charte nu ne spune nimic sau aproape nimic. Scribii de dinainte de mijlocul secolului al IX-lea rămâneau, în majoritatea cazurilor, prizonierii unor formulări vechi, prost adaptate la inovațiile timpului prezent; sub pana lor, ceea ce era modern în epoca lor rămâne ascuns în vocabulele prăfuite și cadrele sclerозate ale exprimării. Marea răsturnare a relațiilor politice și sociale, din perioada ordonată în jurul Anului 1.000, această veritabilă revoluție, mai timpurie în ținuturile franceze, va face să apară și să se instaleze pentru secole structurile numite feudale, care erau, într-adevăr, prea recente, prea actuale, ca să aibă vreun ecou asupra termenilor rituali ai scrierii juridice, cea mai rigidă dintre toate, cea mai lentă în a se adapta expresiei noutăților. Astfel, pentru a extrage din asemenea surse toate învățămintele, trebuie să le cercetăm pe fascicule, în serii. Despărțit de cele care îl preced, îl însoțesc sau îl urmează, niciunul din aceste acte nu ne oferă bogățiile de informație pe care le dezvăluie la prima lectură scrierile literare.

Pe vremea când istoricii nu se ocupau decât de regi,

de prinți, de bătălii și politică, literatura furniza erudiților esențialul hranei lor spirituale. În schimb, ea a fost neglijată imediat ce examinarea aspectelor economice și sociale a devenit scopul principal al cercetării istorice. Cu numai zece ani în urmă, nimeni nu se ocupa de aceste scrieri. Dar iată că anumite curiozități nou apărute, efortul pentru reconstituirea a ceea ce au însemnat în trecut atitudinile psihologice au făcut ca ele să redevină o sursă esențială de cercetare. Acestea sunt textele pe care lucrarea de față, deliberat orientată spre istoria mentalităților, vrea să le pună în evidență.

II

Naratorii

Opere literare

Săracă literatură. Singura scrisă era cea latină. Ea se făurea în cercul îngust al celor cultivați și numai în folosul lor. Legături strânse o țineau unită cu instituțiile școlare, motiv pentru care este direct implicată în renașterea carolingiană. O vedem înflorind, odată cu trecerea furtunii, pe plăpânda tulpină pe care pedagogii lui Carol cel Mare o plantaseră, la sfârșitul secolului al VIII-lea, în barbaria francă. Ca toate creațiile din vremea lui Ludovic cel Pios și Carol cel Pleșuv, operele Anului 1.000 se arată fascinate de modelele antichității latine, străduindu-se sânguincioase să le imite. Ceea ce s-a păstrat face parte din genurile practicate în literele romane și seamănă îndeaproape cu *auctores*, „autoritățile” pe care le conservau bibliotecile Anului 1.000, comentate de învățați. Acesta este și cazul mai tuturor operelor ale căror extrase le-am grupat aici – al poemului dedicat lui Robert cel Pios, regele Franței, poem scris spre sfârșitul vieții (în jur de 1030) de Adalberon, episcop de Laon, bătrân intrigant, implicat în politica regală, așa cum fuseseră și prelații carolin-gieni –, al scrisorilor scrise de Gerbert, cel ce va fi Papă în Anul 1.000 și editate de el cu gândul la Pliniu și Cicero – în sfârșit, al tuturor biografiilor personajelor sacre, rege, sfânt sau abate, inspirate din literatura panegirică antică și mai ales din *Epitoma vitae regis Roberti Pii*, viața

regelui Robert pe care Helgaud, călugărul de la Saint-Benoît-sur-Loire, o redactase între anii 1031-1041. În ceea ce privește operele propriu-zis istorice, ele merită un examen mai atent.

A scrie istoria v

Aceste opere sunt relativ abundente. În timpul renașterii carolingiene, care a introdus toată cultura scrisă într-un cadru strict ecleziastic, grija' de a prelungi tradiția romană și de a-i urma pe Tit-Liviu și Tacit fusese, într-adevăr, puternic stimulată de o altă atitudine intelectuală, de sensul duratei inerent religiei creștine. Căci creștinismul sacralizează istoria; el o transformă în teofanie. În mănăstiri, principalele vetre de cultură în epoca lui Carol cel Mare, și care vor redeveni astfel în Anul 1.000, practica istoriei se integra în mod firesc exercițiilor religioase. Și când reformatorii, preocupați de ascetism, urmărind să alunge, chiar din exercițiile spiritului, orice urmă de plăcere, îi îndemnară pe călugări să nu mai studieze scrierile păgâne, istoricii rămaseră aproape singurii, printre autorii profani, care scăpară de suspiciunile lor. Se cunosc, pentru un an situat pe la mijlocul secolului al XI-lea, cărțile distribuite călugărilor de la Cluny pentru lecturile din postul Paștelui: într-o proporție de unu la zece, membrii comunității au primit opere istorice, majoritatea creștine: Beda Venerabilul, Orosius, Josephus, dar și păgâne, precum cele ale lui Tit-Liviu. Se considera că textele, conținând memoria trecutului, puteau să contribuie în două feluri la marea operă care se făurea în atelierele din vremea aceea, abațiile: construirea împărăției lui Dumnezeu. Mai întâi, ele ofereau, într-adevăr, exemplele morale; ele puteau deci să-l ghideze pe creștin în progresul spiritual, să-l pună în gardă împotriva pericolelor și să-l orienteze pe drumul cel drept; ele edificau. Pe de altă parte, și mai ales, ele aduceau mărturia atotputerniciei lui Dumnezeu care, de la întrupare, se înserase el însuși în durata istorică; celebrând actele oamenilor care fuseseră inspirați de Sfântul Duh, ele vădeau gloria divină.

În prologul cărții sale, *Des Mervcilles*, scrisă spre anul 1140, abatele de Cluny, Pierre le Venerable, definește astfel meritele operei istorice și utilitatea ei: *Bune sau rele, toate faptele care se săvârșesc în lume, prin voia sau îngăduința lui Dumnezeu, trebuie să folosească slavei și înălțării Bisericii. Dar dacă nu le cunoaștem, cum ar putea ele contribui la slava lui Dumnezeu și la înălțarea Bisericii sale?* A scrie istoria înseamnă deci a crea opera necesară, intim asociată liturghiei; prin vocație, îi revine călugărului să fie principalul ei artizan; trebuie îndemnat să se aștearnă pe lucru, iar Pierre le Venerable își urmează astfel exhortația: *Nepăsarea care se cuibărește în nerodnicia tăcerii a devenit atât de mare că tot ce s-a întâmplat în ultimii patru, cinci sute de ani, în Biserica lui Dumnezeu sau în regatele creștinătății, ne este fiecăruia aproape necunoscut. Între vremea noastră și vremile ce au trecut, deosebirea este că noi cunoaștem perfect evenimentele petrecute cu cinci sute ori o mie de ani în urmă, în timp ce nu știm nimic despre faptele ulterioare și chiar despre cele care an loc în zilele noastre.*

Când, cu o sută de ani mai devreme, Raoul Glaber, cel mai bun istoric al Anului 1.000, își dedica lucrarea unui alt abate de Cluny, Odilon, el spunea același lucru:

*Îndreptățile plângeri pe care le-am auzit adesea exprimate de frații noștri de studiu și, uneori, chiar de înălțimea Voastră m-au tulburat. În zilele noastre, nu există nimeni care să transmită celor ce vor veni după noi o relatare cât de neînsemnată despre numeroasele fapte, deloc neglijabile, petrecute atât în sânul bisericilor lui Dumnezeu cât și al popoarelor. Mântuitorul a declarat că, până în ultimul ceas al ultimei zile, el va aduce lumii lucruri noi cu ajutorul Sfântului Duh și al Tatălui său. În aproape două sute de ani, de la Beda, preot în Marea Britanie și Pavel, diacon în Italia, încă nu s-a găsit nimeni care, însuflețit de un asemenea scop, să fi lăsat posterității cea mai neînsemnată scriere istorică. De altfel, aceștia **n-au** făcut decât să-și scrie istoria propriului popor sau a ținutului lor. În **timp** ce, evident, atât în lumea romană cât*

și în ținuturile de dincolo de mare sau în cele barbare, s-au întâmplat o mulțime de lucruri care, încredințate memoriei, ar fi foarte profitabile pentru oameni și i-ar îndemna mai cu seamă la prudență. Și s-ar putea povesti cel puțin tot atâtea fapte care s-au înmulțit, după cum se spune, în jurul celui de al miilea an de la nașterea **Iui** Hristos, Mântuitorul nostru. Iată de ce, pe măsura mijloacelor mele, mă voi supune recomandării înălțimii Voastre și voinței fraților noștri¹.

Existau, în vremea aceea, patru genuri de scrieri istorice:

1. A *na/ele*, mai întâi, în care se notau an de an principalele evenimente cunoscute. Acest gen era practicat, cu multă strălucire, în mănăstirile carolingiene. În Anul 1.000, nu mai rămân decât fragmente, din ce în ce mai anemice. În manuscrisul *Annales Floriacensis*, alcătuit la abația Fleury, adică la Saint-Benoît-sur-Loire, după Anul 1.000, numai șapte ani fac obiectul unor însemnări: 1003, 1004, 1017, 1025, 1026, 1028, 1058-lob? 2. *Annales Beneventanr* au fost continuate, la Sainte-Sophie din Benevent, până în 1130, în timp ce *Annales Viridunenses* de la mănăstirea Saint-Michel din Verdun, s-au întrerupt după 1034.

Naratorii

„*Pântience* (t.) - din lat. *pnideutia*, cu sensul de „înțelepciune” (n.tr.).

2. *Cronicile* sunt anale reluate, elaborate de un autor, care face din ele operă literară. În epoca de care ne ocupăm, trei asemenea lucrări prezintă o anumită importanță.

a) *Chronicon Novaliciense* -, compus înainte de anul 1050, în abația din Novalaise, situată într-una din marile trecători ale Alpilor, și care, distrusă de sarazini, fusese restaurată în jurul Anului 1.000.

b) Opt cărți de *Cronici* au fost elaborate de episcopul Thietmar de Merseburg. Născut în anul 976, într-o familie de conți saxoni, acesta este unul din cei mai importanți reprezentanți ai perioadei de înflorire culturală

pe care a cunoscut-o Saxa, unul din ținuturile cele mai sălbatice ale Europei până la urcarea prinților ei pe tronurile regatelor germanice, în cursul secolului al X-lea, și apoi pe cele ale Imperiului. Pe domeniile castelurilor lor, aceștia au instituit episcopii (cum a fost cea de la Merseburg, fondată în 968) și au construit mănăstiri, care au devenit centrele acelei *renovat io*, resurgență a renașterii carolingiene. Educat în mănăstirea Saint-Jean din Magdeburg, Thietmar a devenit preot în 1003, a rămas pe lângă arhiepiscopul ținutului, datorită căruia, în 1009, a fost numit episcop. La sfârșitul vieții, și-a scris *Cronicile*, pe care le-a adus până în anul 1008.

c) Ademar de Chabannes, asemenea lui Thietmar, a fost mai întâi călugăr, a intrat apoi în rândurile preoțimii și s-a înscris într-un cerc episcopal. Născut în jurul anului 988, într-o ramură laterală a unei mari familii din nobilimea limousină, fusese oferit de foarte tânăr abației Saint-Cybard d'Angoulême. Dar doi din unchii lui ocupau înalte demnități în mănăstirea din Limoges, unde era venerat mormântul Sfântului Marțial, sfântul tutelar al Aquitaniei. Ei

18 **Martorii** l-au atras pe Aderâiar în acest foarte important centru cultural, unde l-au inițiat în litere. Revenit la Angoulême, printre preoții catedralei, s-a pus pe scris. *Cronica* sa, lucrare foarte amplă, ia înfățișarea unei veritabile istorii, aceea a întregului popor franc. Într-adevăr, primele două cărți și jumătate din a treia nu sunt decât compilații; numai ultima parte este originală și abia după 980 devine adevărată cronică a aristocrației din Aquitania. Remanieri, adaosuri ulterioare au alterat un text care pune criticii erudite probleme dintre cele mai grele.

3. Opere istorice pot fi considerate și *Cărțile Miracolelor* compuse în marile lăcașuri de pelerinaj, situate în apropierea unor relicvării dintre cele mai venerate, *Cărți* al căror scop precis era să răspândească faima acestora. Ele povestesc miracole operate prin virtuțile moaștelor sfinte. Opere compozite, ele sunt

alcătuite de mai mulți redactori care, unul după altul, au adunat anecdote; chiar prin această succesiune, cronologia pătrunde în relatare. Două culegeri de acest fel sunt foarte importante pentru cunoașterea Franței din jurul Anului 1.000.

a) în această epocă, abația din Fleury-sur-Loire era unul din strălucitele centre ale vieții monastice; situată în apropiere de Orléans, reședința principală a regelui Franței, ea pretindea că păstrează relicvele sfântului Benedict din Nursia, patriarhul călugărilor din Occident. Aici, genul istoric era mai intens cultivat decât în alte părți. Aimoin, autorul unei *Historia Francorum*, s-a străduit, în jurul anului 1005, să adauge două cărți la prima culegere de *Miracole*, compusă în onoarea sfântului Benedict la jumătatea secolului al IX-lea. El a abordat cartea a II-a ca un istoric și a introdus în ea, într-o relatare de o structură solid cronologică, descrierea miracolo-*Moratoriile*; însă, în cartea a III-a, a clasat miracolele pe ținuturi. Urmând un plan asemănător, un alt călugăr, Andrei, a început, după anul 1041, să povestească noi miracole; asemenea tuturor cronicarilor, el a înserat aluzii frecvente la evenimentele politice, la intemperii și meteorițiș.

b) Bernard, fost elev al școlii episcopale din Chartres, care conducea spre anul 1010 școala episcopală din Angers, a vizitat, uimit, relicvele sfintei Foy de la Conques; el a refăcut de două ori pelerinajul și a oferit episcopului Fulbert de Chartres, unul din marii intelectuali ai epocii, o culegere de *Miracole* săvârșite lângă faimoasa statuie relicvară. Acest text constituie două **cărți** din *Liber miraculomm santé Fidis*9; celelalte două cărți sunt opera unui continuator din secolul al XI-lea.

4. *Istorii* adevărate de pe atunci, nu cunoaștem decât trei.

a) Dudon, decanul colegiului Saint-Quentin din Vermandois, a redactat pentru „duci piraiților” o *Istorie a Normanzilor*, „trei cărți de moravuri și mari fapte de vitejie ale primilor duci ai Normandier, ducându-și relatarea până

în 1002.

b) Patru cărți de *Istorii*, înglobând o perioadă cuprinsă între 888 – 995, sunt opera lui Richer, călugărul de la Saint-Remi din Reims *1”*.

c) Un alt călugăr, dar nesupus și instabil, Raoul, numit Glaber, umbla de la o mănăstire burgundă la alta, fiind bine primit datorită talentelor sale literare, în ciuda defectelor pe care le avea. La Saint-Benigne din Dijon, el se împrietenește cu Guillaume de Volpiano, cruntul erou al reformei religioase, care-l îndeamnă să devină istoric. Se pare că a reușit să ducă până la capăt, la Cluny, în jurul anului 1048, cinci căiți de *Istorii* și o istorie a lumii de la începutul secolului al X-lea, dedicată abatelui Saint Odilon¹¹. Raoul nu are însă o reputație prea bună. I se duce vestea de vorbăreț, credul, stângaci, iar latina lui este considerată cam încâlcită. E bine să nu judecăm opera în funcție de obiceiurile noastre mentale și cu propria noastră logică. Dacă vrem să-i urmăm demersul spiritual, apare imediat, și de foarte departe, ca fiind cel mai bun martor al timpului său.

I

III

Mărturiile și evoluția culturală

Raoul ține de ceea ce triumfă, adică de monahismul de la Cluny, iar Richer, de ceea ce moare, adică de acel tip de cultură episcopală care strălucise la Reims, în secolul al IX-lea, în timpul lui Hinemar, dar a cărei importanță se stinge după Anul 1.000; vechea școală carolingiană de istorie moare odată cu el și cu analele care se restrâng. E de-ajuns, deci, să facem inventarul acestei literaturi istorice și să observăm felul cum este ea răspândită în spațiul creștinătății latine pentru a sesiza o mișcare a fundamentelor culturale asociate marii răsturnări a structurilor occidentale durând de un mileniu.

O viziune monastică

Toate aceste opere, am spus, își au originea în renașterea carolingiană. Or, aceasta” dăduse avânt episcopatului, catedralelor și școlilor care le erau asociate.

În jurul anului 840, când ele dădeau cele mai frumoase roade, toți oamenii mari - toți marii scriitori - erau episcopi. Dar epoca lor se încheiase spre sfârșitul secolului al X-lea; rodul lor se estompează j) daj; a cu cerâTTegî ÂDT Puțina” strălucire mai păstrează doar cei stabiliți pe lângă tronuri. Efectiv, pe lista noastră de opere literare, nu figurează decât două nume de episcopi, cele ale prelaților regali: Thietmar, legat de regii din est, împărați saxoni; Adalberon, de regele Hun vest, Robert de Franța. În ținuturile occidentale, cu o evoluție mai timpurie, unde sunt mai puternice forțele de disoluție, care subminează temeliile puterii monarhice și, în același timp, prind oficiul sacerdotal în capcana intereselor pământești, restrângerea funcției episcopale apare și mai evidentă. Pamfletul **lui** Adalberon conține, de altfel, o critică acerbă a slăbiciunii regale, provocată de intruziunea călugărilor în afacerile publice, în privința biografiei regelui Robert, ea nu provine de la un cleric de curte; ea este monastică, se scrie la Saint-Benoît-sur-Loire și exaltă ceea ce în comportamentul suveranului se potrivește cu ascetismul și vocația liturgică a monahismului. Că-ci-Anull OOOe-te, din nou, timpul călugărilor. Toți istoricii pe care i-am citat trufos Tecăucați în mănăstiri și o mare parte din ei nici nu le-au mai părăsit. Mai bine adaptate la cadrele în întregime rurale ale vieții materiale, mai dispuse să răspundă la exigențele pietății laice, pentru că acestea adăposteau relicve, pentru că erau înconjurate de necropole, pentru că aici se spuneau rugăciuni de-a lungul zilei pentru vii și pentru morți, pentru că-i primeau pe copiii de nobili și pentru că bătrânii seniori își așteptau aici sfârșitul, abațiile din Occident au fost cuprinse mai devreme decât clerul catedralelor de spiritul reformei, care le-a ridicat din ruine, le-a restabilit regularitatea, Le-a întărit acțiunea salvatoare și a făcut ca ele să primească daruri din belșug. Donațiile pioase nu se făceau pe atunci episcopiilor, ci abațiilor, iar cartularele episcopale sunt mai sărace decât cele ale mănăstirilor. Printre acestea din urmă se numără și capodoperele culturii: marile monumente de artă romană au fost abațiile

și nu catedralele. Aproape tot ceea ce putem întrezări din aceste timpuri percepem cu ochii călugărilor.

Observații locale

La această deplasare a polilor culturali se adaugă un alt transfer, de data aceasta geografic. Renașterea carolingiană a favorizat ținuturile france, zona dintre Loara și Rin. Un examen atent al literaturii istorice arată că zona privilegiată de altă dată și-a pierdut strălucirea și că fervoarea activității intelectuale tinde să se disperseze spre periferia vechiului Imperiu. Spre Saxa, refugiu, în secolul al X-lea, al comunităților religioase din fața jefuitorilor normanzi sau unguri, ai căror prinți, deveniți împărați atraseră spre ei relicvele, cărțile și oamenii de știință și unde se formau misionarii însărcinați cu convertirea la creștinism a păgânilor din nord și din est. Spre vechea Neustrie, sleită altă dată de incursiunile scandinave, clar ale cărei puteri roditoare se vor reconstitui în jurul orașelor Rouen, Chartres sau Orléans. Spre Galia de sud mai ales, Burgundia și Aquitania, spre acele ținuturi romane mult timp supuse exploatării france, mereu răzvrătite, și care se eliberează de jugul carolingian, capabile să-și exploateze fondul vechi de cultură, în jurul marilor mănăstiri cu relicve și în care se înstăpânește, încetul cu încetul, influența congregației clunisienne. Această dispersare reflectă decisiva prăbușire a Imperiului.

Toți istoricii epocii, analiștii, cronicarii și, mai mult decât toți la un loc, cei care s-au străduit să alcătuiască o adevărată istorie sunt convinși de unitatea poporului lui Dumnezeu, identificat cu creștinătatea latină, fascinați de mitul imperial, expresie a unei asemenea coeziuni.

Deci, spune Raoul Glaber, de la anul 900 al Cuvântului întrupat care a creat și a dat viață tuturor lucrurilor până în zilele noastre, vom vorbi despre oamenii iluștri care au strălucit în lumea romană, de slujitorii credinței catolice și ai justiției, întemeindu-se pe relatările demne de încredere și pe ceea ce am văzut; vom vorbi despre numeroasele întâmplări, demne de luare aminte,

*petrecute în sfintele biserici cât și la unul sau altul dintre popoare; și dedicăm lucrarea noastră în primul rând Imperiului care a fost al lumii întregi, Imperiului Roman **n**.*

Dar, de fapt, materialul acestor diverse opere istorice traduce recenta fracționare a Occidentului. Înalta aristocrație, care, altă dată, era în întregime adunată în jurul unui singur șef, stăpânul Imperiului franc, ale cărui familii posedau domenii risipite în toate provinciile Occidentului, apare acum divizată; câteva mari familii domină câte un principat teritorial. Odată cu scrierile lui Dudon din Saint-Quentin, se inaugurează o istoriografie locală în întregime consacrată celebrării unei familii nobile. Nu celei a regelui, ci aceleia a unui prinț. Thietmar vorbește aproape exclusiv numai de Saxa și de hotarele ei cu slavii și se ocupă de împărați numai în măsura în care aceștia sunt saxoni. Numai Aquitania și, mai exact, Angoumois și Limousin apar în cronica lui Ademar, din clipa în care încetează să mai folosească operele altora. Această limitare progresivă a curiozității și informării istorice își are originea în marea mișcare apărută în Anul 1.000, care fracționează puterea, o localizează, stabilind Europa în structurile ei feudale.

IV

Pentru o istorie a atitudinilor mentale

Pentru că documentele acestui dosar sunt mai toate extrase din operele literare, e bine să precizăm ce anume pot ele să aducă astăzi la constituirea istoriei.

Oj Este zadarnic să căutăm în ele condițiile vieții materiale. În Anul 1.000, cotidianul nu-i interesa câtuși de puțin pe istorici, nici pe cronicari și nici atât pe autorii de anale. Dimpotrivă – și voi reveni asupra acestui lucru – numai excepționalul, insolitul, ceea ce rupe ordinea bine așezată a lucrurilor meritau atenție în ochii lor. La drept vorbind, actele juridice alcătuite în cancelarii nu furnizează niciun indiciu asupra banalului și cadrelor normale ale existenței; cel mult, câteva însemnări izolate, a căror semnificație nu se luminează decât prin referirea la ceea ce se poate ghici cu privire la timpurile care au

precedat sau au urmat această epocă. Referiri din care să se întrevadă o lume sălba-i, tică, o natură aproape intactă, foarte puțini oameni, înzestrați cu unelte derizorii. – luptânrigu-niâinile goale împotriva forțelor vegetale și a. puterilor pământului. incapabili să le domine, chinuindu-se să le smulgă o hrană săracă, ruinați de intemperii, hăituiți periodic de foamete și boală, mereu torturați de foame. Din care se poate-de-asemefica, discerne o societate ex – trem de ierarhizată, turme de sclavi, un „popor de înmni trnoir Hfmilii care se desfășoară în ramuri, mai mult sau mai puțin ilustre, dar țin strâns, adwmte-îo jurul unui trunchi unic, prin forța legăturilor de rudenie. Din care să zărim câțiva șefi, meșterilrr Tâzi5 oaie-srn. nu'găciune, parcurganc Tcalafe un univers mizer, smulgândiH puținele bogății cu care-și împodobesc propria lor persoană, palatele, moaștele sfinților și așezămintele lui Dumnezeu.

2. Politica este mai ușor de descifrat în aceste texte, din care multe au fost scrise pentru a-i glorifica pe prinți, pe acești oameni însărcinați de Dumnezeu cu misiunea de a conduce poporul și ale căror acte păreau atunci să traseze drumurile istoriei:

Tot așa cum, străbătând necuprinsele pământuri ale lumii sau călătorind pe întinsele ape, fiecare se întoarce spre crestele munților sau vârfurile arborilor, îndreptându-șiprivirile spre ele pentru ca aceste repere, ușor de recunoscut de departe, să-l ajute să-și atingă ținta, fără să se rătăcească – la fel și noi, în ambiția noastră de a face trecutul cunoscut posterității, cuvântul și atenția noastră se vor referi adesea, în cursul povestirii, la personalitatea oamenilor mari pentru ca, datorită lor, chiar povestirea să câștige în claritate și să prezinte mai multă siguranță13.

În prim plan se află împăratul sau Regele (adică regele Franței), cei doi monarhi moștenitori ai Jul. Carol cel Mare și Cezar, veghind împreună la salvarea lumii. Însă apar deja-și stăpânii provinciilor pe care generalizarea dislocării feudale îi stabilește într-o situație de autonomie, un duce de Normandia, un \yconte de Angoulême. Ademar de Chabannes îl înveș- /mântează pe Wilhelm cel Mare,

duce de Aquitania cu toate atributele suveranității, folosind pentru a-i reliefa portretul, forme retorice rezervate altă dată biografiilor imperiale:

*Duce de Aquitania și conte de Poitiers, gloriosul și puternicul Wilhelm se arăta plăcut tuturor, bun sfătuitor, de o uimitoare înțelepciune, de o largă generozitate, apărător al săracilor, ocrotitor al călugărilor, constructor și prieten al bisericilor și, **mai** ales, prieten al sfintei Biserici romane...*

*Pretutindeni, pe tinde se ducea, în toate adunările publice, el lăsa impresia mai degrabă a unui rege decât a **unui duce, prin onoarea** și strălucita glorie în care era înveșmântată persoana lui. Nu numai că a supus întreaga Aquitanie, într-atât încât nimeni nu îndrăznea să ridice mâna împotriva lui, dar chiar regele Franței nutrea pentru el o mare prietenie. Și, mai mult, A/fonso, regele Spaniei, regele Sánchez de Navarra și, de asemenea, regele danezilor și al anglilor, numit Kanut, au fost seduși de el, încât îi trimiteau în fiecare an ambasadori încărcăți de prețioase daruri, el însuși trimițându-i înapoi plini de daruri și mai prețioase. De împăratul Hefirâc a fost legat printr-o atât de strânsă prietenie că și unul și celălalt se onorau pe rând cu daruri. Trântre alte numeroase daruri, ducele Wilhelm i-a trimis împăratului o sabie mare de dur fin pe care a gravat aceste cuvinte: Henric împărat, Cezar August. Pontifii romani, când sosea el fa Roma, îl primeau cu tot atâtea plecăciuni ca și pe augustul împărat și tot senatul roman îl aclama ca pe ocrotitorul lui – și cum contele d'Anjou, Foulque, îi adusese omagiul său, el i-a oferit fieful Loudun și multe alte castele din Poitou, precum și Saintes și câteva castele, acest duce, când întâlnea un preot strălucitor de învățătură, îl înconjură cu atenții. Așa s-a întâmplat cu Renaud, călugărul supranumit Plafon, datorită științei cu care se împodobise, căruia i-a orânduit abația mănăstirii Saint-Maixent. La **el**, ci a adus din Franța pe episcopul de Chartres, Fulbert, un om deosebit de învățat, căruia i-a încredințat trezoreria de la Saint-Hilaire și a arătat în public tot respectul pe care i-l*

purta11LaceşLjduG & - Fusesse din copilăria scâinstruit în litere îi cunoşteci

foarte bine Scripturile. Păstra în palatul său un mare număr de cărţi şi. când întâmplarea făcea să aibă un răgaz, între războaie, se ocupa cu cititul petrecând lungi nopţi în meditaţie, printre cărţi, până când somnul îl doboră. Acesta era şi obiceiul lui Ludovic şi al tatălui său, Că rol cel Mare. Şi Theodor, împăratul victorios, se îndeletnicea adesea, în palatul său. nu numai cu lectura, ci şi cu scrisul. Şi Octavian Cezar August, după ce a terminat de citit, n-a zăbovit să scrie cu mâna lui istoria luptelor sale... faptele de vitejie ale romanilor şi tot felul de alte lucruri u.

Totuşi, pentru că toate aceste scrieri nu se interesează decât de suveranii foarte importanţi şi pentru că excepţionalul reţine întregul lor spirit de pătrundere, ele ne oferă foarte puţine detalii cu privire la ceea ce, chiar în acest moment, transformă de sus în jos jocul şi repartitia puterilor conducătoare. Din politică, ei se mulţumesc să relateze doar evenimentul, suprafaţa, şi nu structurile. În Galia meridională, principatele regionale suportau deja şi ele neajunsurile pricinuite de aceste forţe dizolvante care, odinioară, le eliberaseră de autoritatea monarhică. Or, relatările istorice nu ne comunică aproape nimic despre castele, devenite puncte de sprijin ale acestor noi puteri, nici despre acel grup social constituit în Franţa, între anii 980 şi 1040, clasa cavalerilor. Cei mai lucizi istorici ai acestui timp resping folosirea anumitor cuvinte care începeau să apară pe atunci, în chartele şi documentele vremii, întrebuintate pentru a califica noile situaţii sociale. Titlurile li se par prea vulgare, prea nedemne de un text care tinde să-i egaleze pe clasici: prizonieri ai vocabularului şi ai retoricii lor, ei sunt absolut incapabili să descrie în adevărul ei actual ierarhia statuturilor personale.

Pentru o istorie a atitudinilor mentale

3. Dar cel puţin aceste texte, şi în aceasta constă valoarea lor, aduc o contribuţie de neînlocuit la istoria

atitudinilor mentale și a reprezentărilor la nivelul psihologiei colective. Mărturia lor, rămâne, fără îndoială, limitată, pentru că emană dintr-un cerc foarte restrâns, cel al „intelectualilor”, pentru că oferă numai punctul de vedere al oamenilor Bisericii și, mai precis, pe cel al călugărilor. Mentalitate închisă prin definiție; a te retrage între zidurile unei mănăstiri nu înseamnă a întoarce spatele lumii pământești, a o rupe cu ea, a fugi de ea? Nu înseamnă oare a trăi, în mărginită adunare comunitară, prescrisă de regula benedictină, doar pentru un singur scop, celebrarea prin liturghie a gloriei divine? Viziune deformată, întunecată de pesimismul inerent al vocației monastice, care refuză societatea oamenilor fiindcă e coruptă și alege privațiunile penitenței.

Adaug că mesajul acestor texte se prezintă deosebit de sărăcit prin necesitatea traducerii. Modalitățile expresiei nu se dovedesc, într-adevăr, în perspectiva unei istorii psihologice, extrem de instructive prin ele înseși? Această retorică căreia denigratorii lui Raoul Glaber îi condamnă revărsarea, apoi cuvintele, combinațiile, alura frazei, legăturile, ritmurile, a căror alegere se impunea atunci oricărei arte a scrisului, propun specialiștilor în lingvistică și în psihologia meditațiilor un întreg material neexplorat încă și a cărui analiză atentă promite să fie pasionantă. Necesități tehnice impun traducerea acestor documente sau, mai degrabă, o transpunere nu lipsită de arbitrar. Să le lăsăm acum să vorbească și să ne străduim să aflăm, prin intermediul lor, cum au văzut autorii lor Anul 1.000, cum au trăit acest timp de speranță și teamă și cum s-au pregătit să înfrunte ceea ce a fost pentru ei parcă o nouă primăvară a lumii.

Sensul istoriei

O mie de ani de la întrupare

Din epoca feudală, nu ne-a rămas decât o cronică, singura care vorbește despre Anul 1.000 ca despre un an tragic: cronica lui Sigebert de Gembloux. S-au văzut în vremă-hcecă7 citim în textul lui, multe minuni, un îngrozitor cutremur de pământ, o cometă brăzdând

fulgurant cerul; irupția luminoasă a pătruns chiar înăuntrul caselor și, printr-o spărtură a cerului, a apărut imaginea unui șarpe. Autorul acestui text descoperise în *Annales Leodienses* mențiunea seismului. Dar restul, de unde-l știa? Nici într-un caz din propria experiență; scria mult mai târziu, după evenimente, pe la începutul secolului al XII-lea; nu văzuse nimic cu ochii lui. Un fapt rămâne; pe mărturia lui se bazează legenda ale cărei urme le regăsim în secolul al XVI-lea. Redactate în acest moment, *Analele* de la Hirsau reiau și înfrumusețează conținutul *Cronografiei* lui Sigebert:

În anul 1.000 de la întrupare, violente cutremure de pământ au zguduit întreaga Europă, distrugând pretutindeni mărițe și solide edificii. În același an, a apărut pe cer o cometă înfricoșătoare. Mulți dintre cei care au văzut-o crezură că aceasta anunță ziua din urmă... Aceasta e o adăugire gratuită: despre terorii Anului 1.000, cronica lui Sigebert de Gembloux nu spune, efectiv, nimic.

Dar, examinând scrierile istorice compuse de contemporani, suntem uimiți să descoperim cât de puțin caz au făcut, aproape toți, de împlinirea a o mie de ani de la întrupare. Anul trece neobservat în *Analele* din Benevent, în cele de la Verdun și în textele lui Raoul Glaber. În *Analele* de la Saint-Benoît-sur-Loire, se află o notă destul de lungă despre anul 1003, care s-a remarcat prin insolite inundații, printr-un miraj, nașterea unui monstru, înecat de părinți; dar amplasamentul celui de al miilea an al întrupării rămâne gol. De fapt, o asemenea tăcere nu înseamnă mare lucru. Toate aceste texte n-au fost ele scrise după sfârșitul acestui an, după ce groaza, dacă existase, și într-un moment în care, dovedindu-se zadarnică, nu mai credeau că ar fi necesar să se vorbească despre ea? Prin urmare, nimic nu ne permite să neglijăm și alte indicii. Iată două.

Visul lui Otto al III-lea

Fără să se precizeze data, unul din manuscrisele cronicii lui Ademar de Chabannes evocă un eveniment

major petrecut în Anul 1.000, relatat și de Thietmar și de *Cronica de la Novalaise*.

În zilele acelea, împăratul Otto al III-lea a fost avertizat printr-un ins că avea de exhumat corpul lui Carol cel Mare, îngropat la **Aix**, dar din pricina uitării care se așternuse cu timpul, nu mai cunoștea locul în care fusese îngropat. După un post de trei zile, fu descoperit în locul în care împăratul îl văzuse în vis, așezat într-o raclă de aur, într-o criptă boltită, de sub bazilica Sfânta Maria; purta pe cap o coroană de aur fin, iar trupul **i** se conservase perfect. A fost exhumat și expus privirilor poporului. În acest timp, unul din canonicii locului, Adalbert, un om cu o înfățișare de uriaș, a luat coroana lui Carol și, ca pentru a o măsura, și-a pus-o pe cap; s-a văzut atunci că țeasta lui era mult mai îngustă; coroana era atât de largă încât îi intrase capul cu totul. Măsurându-și apoi piciorul, s-a dovedit că era mult mai mic decât cel al suveranului; și imediat, prin puterea divină, piciorul **i** s-a frânt. A mai trăit încă patruzeci de ani infirm. Trupul lui Carol cel Mare a fost depus în aripa dreaptă a aceleiași biserici, în spatele altarului sfântului Ioan Botezătorul; s-a construit deasupra o splendidă criptă aurită, iar el a început să se remarce printr-o sumedenie de miracole. Totuși, nu este onorat printr-o solemnitate specială; **i** se celebrează simplu aniversarea ca pe aceea a morților obișnuiți. Pentru a-i reda acestei ceremonii întregul ei sens trebuie să ne referim la *Micul tratat al lui Antihrist*, scris în 954 de Adson, abate de Montier-en-Der. El se adresa celor preocupați de ziua Judecății; întemeindu-se pe textele sfântului Pavel, îi liniștea asigurându-i că sfârșitul timpurilor nu va veni înainte ca toate regatele lumii să se fi despărțit de Imperiul Roman, căruia îi fuseseră supuse înainte. Astfel, literaților din secolul al X-lea, destinul universului li se părea legat de cel al Imperiului: dezagregarea acestei structuri, domnind peste cetatea terestră, ar preceda întoarcerea în haos și distrugerea absolută. La fel, consacrarea moaștelor lui Carol cel Mare la Aix-la-Chapelle, ca, de altfel, întregul comportament al

lui Otto al III-lea, în cei patru ani care au precedat Anul 1.000, spiritul lui de penitență, voința de a restabili la Roma sediul Imperiului și de a-l „renova” fundamental, legându-l mai strâns de exemplele anterioare, romane și carolingiene, nu pot fi interpretate ca măsuri de înduplecare a lui Dumnezeu, menite să înlăture iminentul pericol?... Când și-a instalat sediul pe Aventin, când a luat de pe rămășițele lui Carol cel Mare, purtând-o personal, crucea de aur, semnul victoriei, împăratul Anului 1.000 nu era și el îndemnat de teama poporului și de propria lui teamă să întărească prin gesturi simbolice temeliiile lumii?

Cu privire la sfârșitul lumii...

O altă mărturie, mai explicită, cu privire la credințele populare, la neliniștea latentă de care profitau predicatorii penitenței: relatarea lui Abbon, abatele de la Saint-Benoît-sur-Loire. El reamintea un eveniment din tinerețea lui, putând fi datat cam prin anul 975.

Cu privire la sfârșitul lumii, am auzit predicându-se poporului, într-o biserică din Paris, că Antihristul va veni la sfârșitul Anului 1.000 și că, la puțin timp după aceea, vom fi cu toții supuși judecății generale. Am combătut cu asprime această părere, bazându-mă pe Evangheliile, pe Apocalipsă și pe Cartea lui Daniil.

Firește că savantul, doctorul care era Abbon, nu împărtășește aceste temeri și, cum își scrie relatarea în 998, este chiar permis să ne gândim că, dacă aceste temeri, în imediata apropiere a mileniului, ar fi fost cu adevărat violente în sânul poporului creștin, el ar fi ținut să-și dezvolte cu mult mai mult argumentele, pentru a le risipi. Rămâne de netăgăduit că, în zorii secolului al XI-lea, nucleul conștiinței colective se afla sub imperiul unei tulburătoare așteptări.

Așteptarea

Pentru creștinism, Istoria este orientată. Lumea are o vârstă. Dumnezeu a creat-o într-un anumit moment. Atunci și-a ales un popor căruia îi **îndrumă** pașii. Într-un anume an, într-o anume zi, el s-a întrupat și a coborât printre

oameni. Textele, cele ale Sfintei Scripturi, ne permit să calculăm datele, cele ale creației, ale întrupării, și permit să discernem ritmurile Istoriei. Aceleași texte – cele folosite de Abbon – Evangheliile, Apocalipsă anunță că, într-o zi, lumea se va sfârși. Îl vom vedea pe Antihrist, seducând popoarele lumii. Apoi cerul se va deschide pentru coborârea în slavă a lui Iisus, venind să judece vii și morții. În împărăția lui Dumnezeu, în Ierusalimul celest, se va încheia lunga procesiune a poporului lui Dumnezeu. Pentru a putea înfrunta ziua mănii, trebuie să fim pregătiți. Călugării dau exemplu. Ei au îmbrăcat haina abstenenței și s-au așezat în fruntea mișcării colective. Sacrificiul lor nu are sens decât în așteptare. Ei o întrețin. Ei îndeamnă pe fiecare să vegheze la preliminariile Parusiei.

Millenium

Or, o pagină din Scriptură, capitolul XX al Apocalipsei, furnizează cheia cronologiei prospective: *Apoi am văzut un înger pogorându-se din cer având cheia Adâncurilor și un lanț mare în mâna lui. Și a prins Balaurul, pe Șarpele cel vechicare este diavolul și Satana – și l-a legat pe o mie de ani. Și l-a aruncat în adânc și l-a închis și l-a pecetluit deasupra lui, pentru ca să nu mai amăgească popoarele până ce nu se vor sfârși cei o mie de ani. După aceea, trebuie să fie dezlegat câțeva vreme.*

...Și când se vor sfârși cei o mie de ani, Satana va fi dezlegat din închisoarea lui. Și va ieși să amăgească neamurile care sunt în cele patru colțuri ale pământului, pe Gog și pe Magog. și să le adune la război; iar lumărul lor este ca nisipul mării...

Adică, „odată trecuți cei **q**, mie de ani”, răul va invada lumea și va începe timpul frământărilor. Acesta este temeiul milenarismului. Călugăr, instruit în tehnicile computului, adică tocmai calcularea ritmurilor timpului, pătruns de sentimentul că istoria este ordonată pe cadențe regulate, obișnuit să elucideze misterele recurgând la analogii și la virtuțile mistice ale numerelor, Raoul Glaber propune istoriei umanității această periodizare:

Și cum aceleiași Creator, când a pus în mișcare toate părțile mașinii lumii, i-au trebuit șase zile pentru a-și desăvârși opera, și, acestea odată făcute, s-a odihnit în a șaptea zi, tot așa. timp de șapte mii de ani. el s-a ostenit să-i învețe pe oameni înmulțind pentru ochii lor minunile semnificative. Astfel, în secolele anterioare, nicio epocă nu a trecut fără să vadă aceste semne miraculoase ce-l dezvăluie pe Dumnezeu etern, până la aceea în care marele principiu al tuturor lucrurilor a apărut pe acest pământ sub formă umană și care este a șasea din istoria universului. Și se crede că într-a șaptea vor lua sfârșit diversele încercări ale lumii de aici, în scopul, fără îndoială, ca tot ceea ce a avut un început să găsească în autorul ființei lui sfârșitul cel mai plăcut pentru odihna sufletului său!

Anul 1033

Dar care mileniu, oare? Acela al nașterii sau acela al morții lui Iisus? Cel al întrupării sau cel al răscumpărării? în creștinismul secolului al XI-lea, Pastele avea mai multă importanță decât Crăciunul. În jurul acestei sărbători, se organiza ciclul liturgic; ea marca începutul anului. Și în existența oamenilor, într-un timp în care se dezvoltau riturile funerare și se celebrau morții, obiectul atenției și ceremoniilor îl constituia aniversarea morții unui om și nu acela, puțin cunoscut, al intrării lui în lume. Firește, era creștină începe cu **întruparea**. Dar Anul 1.000, trecând fără nicio nenorocire, nu trebuia atunci prelungită așteptarea până în anul 1033, considerat al miilea an de la Răstignire?

Într-adevăr, în funcție de acest dublu *millenium*, își ordonează Raoul Glaber – scriind după trecerea acestui timp – istoria sa. El a preferat să adune faptele care, se spune, s-au înmulțit în jurul anului 1.000 al Domnului Nostru Iisus Hristos. El pleacă de la anul 900, înaintând atât cât i-a fost dat s-o facă. Descoperă în jurul anului 1.000 semne de corupție care concordă cu profețiile lui Ioan conform cărora Satan va fi dezlegat după 1.000 de ani încheiați.

Dar după numeroasele semne și minuni care, fie înainte, fie după, și totuși în jurul Anului 1.000 al Domnului Iisus, s-au petrecut în lume, nu au lipsit oameni ingenioși și de spirit pătrunzător care să prezică altele nu mai puțin considerabile, în apropierea unui mileniu de la Patimile Domnului; ceea ce, într-adevăr s-a și întâmplat, în mod evident.

Căci, la drept vorbind, ceea ce era important pentru om nu erau evenimentele, ci „semnele și minunile”.

Istoria, într-adevăr, nu avea pentru ei alt rol decât acela de a hrăni meditația credincioșilor, de a le spori vigilența și, în acest scop. de a le evidenția avertismentele pe care Dumnezeu le trimitea creaturilor sale prin „miracole”, prevestiri, „profeții”. Trebuie, într-adevăr, să **observăm** cum s-a manifestat, progresiv, de la începuturile umanității, cunoașterea Creatorului. Mai întâi Adam, și cu el toată rasa lui, îl proclamă pe Dumnezeu Creatorul său, atunci când, lipsit, prin vinovata **lui** nesupunere **la** preceptele divine, de bucuriile Paradisului și condamnat la exil, el își plânge cu lacrimi amare jalnica stare. Dar de când neamul oamenilor s-a înmulțit, de-a lungul și de-a latul pământului, dacă n-ar fi fost prevăzătoarea bunătate a Creatorului său care să-l țină la sânul milostivirii sale, de multă vreme ar fi căzut fără putință de scăpare în prăpastia greșelii și a orbirii sale. Iată de ce, chiar de la începuturi, divinele hotărâri ale bunului său Creator au ivit pentru el uluitoare miracole în lucruri, preziceri extraordinare în elemente și de asemenea, în gura celor mai înțelepți, profețiile destinate să-i încalce, pe calea divină, în același timp, speranța și **teama**.

Cu cât sfârșitul lumii e mai aproape, cu atât vedem înmulțindu-se lucrurile despre care vorbesc oamenii”.

Ei vorbesc, se neliniștesc, se întreabă cu privire la sensul ascuns al lucrurilor și la avertismentele pe care acestea le conțin. Ei îi ascultă pe cei ale căror virtuți și înțelepciune le îndreaptă pașii spre împărăție, pe clerici și pe călugări, pe cei care ne-au lăsat mărturiile lor. Dar

aceștia, ca să descifreze istoria, își foloseau resursele spiritului. Despre habitudinile lor mentale este important, înainte de toate, să ne informăm.

Mecanisme mentale

Martorii noștri aparțin cu toții unui mic grup de învățați, de privilegiați care frecventaseră școlile. Or, este posibil, prin câteva izvoare, să cunoaștem formația pe care au putut s-o primească. Cu toate că și asupra acestui punct, ca și asupra altora, documentele nu amintesc decât ceea ce este-excepțional: bine informați suntem cu privire la el Gerbert. cel mai învățat dintre oamenii timpului său. Înainte de a fi numit arhiepiscop de Reims, apoi de Ravenna și înainte de a deveni în sfârșit, sub numele de Silvestru al II-lea, Papa Anului 1.000, Gerbert condusesese școala episcopală din Reims. În istoria sa, Richer, care i-a fost elev, vorbește îndelung despre știința maestrului său.

El descrie mai întâi felul în care s-a instruit Gerbert. Arhiepiscop de Reims, Adalberon, preocupat să reformeze clerul, *încearcă să-i educe adecvat pe fiii bisericii în artele liberale. În timp ce el medita la toate acestea în sinea lui. Providența a îndreptat spre el pașii lui Gerbert, un om genial, de o admirabilă elocință. Prin el, în curând, toată Galia avea să strălucească și să lumineze ca o făclie aprinsă. Aquitan prin naștere, el fusese crescut de mic în mănăstirea sfântului mărturisitor Geraud [la Aurillac] și instruit în gramatică. Pe când, adolescent, își continua acolo studiile, se întâmplă ca Borrel, ducele din Spania de dincoace de munți [Catalonia] să vină în această mănăstire să se roage. Abatele din partea locului îl primi cu multă politețe și, în cursul conversațiilor, îl întrebă dacă în Spania se aflau oameni foarte pricepuți în artele [liberale]. Imediat, ducele răspunse afirmativ; abatele îl convinse foarte repede să ia cu el pe unul din călugării săi și să-l învețe artele. Ducele se învoi și acceptă cu mărinimie; cu consimțământul fraților, îl luă cu el pe Gerbert, pe care-l încredința, pentru a fi instruit, episcopului Atton [din Vich]. Pe lângă acesta, Gerbert studie matematicile în profunzime și cu multă eficacitate.*

Dar cum providența voia ca Galia, cufundată încă în beznă, să strălucească în plină lumină, ea făcu să le treacă prin minte ducelui și episcopului ideea de a merge la Roma să se roage. Odată încheiate pregătirile, ei porniră la drum, luându-l cu ei pe adolescentul care le fusese încredințat. După ce sosiră în oraș și după ce se rugară în fața sfinților apostoli, meraseră să-i prezinte Papei... veștile bune și să-i ofere din bunurile lor ceea ce i-ar fi pe plac.

Inteligența adolescentului, precum și voința acestuia de a învăța nu scăpară Papei. Cum muzica și astronomia erau pe atunci complet necunoscute în Italia, curând, printr-un emisar îl informă pe Otto, regele Germaniei și al Italiei, despre sosirea unui tânăr care cunoștea foarte bine matematica și putea să o predea cu sârg. Curând regele îi sugeră Papei să-l rețină pe tânăr și să nu-i dea drumul cu niciun preț. Ducelui și episcopului care veniseră cu el din Spania, Papa le spuse simplu că regele voia să-l rețină pe tânăr pe lângă ei, că îl va trimite repede înapoi în mare cinste și că îl va răsplăti prin favoruri. Astfel, ducele și episcopul au fost convinși să se întoarcă în Spania, lăsându-l pe tânăr cu această condiție.

Lăsat în grija Papei, tânărul fu oferit apoi regelui, întrebându-l cu privire la arta sa, el răspunse că știa bine matematica, dar că ar fi vrut să învețe știința logicii. Cum ținea să-și împlinească visul, nu rămase mult timp aici ca profesor.

***În** vremea aceea, G., arhidiacon de Reims, se bucura de o mare faimă de logician. Tocmai atunci, el fusese trimis de Lothar, regele Franței, la Otto, regele Italiei. La sosirea sa, tânărul se înfățișă plin de bucurie regelui, de la care obținu să fie încredințat lui G. I se alătură acestuia câțva timp și îl urmă la Reims. Învăță de la el știința logicii și progresează rapid. În schimb, G., care începuse să învețe matematica, fu învins de dificultățile acestei arte și renunță la muzică.*

Acest text ne lămurește asupra următoarelor fapte:

1. Studiile se aflau înscrise în cadrul celor șapte arte liberale, împrumutat odinioară de pedagogii carolingieni

de la școlile Imperiului târziu.

Din *trivium*, nu se învăța la Saint-Geraud d'Aurillac decât gramatica (adică latina), dar nu retorica, nici dialectica (logica). În Catalonia, la hotarele cu Islamul, cunoașterea *quadrivium-lui* (Richer vorbește despre „matematică” și precizează „astronomie și **muzică**”) era mult mai aprofundată decât în alte părți.

2. Nu este vorba propriu-zis de o școală, ci de faptul că tânărul cleric, care voia să înainteze în studiu, își căuta în toată creștinătatea maestri cărora să li se alăture pe rând. Căuta, de asemenea, cărți. Despre această extremă mobilitate și neobosită căutare a instrumentelor științei ne putem forma o părere pe baza altor două mărturii.

Richer chemat să studieze la Chartres

*Pe când reflectam mult și deseori la artele liberale și când îmi doream să **învăț** logica lui Hippocrate din Cos, am întâlnit într-o zi, în orașul Reims, un călăreț din Chartres. Îl întrebai cine și al cui era, de ce și de unde vine, și mi-a spus că era trimis de Heribrand, clericul din Chartres, că voia să vorbească cu Richer, călugărul de la Saint-Remi. Uimit de numele prietenului și de scopul misiunii lui, îi mărturisii că eu eram cel pe care-l căuta. Ne-am îmbrățișat și ne-am retras mai la o parte. Curând, el îmi întinse o scrisoare în care eram invitat să citesc Aforismele. **Plin** de bucurie, luai un servitor și mă pregătii să plec la Chartres...*

*Prin urmare, studiam cu sârg Aforismele lui Hippocrate pe lângă maestrul Heribrand, un om de o mare generozitate și știință... Cum acolo n-am putut găsi decât diagnosticul bolilor și cum această simplă cunoaștere a bolilor **nu** corespundea așteptărilor mele, i-am cerut permisiunea de a-i citi cartea intitulată De l'acord d'Hippocrate, Galien et Suran. Am obținut-o, căci pentru **un** om atât de priceput în artă, proprietățile farmaciei, botanicii și ale chirurgiei nu au niciun secret2.*

Correspondența lui Gerbert:

„Despre copiiști și cărți...”

(Către Evrard, abatele de la **St-Julien** de Tours.)

*...este de cel mai mare folos să știi să vorbești în așa fel încât să convingi și să stăpânești vehemența spiritelor tulburate de farmecul elocinței. În acest scop, mă străduiesc să adun o bibliotecă. La Roma, de multă vreme, în întreaga Italie, în Germania și în Belgia, am cheltuit mulți bani ca să plătesc copişti și cărți, ajutat fiind în fiecare provincie de bunăvoința și zelul prietenilor mei. Permite-mi să **te** rog să-mi faci același serviciu. În funcție de ceea ce îmi vei spune, voi trimite copistului pergamentul și banii necesari, iar ție îți voi fi recunoscător pentru binefacerea ta...*

(lui Rainard, călugăr la Bobbio.)

*...**Știi** cu câtă ferveare caut cărți în toate părțile; știi, de asemenea, câți copişti se găsesc în orașele și satele **Italiei**. Așterne-te deci pe treabă și, fără să spui nimănui, pe cheltuiala ta, copiază-mi pe M. Manilius, Despre Astrologie, Victorinus. Despre Retorică. Demostene, Oftalmica. Promit să păstrez o tăcere de mormânt cu privire la serviciul pe care mi-l faci și la bunăvoința ta demnă de laudă și mă angajez să te răsplătesc cu generozitate pentru ceea ce vei fi cheltuit, după socoteala **ta**, și la data pe care o vei stabili...3*

Profesoratul lui Gerbert la Reims

Gerbert, care se recomandase arhiepiscopului prin noblețea științei sale, își atrase întreaga bunăvoință a acestuia. La cererea sa, fu însărcinat cu instrucția în arte a unor echipe de școlari.

*„În ce ordine întrebuința el cărțile pentru a predă”, titlul capitolului 46 din Istoriile lui Richer, insistă încă o dată asupra rolului pe care-l deținea, în tehnicile școlare, „lecția”, adică lectura unui autor făcută de maestru. Richer descrie, de asemenea, succesiunea studiilor: **elevii** lui Gerbert au primit cunoștințe elementare de gramatică; ei erau succesiv inițiați în alte două ramuri din **trivium**. Lecturile maestrului au ca obiect mai întâi dialectica.*

Logica

El explica dialectica și lămurirea sensul cuvintelor, parcurgând în ordine aceste cărți: mai întâi, comenta

lucrarea Isagoge a lui Porphyrios. *adică Introducerile, după traducerea retorului Victorinus și după Boethius. studia apoi cartea lui Aristotel despre Categorii, adică predicatele, explicând perfect ce este Peri Hermeneias, adică lucrarea Despre interpretare, în sfârșit, îi învăța pe auditorii lui Topicele, adică temeiurile probelor, traduse de Cicero din greacă în latină și lămurite de cele șase cărți de comentarii ale lui Boethius.*

Le-a citit și le-a explicat spre folosul lor cele patru cărți despre diferitele topice, două cărți despre silogismele categorice, trei despre silogismele ipotetice, o carte despre definiții și o carte despre diviziuni.

Retorica

Aproape toate lucrările pe care se întemeiază predarea logicii aparțin lui Boethius. Gerbert trece apoi la retorică. Într-o scrisoare adresată lui Bernard d'Aurillac, el vorbește despre *alcătuirea unui tablou al retoricii expus pe douăzeci și șase de foi de pergament, legate laolaltă și formând un tot, pe câte două coloane juxtapuse, fiecare de treisprezece file. Această lucrare pare fără îndoială admirabilă neștiutorilor: ea este utilă școlarilor studioși pentru a-i face să înțeleagă regulile foarte subtile ale retoricii și pentru a le fixa în memorie.*

Totuși, temându-se că elevii nu vor reuși să deprindă arta oratorică fără să cunoască modurile de elocutiune care nu pot fi găsite decât la poeți, el crezu de cuviință să le folosească și pe acestea, pentru a-și familiariza elevii. Citi deci și comentă pentru ei pe Vergiliu, Stațiu „și Terențiu, pe satiricii fuvnai, Persius și Horațiu și, în sfârșit, pe Lucan, istoricul. După ce elevii săi au ajuns să-i cunoască bine pe aceștia și să-și însușească modurile de exprimare, îi introduse în retorică.

Astronomia

Cu toate acestea, după cum am văzut, *quadrwium* - numit aici matematică și compus, în ordine, din aritmetică, muzică, astronomie și geometrie - era domeniul în care excela Gerbert.

El începu prin a-și iniția elevii în aritmetică, prima

parte a matematicii. Îi învață apoi temeinic muzica, artă cu totul ignorată până atunci în Galia. Dispunând

50. notele pe monocord, distingând consonanțele și acordurile lor, tonurile și semitonurile, bemolii și diezii, distribuind rațional tonurile în sunete, el reuși să le evidențieze raporturile.

Construcția unei sfere pline.

— Pentru a sublinia sagacitatea acestui mare om și pentru a-i înlesni lectorului să observe eficacitatea metodei sale, nu este inutil să amintim eforturile pe care le-a făcut pentru a reuni principiile astronomiei. Cu toate că aceasta este o știință aproape înțelegibilă, el a reușit, spre admirația tuturor, s-o explice cu ajutorul câtorva instrumente. El reprezenta mai întâi globul lumii la scară redusă printr-o sferă, din lemn masiv: o înclină oblic pe orizont, cu cei doi poli: acoperi polul superior cu semnele constelațiilor septentrionale, iar polul inferior cu semnele constelațiilor australe; îi regla poziția prin cercul pe care grecii îl numesc „orizont”, iar latinii „limitant” sau „determinant”, pentru că datorită lui se pot distinge și delimita constelațiile vizibile de cele invizibile. Plasă sfera pe orizont pentru a arăta, într-un fel folositor și probant, răsăritul și apusul constelațiilor. Își iniție elevii în științele naturale și-i învață să înțeleagă mișcarea constelațiilor. Noaptea, se întorcea spre stelele strălucitoare, străduindu-se să le măsoare înclinația în diversele regiuni ale lumii, atât la răsăritul cât și la apusul lor.

Semnificația cercurilor intermediare. – în ceea ce privește cercurile pe care grecii le numesc „paralele”, iar latinii „echidistante” și care erau, fără îndoială, imateriale, iată cum îi făcea să le înțeleagă. Construi un semicerc tăiat de un diametru, constitui diametrul printr-un tub, la extremitățile căruia marcă cei doi poli, boreal și austral. Diviza, de la un pol la altul, semicercul în treizeci de părți. La a șasea diviziune de la pol, plasă un tub reprezentând cercul arctic. Apoi, sărind cinci diviziuni mai departe, el mai așază un tub identic, pentru a marca cercul echinoxial. După aceleași dimensiuni, diviza restul spațiului până la

polul sud.

Structura acestui instrument cu diametrul orientat, spre poli și convexitatea semicercului așezată în sus permitea elevilor să înțeleagă cercurile invizibile și să le fixeze temeinic în memorie.

Construcția unei sfere foarte utile pentru cunoașterea planetelor.

— Gerbert născoci un artificiu pentru a face înțeleasă revoluția planetelor, cu toate că ele se mișcă în interiorul lumii încrucișându-și drumurile. Construi mai întâi o sferă circulară, constituită adică numai din cercuri. Plasă cele două cercuri numite de greci „coerente” și de latini „incidente”, pentru că ele se **întretăiați**. La extremități fixă polii. Prin coluri trecu alte cinci cercuri, numite paralele, în așa fel încât, de la un pol la altul, jumătate din sferă să fie împărțită în treizeci de părți. Și toate acestea nu la un mod vulgar sau confuz: pe cele treizeci de părți ale emisferei mai așază șase cercuri de la pol la primul cerc, cinci de la primul plan până la al doilea, patru de la al doilea la al treilea, cinci de la al patrulea al cincilea, șase de la al cincilea până la pol. În raport cu aceste cercuri el plasă oblic cercul numit de greci „loxos” sau „Zoe”, iar de latini „oblic” sau „vital”, fiindcă el conținea figurile animalelor reprezentând stelele. În interiorul acestui oblic suspendă cercurile planetelor printr-un admirabil artificiu. Astfel, **într-o** manieră extrem de eficace, el demonstra elevilor săi revoluțiile, înălțimile și distanțele respective. În ce **fel**? Ar fi necesară o dezvoltare care ne-ar îndepărta de subiectul nostru...

52.

Construcția unei alte sfere pentru înțelegerea constelațiilor: - în afara acestei sfere, el mai construiește una, circulară, în interiorul căreia nu mai dispune cercuri, dar pe care constelațiile erau reprezentate prin niște fire de aramă. Străpunse sfera cu un tub servind drept axă pentru indicarea polului celest. Pentru cel care-l privea, aparatul figura cerul. Era alcătuit în așa fel încât stelele tuturor constelațiilor să fie reprezentate prin semne așezate pe

sferă. Acest aparat avea în el ceva divin: chiar cel care nu se pricepea deloc la această artă putea, fără profesor, dacă i se arăta una din constelații pe sferă, să le recunoască pe toate celelalte. Astfel, Gerbert își instruia cu noblețe elevii. Aceasta în privința astronomiei.

Geometria

Confecționarea unui abac.

— Nu se ostenea mai puțin în predarea geometriei. Pentru introducerea în această știință, ceru unui armurier să-i construiască un abac, adică o tablă compartimentată. Aceasta era împărțită pe lungime în douăzeci și șapte de sectoare. În ele înscrise cele nouă cifre reprezentând toate numerele. Fabrică, de asemenea, o mie de caractere din corn, având forma cifrelor. Când acestea erau deplasate pe cele douăzeci și șapte de compartimente ale abacului, indicau înmulțirea și împărțirea numerelor. Astfel, se înmulțeau și se împărțeau o mulțime de numere, ajungându-se la rezultat într-un timp mai scurt decât cel necesar pentru a formula operația. Cine ar dori să învețe temeinic această știință, să citească chiar cartea lui Gerbert scrisă pentru gramaticianul Constantin de la Saint-Benoît-sur-Loire; o va găsi acolo tratată în detaliu⁴.

În școlile episcopale, învățarea limbii latine și a topicii ei, bazată pe exemplele clasice, și studierea raționamentului demonstrativ, după micile tratate de logică în care Boethius, la începuturile timpurilor medievale, rezumase în latină dialectica greacă, formau primul ciclu de învățământ. Ucenicie a mijloacelor de expresie și de convingere, el viza, ca și sistemul școlar antic, din care se născuse, să formeze oratorii. În privința celui de al doilea ciclu, el ținea să comunice anumite cunoștințe practice (muzica era de o imediată folosință oamenilor Bisericii, a căror funcție principală era pe atunci să cânte, la orice oră a zilei, gloria lui Dumnezeu). Dar el oferea și o viziune globală și intimă a Creației. Orientat, într-adevăr, spre astronomie, spre studiul numerelor și al concordanțelor tonale, acest al doilea ciclu dezvăluia ordinea profundă a universului, reflectată în mișcarea

circulară a astrelor, în relațiile matematice și ritmurile armonice...

III

Instrucția călugărilor în majoritatea mănăstirilor - la Cluny mai ales - o reacție ascetică, apărută pe la începutul secolului al IX-lea, restrânsese mult timpul acordat studiilor. La Saint-Benoît-sur-Loire, Abbon dezvoltase învățământul; dar la Aurillac, de exemplu, acesta se oprea la gramatică. Gerbert a trebuit să-și caute măestrîi în alte locuri, pe lângă o catedrală. „Școala” monastică se deosebea în general de „școala” episcopală, ca și mentalitatea călugărilor de aceea a clericilor. Călugării, într-adevăr, renunțaseră la plăcerile lumești și trăiau în liniște. De ce să se mai inițieze în artele (perverse) ale elocinței și persuasiunii? Le ajungea să știe bine latina, limba Scripturilor, și să-și lase spiritul, în meditație ca și în rugăciune, să umble liber printre vocabulele limbii sacre. Cum întreaga lor existență era destinată cântului coral, în ceremoniile neîntrerupte ale liturghiei, experiența muzicală și știința raporturilor armonice acționau asupra comportamentului lor mental cu mai multă forță decât în mediile catedralelor. Dar nici retorica, nici dialectica nu erau pentru ei. Această orientare particulară a studiilor a avut un efect imediat asupra felului lor de a se exprima, adică asupra cărților lor și, în consecință, asupra majorității textelor adunate aici.

Despre pericolul de a-i citi pe poeți

De la începutul secolului al X-lea, abații de Cluny nu încetau să-și avertizeze frații privind pericolul vătă-
Itistrucția călugărilor?)

mătoarelor seducții ale literaturii profane. Aceeași atitudine la Raoul Glaber:

*În acel timp, un rău asemănător se ivi la **Ravenna**. Un anume Vilgard se consacră, cu o pasiune ieșită din comun, studiului artei gramaticale (acesta a fost dintotdeauna obiceiu italianilor, de a neglija celelalte arte, pentru a se ocupa de aceasta). Umflat de orgoliu, datorită cunoștințelor în arta sa, acesta începuse să dea treptat*

semne de stupiditate: într-o noapte, demonii luară înfățișarea lui Vergiliu, Horațiu și fuvenal și i se arătară, prefăcându-se că vor să-i mulțumească pentru iubirea de care dădea dovadă în studierea celor spuse de ei în cărți și în slujirea cu atât succes a renumelui lor în ochii posterității. Pe deasupra, îi promiseră că vor împărți cu el gloria lor. Corupi de această mistificare diabolică, el se apucă să predea cu emfază mult mai multe lucruri contrare sfintei credințe - declară că poezii trebuiau crezuți cuvânt cu cuvânt. Până la urmă, el fu judecat drept eretic și condamnat de Piero, pontiful orașului. Se descoperi atunci, prin întreaga Italie, o mulțime de adepți ai acestei dogme vătămătoare, sectanți care au fost și ei trecuți prin foc și sabie.

Pe firul meditației în privința mecanismelor logice care ghidau gândirea monastică, pe acestea le putem descoperi în anumite pasaje din *Istoriei*, mai ales în lunga dizertație în care Glaber se străduiește să combată erorile ereticilor din Orléans.

Dar și noi, cu firavele mijloace ale inteligenței noastre, ne-am decis să răspundem, măcar cât de puțin, acestor erori pe care le-am expus. Mai întâi, îndemnăm pe toți credincioșii să-și liniștească inima cu vorbele

56 *profetice ale apostolului care, prevăzând în viitor asemenea trădări, a spus: „Trebuie să existe erezii, pentru a-i deosebi pe cei de dreapta credință”* 1. Ceea ce, deci, caracterizează cel mai bine prostia acestoreretici și-i arată cu adevărat lipsiți de orice știință și de orice înțelepciune, este faptul că ei neagă existența autorului tuturor creaturilor, adică a lui Dumnezeu. Căci este clar că, dacă orice lucru, oricare i-ar fi masa sau volumul său, este dominat de mărimea altuia, se înțelege că totul provine dintr-o ființă mai mare decât toate. Acest raționament este valabil atât pentru lucruri corporale, cât și pentru cele încorporate. Trebuie să știm că orice lucru corporal sau încorporat poate fi modificat de vreun accident, impuls sau de acțiunea pe care o dorim, dar el nu va fi mai puțin creația neclintitului stăpân al lucrurilor și

numai prin el va înceta să mai fie, găsindu-și sfârșitul. Cum. Într-adevăr, autorul tuturor creaturilor este prin esența lui imuabil, tot prin esența lui e bun și veridic. Așa cum, cu atotputernicia lui, el împarte și ordonează într-un mod inefabil diversele specii ale naturii, nicăieri, în afara lui, acestea nu-și vor găsi odihna, neputând decât să se întoarcă la cel care le-a zămislit. Este clar că în univers nimic nu este distrus de Creator, în afara speciilor care nesocotesc cu obrăznicie ordinea atribuita de el naturii. Astfel, orice lucru este cu atât mai bun și cu atât mai adevărat cu cât se ține mai puternic și mai ferm în ordinea propriei naturi. Și se mai întâmplă astfel ca toate lucrurile, care se supun neclintit dispozițiilor Creatorului tor, să-l proclame continuu și să-l slujească. Dar dacă se află unul care, din pricină că l-a înfrun-i tat cu îndrăzneală, a căzut în dizgrație, acesta oferă un exemplu pentru cele care rămân pe calea cea dreaptă, între toate aceste creaturi, speța umană ocupă într-un fel mijlocul, deasupra tuturor animalelor și sub spiritele celeste. Această speță deci, la jumătatea drumului între cele superioare și cele inferioare, devine asemănătoare cu acela de care se află mai aproape. Iată de ce că se ridică deasupra ființelor inferioare pe măsură ce imită mai bine natura spiritelor superioare. Nu-i este dat decât omului, dintre toate animalele, să se înalțe spiritual; dar, în schimb, dacă nu reușește, devine dintre toate cel mai demn de dispreț. Această condiție specială, bunătatea Creatorului a prevăzut-o, cu multă înțelepciune, încă de la început. El a văzut că, adesea, omul se depărtează de ceruri și prea se lasă târât în jos. De aceea, în succesiunea timpurilor, el i-a arătat o sumedenie de minuni pentru a-l învăța și a-i permite să se înalțe.

Niciun fel de înlănțuire logică, niciun fel de „rațiuni”; doar firul unei meditații morale. Și la capăt - încă o dată - miracolele.

Dorința de Dumnezeu

Despre această dorință depun mărturie fiecare carte, fiecare pagină a divinelor Scripturi. Scripturile, născute din învățătura Atotputernicului însuși, al căror scop

special este să ofere tot felul de dovezi despre existența lui, înalță dintr-odată spiritul și inteligența omului care se hrănește cu ele în grija de a-și cunoaște Creatorul. Arătându-i omului față de ce este superior și ce are deasupra lui, ele îl copleșesc cu un dor nemăsurat. Căci, cu cât se dezgustă de ceea ce se află la îndemâna lui, cu atât se umple mai mult de iubire pentru bunurile care-i lipsesc; cu cât iubirea lui îl apropie de aceste bunuri, cu atât se perfecționează și se înfrumusețează; cu cât devine mai bun, cu atât seamănă mai mult cu Creatorul său, care este bunătatea supremă. Este deci ușor de înțeles că fiecare om căruia îi lipsește dorința acestei iubiri devine, firește, mai jalnic și mai josnic decât orice animal. căci, dacă el este singurul dintre toate ființele animate putând să urmărească beatitudinea eternității, niciun animal viu nu riscă, asemenea lui, pedeapsa eternă pentru greșelile și crimele sale. Dar dacă un om dorește în sufletul său să-și cunoască Creatorul, el trebuie mai întâi să devină conștient de ceea ce îi conferă superioritate. căci, mărturie a unei autorități venerabile, omul poartă în el imaginea Creatorului, în principal prin aceea că el deține, singurul dintre ființele vii, darul prețios al rațiunii. Dar dacă avantajele acestei rațiuni sunt salvate prin moderația de sine și iubirea față de Creator, adică prin veritabila umilință și perfecta caritate, în schimb binefacerile sale sunt anulate prin concupiscenta demnă de dispreț și prin **mânie! K) mnt** care nu-și învinge viciile devine asemenea animalelor. cel care practică virtuțile este făcut după chipul și asemănarea Creatorului; umilința îi dă noțiunea a ceea ce este, caritatea îl face să acceadă la asemănarea cu Creatorul-și dacă oamenii îi adresează acestuia rugăciuni și ofrande, o fac pentru a-i cere să le păstreze neatins darul rațiunii sau cel puțin ca, prin bunătatea lui, să sporească și să îndrepte acest dar, când el s-a denaturat. Și totuși laude și binecuvântări urcă spre același Creator și ele constituie pentru oamenii întregi la minte și cu rațiune puternică tot atâtea mărturii despre cunoașterea sa.

Aceste semne sunt conținute în Scripturile sfinte și

ele se află acolo pentru a susține dorul de Dumnezeu, acest elan de iubire despre care vorbește abatele Jean de Fecamp și care este calea adevăratei cunoașteri, intuitive și nu raționale. Orice călugăr crede că nu cunoaștem nimic prin inteligență, ci doar prin iubire și prin practicarea virtuților.

Studiul, calea perfecțiunii

Cu cât fiecare dintre noi va reuși să progreseze în cunoașterea Creatorului, cu atât va constata că această cunoaștere l-a înălțat și l-a făcut mai bun. Acesta nu va putea să hulească prin nimic opera creatorului său care, pe măsură ce-l va fi cunoscut, va fi devenit mai bun decât era la început. După cum este clar că, dacă cineva hulește opera divină, este străin de cunoașterea divină. De unde se desprinde consecința clară că, dacă cunoașterea Creatorului conduce tot omul la binele suveran, necunoașterea îl aruncă în prăpastia relelor celor mai rele. Mulți, din prostie, nu manifestă decât nerecunoaștința pentru binefacerile lui, risipesc operele milostivirii sale și se așază, prin necredința lor, mai jos decât animalele; aceștia rămân cufundați pentru totdeauna în bezna orbirii lor. Și ceea ce, pentru majoritatea oamenilor, este leacul cel mai bun care îi conduce la mântuire, pentru alții nu este, prin greșeala lor, decât prilej de nefericire eternă.

Cum știința se înscrie pe căile eticii, ea nu are sens decât ca instrument al mântuirii, studiul nu poate fi decât un exercițiu spiritual, unul din cele care pregătesc intrarea în împărăția cerurilor.

Toate acestea pot fi înțelese într-un mod deosebit de limpede în această îndurare specială a Tatălui atotputernic, spontan trimisă din cer oamenilor, prin intermediul fiului, părtaș în veșnicie al maiestății și divinității sale, Iisus Hristos. Asemenea Tatălui său, izvor de viață, adevăr și desăvârșire, el a oferit celor care cred în el, fără ocolișuri, un document necunoscut de nimeni vreme de secole, învăluit în întregime în enigme și mistere: cel al Scripturilor, plin de mărturiile care-l

adeveresc.

Mecanisme m

În acest document, prin cuvinte adevărate și min. oh ne arată că el însuși și Tatăl său, și cu Duhul lor, nu sunt, în trei și perfect distincte persoane, decât una și aceeași ființă, o singură eternitate și o singură putere, o singură voință și o singură acțiune și toate acestea în același timp, într-o singură bunătate și participând în mod egal la toate lucrurile de aceeași esență. De la el, prin el și în el există toate lucrurile reale, iar el a existat deplin și egal de dinainte de curgerea uremii, fiind principiul lucrurilor; în el se află plinătatea întregului și sfârșitul a toate. Dar, chiar dacă Atotputernicul însuși alesese între creaturile sale pe cele care țin mijlocul, adică pe om, pentru a-și reproduce propria-i imagine, îi lăsase omului liberul arbitru și, pe deasupra, îi pusese la picioare toate bogățiile lumii, acest om, fără grija de a-și păstra măsura condiției sale, pretinse să fie mai mult sau altceva decât hotărâse voința Creatorului său și căzii îndată într-o dizgrație la fel de mare ca și îngâmfarea sa. Și pentru a-l ridica din nou, același Creator l-a trimis în lume pe Fiul divinității sale, înveșmântat în imaginea lui însuși, pe care de la început și-a creat-o. Misiune pe cât de binefăcătoare și sublimă, pe atât de gingașă și minunată. Dar majoritatea oamenilor n-au știut sau n-au vrut să-i acorde nici încredere, nici iubire, atunci când ar fi putut găsi în el o suficientă înțelegere pentru mântuirea lor; mai degrabă, înrădăcinați în felurile lor greșeli, ei s-au arătat cu atât mai îndărătnici la adevăr, cu cât sunt mai evident incapabili să-l cunoască. Ei se află, fără îndoială, la originea tuturor ereziilor, a tuturor sectelor greșite, răspândite pe întregul pământ. Toți aceștia, dacă nu se vor schimba, dacă nu vor începe să-l urmeze pe Hristos, după ce vor fi făcut penitența, mai bine ar fi pentru ei să nu se fi născut niciodată. Dar cei al căror spirit e plin de credința și ascultă de Domnul, îl iubesc și cred în el, devin cu atât mai buni cu cât sunt mai apropiați de cel care este originea și desăvârșirea binelui. Ei constituie cetele preafericiților, a

căror venerabilă faimă onorează curgerea timpurilor. Acestora li s-a dat să existe și să trăiască fericiți pentru totdeauna în jurul Creatorului tuturor lucrurilor și să simtă cum le sporește beatitudinea la nesfârșit, contemplându-l. Dar acum cred că am realizat ceea ce ne-am propus și am răspuns suficient, în aceste puține cuvinte, nebuniei celor damnați1.

Simbolica

Esențialul este deci să descifrăm mesajele, „cuvinte adevărate și miracole” în același timp, de care sunt pline universul vizibil și istoria și în care abundă textul Scripturilor. Știința școlilor catedrale și știința mănăstirilor se întâlnesc prin efortul egal de elucidare, ca și printr-o metodă pe care se întemeiază, în epocă, orice pedagogie și orice aventură intelectuală: exegeza. Maestrul care citește în fața elevilor săi un autor, Gerbert care trasează pe sfere semnele constelațiilor, călugărul care meditează la cuvintele Psalmilor speră, după cuvântul sfântului Pavel, să acceadă „prin văzut la nevăzut” și să pătrundă, în sfârșit, enigma lumii, adică să-l a-tingă pe Dumnezeu. Logica nu are ce căuta într-o asemenea cercetare; mai degrabă, de vreme ce creația, în dimensiunile ei spațiale și temporale, apare ca o țesătură de corespondențe, intervin descoperirea analogiilor și recurgerea la simboluri. Din această metodă, care oferă cheia tuturor creațiilor timpului, cele de artă, de literatură sau liturgice, să mai împrumutăm un exemplu din Glaber:

*Unii au obiceiul să întrebe de ce în timpurile noi credințe sau ale grației nu se mai produc, ca altă dată, viziuni ale lucrurilor divine și miracole. Acestora trebuie să le răspundem pe scurt invocând mărturiile extrase chiar din Scripturile sfinte, dacă inima lor este deschisă darurilor Duhului Sfânt. Vom alege, mai întâi din Deuteronom, o **mărturie** evidentă. După ce s-a hrănit vreme de patruzeci de ani cu mana cerească, poporul evreilor traversează Iordanul și se așează în țara Canaamdui; cerul încetă atunci să-i mai ofere mana, iar fiii **lui** Israel nu mai avură acest fel de hrană. Ce ni se dovedește nouă,*

celor pentru care aproape totul constă în reprezentări, dacă nu că după ce vom fi trecut fiecare Iordanul nostru, adică de **la** botezul lui Hristos, nu mai trebuie să așteptăm să cadă din cer semnele și **prezicerile** **1** Ci trebuie, dimpotrivă, să ne mulțumim cu această pâine vie prin care cel ce se hrănește cu ea primește viața veșnică și împărăția pământului celor vii. Pe de altă parte, la ordinul Domnului, Moise porunci ca toate vasele care cădeau ca pradă de război în mâinile poporului său să fie purificate prin apă dacă erau din lemn și prin foc dacă erau din bronz. Ceea ce înseamnă că vasele, altfel spus. oamenii care. luați ostatici de la dușmanul cel dintotdeauna. Îngroașă partea Mântuitorului, trebuie să fie purificați cu apa botezului și focul martiriului. Și acest baston transformat în șarpe, de care Moise s-a speriat atât de tare încât a luat-o la fugă, apoi, apucându-l de vârful cozii, îl prefăcu iarăși în baston, trebuie să fie și el interpretat ca simbol tipologic. Acest șarpe făcut dintr-un baston desemnează puterea divinității întrupate în Fecioara Maria. Moise reprezenta poporul evreu care, văzându-l pe Domnul Iisus, adevăratul Dumnezeu și adevăratul om, se depărtează de el cu neîncredere; dar el îl va recunoaște în vremea sfârșitului lumii, ceea ce este exprimat prin apucarea șarpelui de coadă. Și această trecere a **Mării Roșii**, în timpul căreia marea este despicată sau agitată, apoi popoarele trecute prin foc și sabie, la ordinul Domnului, semnifică evident regatul poporului Israel it care subzistă un timp, după care se stinge și dispăre. La începutul noii alianțe, la începutul domniei lui Hristos, Domnul Iisus în picioare pe val, călcând apa mării, permite **lui** Petru, pe **care-l** pusese în capul Bisericii sale, să meargă cu **el**; dar ce arată aceasta tuturor credincioșilor, dacă nu că toate națiunile, supuse și încă nedistruse de tot sau exterminate, vor fi fundamentul regatului lui Hristos, care va dura cât veacul? Există. Într-adevăr, în cuvintele lui Dumnezeu, frecvente pasaje după care marea este simbolul lumii prezente.

Adesea, când vrem să elucidăm în cuvinte o întrebare

esențială, eșuăm și ne micșorăm pe noi înșine; cum spune Scriptura. „Cel care vrea să scruteze măreția Domnului este copleșit de gloria lui”.

Văzutul și nevăzutul

Correspondențele mistice

Materia și metodele învățământului imprimă foarte adânc în spiritul savanților Anului 1.000 convingerea unei coeziuni și a unei armonii esențiale între acea parte din univers pe care omul o poate înțelege prin simțuri și acea parte care scapă acestora. Între natură și supranatură nu există niciun fel de barieră, ci dimpotrivă, există legături permanente, intime și infinite corespondențe. Prin intermediul cuvintelor, progresând de la semnificația lor exterioară spre aceea, din ce în ce mai interioară, prin care omul se aventurează în domeniul necunoscutului, comentariul gramaticienilor și al retorilor, glosa, care cuprinde și prelungește lectura „autorilor”, încearcă să descâlcească pas cu pas ȋțele ȋncurcate ale relațiilor oculte. Ȋn privința științelor asociate ale *quadrivium-ului*, ele conduc la descifrarea raporturilor ascunse care unesc tonurile muzicii cu numerele și cursul regulat al stelelor – adică la sesizarea ordinii cosmice – și, până la urmă, la descoperirea unei mai exacte imagini a lui Dumnezeu.

Conexiuni speculative”.

Să plasăm aici meditația asupra „cuaternității divine”, foarte caracteristică pentru atitudinea spirituală și pentru cadrele Ȋn care era ȋnută pe atunci prizonieră gândirea savantă. Raoul Glaber o introduce, chiar la Ȋnceputul *Istoriilor* sale, ca și cum ar fi vrut să-și situeze opera de istoric la joncțiunea lumii văzute cu cea nevăzută, la răspântia spațiului și a timpului, la Ȋntâlnirea dintre cosmos, microcosmos, natură, morala și credință.

Deosebind Ȋntre creaturile sale prin diversitatea figurilor și a formelor, Dumnezeu, creatorul a toate, a vrut să ajute, prin intermediul a ceea ce văd ochii și a ceea ce sesizează spiritul, sufletul omului Ȋnvățat, să se ridice la o Ȋntuiție simplă a divinității. Ȋn cercetarea și cunoașterea aprofundată a acestor chestiuni, au strălucit mai Ȋntâi

Sfinții Părinți catolici greci, care nu erau niște filosofi mediocri. Exersându-și perspicacitatea asupra numeroaselor obiecte, ei au ajuns la noțiunea anumitor cuaternități. prin care actuala lume de jos și lumea de sus, care trebuie să vină. sunt explicate inteligenței. luaternitățile și acțiunile lor, ale unora asupra altora, odată delimitate cu precizie, vor face mai agile spiritele și inteligențele care le studiază. Deci, există patru Evanghelii, care alcătuiesc, în spiritul nostru, lumea superioară. - există tot atâtea elemente care constituie lumea de jos și, de asemenea, patru virtuți, suverane, între toate, care, odată deprinse, ne învață să le practicăm pe celelalte. Posedăm patru simțuri, în afara pipăitului, aflat în slujba celorlalte, mai subtile. Astfel, ceea ce este eterul, elementul focului. În lumea sensibilă, va fi prudența în lumea intelectuală: ea se ridică într-adevăr în sus, nerăbdătoare în dorința de a se apropia de Dumnezeu. Ceea ce aerul este în lumea corporală, este forța în lumea intelectuală, întreținând tot ceea ce este viu și întărind pe fiecare în actele pe care și le propune. Așa cum se comporta apa în lumea corporală, așa se comporta și temperanța în lumea intelectuală: hrană pentru cei buni, aducând cu ea o mulțime de virtuți și slujind credința prin dorul iubirii de Dumnezeu. Pământul în lumea inferioară oferă o imagine conformă justiției în lumea intelectuală, permanentă și imuabila regulă a unei echitabile împărțiri.

Astfel, pretutindeni se distinge o structură asemănătoare structurii spirituale a Evangheliilor: Evanghelia după Matei conține figura mistică a pământului și a justiției, pentru că dezvăluie mai limpede decât altele substanța trupului lui Iisus, devenit om. Evanghelia după Marcu dă o imagine despre temperanța și apă vădind penitența purificatoare, decurgând din botezul lui Ioan. Evanghelia după Luca face evidentă similitudinea aerului cu forța, căci el este răspândit în spațiu și confirmat prin numeroase relatări. În sfârșit, Evanghelia după Ioan, sublimă între toate, semnifică eterul, sursă a focului, și

*prudența, pentru că prin el o cunoaștere simplă a **lui** Dumnezeu și credința se insinuează în sufletele noastre. La aceste conexiuni speculative între elemente, virtuți și Evanghelii trebuie, firește, pe drept cuvânt, asociat omul în slujba căruia sunt puse toate acestea. Căci substanța vieții sale a fost numită de către filosofi greci microcosmos, adică lumea cea mică. Vederea și auzul, slujitoarele inteligenței și ale rațiunii, se raportează la eterul superior, cel mai subtil dintre elemente, sublim între toate, mai nobil și mai curat. Vine apoi mirosul, semnificând aerul și forța. Gustul este foarte propice să dea apei și temperanței o semnificație adecvată. Și pipăitul, cel mai jos dintre toate, mai ferm și mai greoi decât celelalte, conține în el expresia perfectă a pământului și a justiției.*

Raoul Glaber pleacă de la o figură simplă, pătratul, semnul mistic al creației materiale (în centrul bisericii, naosul și transeptul alcătuiesc, prin intersecția lor, o asemenea figură, iar sculptura romană plasează frecvent, în cele patru colțuri, imaginile evangheliștilor). Prin apropieri analogice, el se străduiește să pună în evidență „conexiunile speculative” între lumea de jos și lumea „intelectuală”¹. Ceea ce, printr-un demers asemănător celui al rugăciunii, conduce la intuiția divinului și implică, pe deasupra, o definiție mistică a istoriei:

*Aceste raporturi incontestabile între lucruri ni-l revelează pe Dumnezeu, în tăcere, la **un** mod, în același timp, evident și frumos. Căci, în timp ce, printr-o mișcare imuabilă, un anumit lucru prezintă un altul în sine, relevând principiul prim din care acestea decurg, toate tind să se reîntoarcă la el. Mai trebuie, de asemenea, în lumina acestei reflecții, să examinăm cu atenție fluviul care izvorăște din Eden în Orient și se împarte în patru **cursuri** foarte bine cunoscute. primul, Fison, al cărui nume înseamnă deschiderea gurii, semnifică prudența, care este difuză și utilă în cei mai buni: căci din pricina propriei inerții a pierdut omul Paradisul, dar cu ajutorul prudenței îl va redobândi. Al doilea, **Gihonul**, al cărui*

nume înseamnă deschiderea pământului, semnifică temperanța, cea care păstrează castitatea și taie din rădăcină încrengăturile viciilor. Și al treilea, Tigru, ale cărui maluri sunt locuite de asirieni, conducătorii, semnifică forța, care, după ce a îndepărtat viciile vătămătoare, îi îndrumă pe oameni cu ajutorul lui Dumnezeu, spre bucuriile împărăției veșnice. Cât despre al patrulea fluviu. Eufratul, al cărui nume înseamnă abundența, desemnează în mod evident dreptatea care hrănește și întărește sufletul care o dorește cu înflăcărare. Or, după cum și numele acestor fluvii poartă în ele imaginile celor patru virtuți, și, în același timp, figura celor patru Evanghelii, tot așa, aceste virtuți sunt prinse în configurația istoriei acestei lumi, împărțită în patru epoci. Căci, de la începutul lumii până la răzbumarea prin potop, prudența a fost regină cel puțin la cei care, în bunătatea naturii lor atât de simple, și-au cunoscut Creatorul și l-au iubit, ca în Abel, Enoch sau Noe sau în toți ceilalți care, prin puterea rațiunii lor, au înțeles ceea ce era util să facă; este sigur că temperanța a fost și partea lui Avraam și a celorlalți patriarhi, care au fost ajutați prin semne și viziuni, ca acelea ale lui Isaac, Iacov, Iosif și ale altora care, în norocul sau nenorocul vieții lor și-au iubit, mai presus de orice Creatorul; forța s-a afirmat prin Moise și prin alți profeți, oameni cu adevărat puternici, care au întemeiat prescripțiile legii, căci îi vedem ocupați să aplice fără înduplecare durele ei precepte; în sfârșit, de la venirea Verbului încarnat, tot veacul este împlinit, dominat, înconjurat de dreptate, realizare și fundament ale tuturor celorlalte virtuți, după cuvintele pe care le spune Botezătorului vocea adevărului. -, Se cuvine ca noi să împlinim toată dreptatea”.

Ordinea socială și supranatura

Există și alte manifestări ale conformității văzutului cu nevăzutul... O sesizăm, de exemplu, în structura societății umane, ce se dovedește a fi omoloagă celeilalte societăți care, în lumea de dincolo, populează împărăția cerurilor. A face perceptibilă o asemenea coordonare

intimă, chiar acesta este scopul episcopului Adalberon de Laon, când descrie pentru Robert cel Pios ordinea relațiilor umane. Gândirea prelatului tinde să se piardă în virtuozitățile verbale și ritmice la care îndemneau, în școlile episcopale, rafinamentele retoricii. Ea reușește totuși să descrie noua ierarhie a claselor, a cărei rigoare, chiar în acel moment, în al doilea sfert al secolului al XI-lea, se impunea tuturor oamenilor capabili de reflecții; niciunul dintre ei nu se va îndoi de acum încolo că genul uman n-a fost împărțit, chiar din clipa creației, în trei ordine, ordinul celor care se roagă, ordinul celor care luptă, ordinul celor care muncesc. Nu este locul aici să precizăm în ce măsură această reprezentare mentală traduce realitatea trăită și se adaptează noilor comportamente pe care le generează progresul descompunerii feudale. De vreme ce ne menținem în planul atitudinilor intelectuale și al reacțiilor sentimentale, este de ajuns să arătăm că, pentru Adalberon, legitimitatea noii repartizări a condițiilor sociale ține de faptul că ea corespunde armonios ordinii care domină societatea spirituală. Dumnezeu, creându-l pe om după chipul și asemănarea lui, n-a dispus oare de aceleași ierarhii în cer și pe pământ? Nu putem admite, în orice caz, că între cele

Ordinea socială și supranatura 73

două cetăți, naturală și supranaturală, terestră și divină, se manifestă vreo discordanță.

Adalberon se adresează, regelui Robert ca egalului său: printr-o ceremonie asemănătoare - ungerea - episcopul și suveranul au primit, într-adevăr, de la Dumnezeu înțelepciunea care le permite să străbată dincolo de vălul aparențelor.

Ierusalimul celest

*Adu-ți aminte de marea glorie cu care te-a copleșit Regele **regilor**; în marea lui bunătate, ți-a dat un dar mai prețios decât toate celelalte. Ți-a dat inteligența adevăratei înțelepciuni datorită căreia poți înțelege natura lucrurilor cerești și veșnice. Ți-a fost dat să cunoști Ierusalimul ceresc, cu pietrele, cu zidurile și porțile lui,*

*întreaga **lui** arhitectură și sufletele pe care le așteaptă și pentru care a fost construit. Numeroșii lui locuitori, pentru a fi mai bine guvernați, sunt împărțiți în clase distincte; atotputerea divină le-a impus o ierarhie. Te cruț de amănunte, care ar fi lungi și plictisitoare.*

Regele

*Știința nu mă preocupă: s-o lăsăm divinei Providențe. Dar spiritul uman este atât de îndeaproape înrudit cu divinitatea, încât cel care vrea să ignore ceea ce se află deasupra lui nu se poate cunoaște. Acest puternic Ierusalim nu este altceva, cred eu, decât viziunea păcii divine. Regele regilor îl guvernează, Domnul stăpânește peste el și, în acest scop, el l-a împărțit în clase. Niciuna din porți nu este ferecată în metal: zidurile nu sunt din piatră, iar pietrele nu alcătuiesc ziduri; pietrele sunt **vii** și viu aurul care pardosește străzile a căror strălucire o întrece pe aceea a aurului cehii mai fin. Construit ca să fie cetatea îngerilor, el se deschide și cetelor de muritori: o parte din locuitorii*

Văzutul și nevăzutul să îl conduc, cealaltă trăiește și respiră aici. E tot ce știu, deși mi-ar plăcea să mi se povestească mai mult.

Episcopul lectorul sânguincios dorește să cunoască cât mai multe lucruri cu puțință; în timp ce un spirit somnolent și fără râvnă are obiceiul să uite și ceea ce a învățat odinioară. Rege preaiubit, cercetează cărțile sfântului August în el trece. În mod justificat, drept cel care a explicat ce este sublima cetate a lui Dumnezeu.

Regele

Episcope, spune-mi, te rog, cine sunt cei care o locuiesc; prinții, dacă există, sunt egali între ei, sau, dacă nu sunt, care le este ierarhia?

Episcopul întreabă-l pe Dionisie, numit Areopagitul. el și-a dat osteneala să scrie două cărți cu privire la acest subiect. Sfântul pontif Grigore vorbește și el despre asta în Moralia, încercând să analizeze credința preafericitului Iov; și mai tratează acest subiect foarte clar în omelii și la fel de clar în finalul lucrării sale Ezechiel; aceste scrieri

ale lui, Galia le-a primit ca pe un dar. Asemenea lucrări scapă înțelegerii muritorilor. Mai întâi ți le voi expune și-ți voi explica apoi sensul alegoric al cuvintelor mele.

Sfântul Augustin, Dionisie Areopagitul și Grigore cel Mare sunt cei trei autori fundamentali pe care se sprijină, în mănăstirile Anului 1.000, orice efort de elucidare a misterului și cei care împing meditația spre iluminările divine. Adalberon se referă la ei pentru a defini cele două trăsături majore ale Ierusalimului ceresc, cetatea strălucitoare pe care o va contempla, la sfârșitul lumii, umanitatea reînviată: ea este dispusă ierarhic, asemenea cetății terestre; „lăcașul îngerilor” este deschis

Ordinea socială și supranatura muritorilor care se îndreaptă spre el, pentru că, în J plan divin, comunicarea între cele două părți ale universului trebuie, în final, să se restabilească.

Societatea ecleziastică

*Poporul ceresc este **deci alcătuit** din mai multe corpuri și după imaginea lui s-a organizat poporul pământean, în legea Vechii Biserici a poporului, Biserică purtând numele simbolic de Sinagogă, Dumnezeu, prin intermediul **lui** Moise, și-a ales miniștrii cărora le-a impus o ierarhie. Istoria sfântă povestește ce fel de miniștri au fost instituți. Ordinea Bisericii noastre se numește împărăția cerurilor. Dumnezeu însuși a ales pentru ea miniștrii fără pată și legea cea nouă se păzește aici sub domnia lui Iisus. Canoanele conciliilor, inspirate de credință, au hotărât cum, sub ce titluri și de cine trebuie să fie instituți miniștrii. Or, pentru ca statul să se bucure de pacea Bisericii, el trebuie să se supună la două legi diferite, definite și una și cealaltă prin înțelepciune, mama tuturor virtuților. Una este legea divină; ea nu face nicio diferență între miniștrii săi; în fața ei, toți se află într-o condiție egală, oricât de diferiți ar fi după naștere sau rang, un fiu de meșteșugar nu se deosebește de moștenitorul regelui. Dar acestora, legea clementă le interzice orice fel de josnică ocupație lumească. Nu ară glia, nu merg în urma boilor; abia de se ocupă puțin de vie,*

copaci sau grădini. Ei nu sunt nici măcelari, nici hangii, nici păzitori de porci, păstori de țapi sau oieri; ei nu treieră grâul și nu cunosc fierbințeala unei tigăi încinse cu grăsime; nu se ocupă de scamatorii, nu sunt spălători și refuză să fiarbă lenjeria. Dar ei trebuie să-și curețe sufletul și trupul; să dobândească cinste prin moravurile lor și să vegheze asupra moravurilor celorlalți. Astfel, legea eternă a lui Dumnezeu le impune să fie fără pată. ea

*Văzutul și nevăzutul îi declară eliberați de orice servitute. Dumnezeu i-a adoptat: ei suni slujitorii Im; el le este singur judecător; din înaltul cerurilor, el le cere să fie căști și puri. Prin porunci, el a supus pentru ei întregul neam omenesc: niciun prinț n-a fost exceptat, de vreme ce el a spus: „lumea întreagă”. El le-a impus să predice păzirea adevăratei credințe și să boteze pe **ucenicii** lor în sfânta apă a botezului, el i-a format ca medici ai rănilor care pot cangrena sufletele, iar misiunea lor este să aplice leacul vorbelor. El a rânduit că numai preotul are dreptul să administreze sacramentele trupului dumnezeiesc. I s-a dat sublima misiune de a-l oferi el însuși. Ceea ce glasul lui Dumnezeu a promis nu poate fi respins, o credem, o știm; numai dacă nu vor fi alungați de propriile lor crime, acești miniștri se vor așeza în primele rânduri ale cerurilor. Ei trebuie deci să vegheze, să se abțină de la anumite alimente, să se roage neîncetat pentru necazurile poporului și pentru ale lor. Am spus câte ceva despre cler și puțin despre organizarea **lui**: esențial este faptul că toți clericii simt de condiție egală.*

În timp ce în Biserică, așezată la joncțiunea între carnal și sacru, Dumnezeu vrea ca orice distincție socială să fie anulată, vedem că societatea civilă, mai cufundată în material, se divizează în ordine. Și autoritatea Regelui (Franței) unită cu aceea a împăratului (regele Germaniei), și unul și celălalt imagini ale lui Dumnezeu pe pământ, garantează stabilitatea unei asemenea rânduieli.

Ordinea socială și supranatura

Cele trei ordine

Regele

Astfel, una este casa Domnului și o singură lege o stăpânește?

Episcopul

Societatea credincioșilor formează un singur trup; dar statul are trei. Căci cealaltă lege, legea omenească, distinge alte două clase. – nobilii și servitorii care, într-adevăr, nu sunt supuși aceluiași statut. Două personaje ocupă primul loc: unul este regele, celălalt este împăratul – prin guvernarea lor este asigurată soliditatea statului. Restul nobililor are privilegiul de a nu suporta constrângerea nici unei puteri, cu condiția să se abțină de la crimele pedepsite de justiția regală. Ei sunt războinicii, protectorii bisericilor; ei sunt apărătorii poporului, ai celor mari și, deopotrivă, ai celor mici, ai tuturor, în sfârșit, asigurându-și, în același timp, propria lor protecție și securitate. Cealaltă clasă este aceea a servitorilor; această rasă nefericită nu dobândește nimic decât cu prețul trudei. Cine ar putea, printr-un calcul al abacului, să socotească grijile care-i frământă pe servitori, multele drumuri pe care le străbat și muncile lor chinuitoare? Servitorii furnizează lumii întregi bani, haine, mâncare; niciun om liber n-ar putea trăi fără servitori.

Casa lui Dumnezeu, pe care o credem una, este deci împărțită în trei: unii se roagă, alții se luptă, iar ceilalți, în sfârșit, muncesc. Aceste trei părți coexistând, nu admit să fie despărțite, serviciile aduse de una sunt condiția apariției operelor celorlalte două; fiecare, la rândul ei, are misiunea să ușureze ansamblul. Astfel, această alcătuire triplă este, în același timp, una; și tot astfel, legea a triumfat, iar lumea a putut să se bucure de pace¹.

III

Prezența celor morți

Politica și socialul sunt concepute, prin urmare, ca proiecții ale unei ordini imanente; clericilor le revine misiunea fundamentală de a stabili ritual legăturile între lumea regilor, a cavalerilor și a țăranilor cu lumea îngerilor. Dar, din aceeași rațiune profundă, mai există și relațiile constante între țara morților și cea a viilor.

Defuncții trăiesc, într-adevăr; ne cheamă, dar trebuie multă atenție pentru a-i percepe. În Anul 1.000, Biserica din Occident acceptă, în sfârșit, vechi credințe în prezența celor morți, în supraviețuirea lor, invizibilă, și totuși foarte puțin diferită de existența carnală. Ei bântuie într-un spațiu imprecis, între pământ și cetatea divină. Așteaptă acolo, de la prieteni și rude, ajutor, un serviciu, rugăciuni, gesturi liturgice capabile să le ușureze chinurile. Îi vedem apărând, în mai multe rânduri, în povestirea lui Raoul Glaber. Dar cei care primesc aceste mesaje de dincolo sunt și ei foarte repede înghițiți de moarte.

În epoca următoare (995), neamul sarazinilor, cu regele lor Al Mansur, năvălea din ținuturile africane, ocupând aproape întregul teritoriu spaniol, până la hotarele meridionale ale Galiei și masacrând mulțime de creștini. În ciuda inferiorității forțelor sale, Guillaume, duce de Navarra, zis și cel Sfânt, îi atacă în mai multe rânduri. Penuria efectivelor îi obligă chiar și pe călugări să pună mâna pe armele pământești. Grele pierderi se înregistrară și de o parte și de cealaltă; în sfârșit, victoria fu obținută de creștini și, după ce sacrificară pe mulți dintre ai lor, sarazinii, atâția câți mai rămăseseră, se refugiară în Africa. Dar în acest lung șir de lupte, căzură, evident, și mulți călugări creștini, care puseseră mâna pe arme. stăpâniți mai degrabă de sentimente de caritate fraternă decât de nu știu ce pretențioasă dorință de glorie.

În vremea aceea, trăia la mănăstirea Moutiers-Saint-Jean din Tardenois un frate numit Goufier, un călugăr cu purtări blânde și milostive. Într-o duminică, avu o viziune divină, demnă de încredere. După Matutinae, se reculese pentru a se ruga în mănăstire, în timp ce frații ceilalți se duseseră să se odihnească puțin. Brusc, biserica se umplu de oameni îmbrăcați în veșminte albe, cu etole de purpură, a căror înfățișare gravă spunea mult despre calitatea lor celui care-i privea. În fruntea lor, mergea, punând în mână o cruce, un om care-și spunea episcopul noroadelor și care susținea că trebuie să officieze liturghia chiar în acea zi și în acel loc sfânt. El și ceilalți relatară că asistaseră în

noaptea aceea la Matutinae, alături de frații din mănăstire. Și adăugară că slujba – laudes – pe care o auziseră, cădea foarte bine în ziua aceea. Era duminica a opta după Rusalii, zi în care, cu bucuria reînvierii Domnului, a înălțării lui și a coborârii Duhului Sfânt, în majoritatea țărilor, se practica obiceiul de a se psalmodia răspunsuri la cuvinte cu adevărat sublime, însoțite de o melodie emoționantă, la fel de demne de divina Treime, cum poate să fie opera spiritului uman. Episcopul se apropie de altarul sfântului Mauriciu, martirul, și, intonând antifonul Treimii începu să celebreze liturghia. Totuși, fratele nostru îl întrebă cine erau, de unde veneau și care era motivul acestei vizite. Ei nu se codiră să-i răspundă.

„Suntem călugări creștini, îi spuseră ei, dar, pentru că ne-am apărat patria și poporul catolic, am fost, în războaiele cu sarazinii, despărțiți prin sabie de învelișul nostru corporal. Iată de ce acum Dumnezeu ne cheamă pe toți împreună să împărțăm soarta preafericiților; dăra trebuit să trecem prin acest ținut pentru că există mulți oameni care ni se vor alătura în scurt timp”.

Cel care oficia liturghia, la sfârșitul rugăciunii duminicale, după ce îi binecuvânta pe toți, îl trimise pe unul din ei să dea sărutul frățesc călugărului nostru. Acesta, după ce primi sărutul, văzu că celălalt îl chemă prin semne să-l urmeze. Când vru s-o facă, aceștia dispărură. Și fratele înțelese că în scurt timp va părăsi și el această lume, ceea ce se și întâmplă.

Într-adevăr, cinci luni după aceasta viziune, adică în luna decembrie care a urmat, el a plecat, la porunca abatelui său, la Auxerre, pentru a îngriji câțiva frați bolnavi **din** mănăstirea Saint-Germain, căci era instruit în arta medicinei. Imediat ce sosi, îi rugă pe frații pentru care venise să facă degrabă tot ceea ce se cuvenea pentru vindecarea lor. El știa că **i** se apropia moartea. Ei îi răspunseră:

„Fă-ne plăcerea să te odihnești astăzi de oboseala călătoriei pentru ca mâine să fii într-o stare mai bună”.

El le răspunse:

„Dacă tiu termin astăzi ceea ce am de făcut, pe cât îmi este posibil, veți vedea că mâine nu voi mai putea face nimic”.

Crezură că glumește, pentru că-l știau vesel din fire, și uitară de sfatul lui. Dar, în zorii zilei următoare, fu prins de o durere ascuțită; ajunsese cum putu până la altarul preafericitei Maria, pururea fecioară, pentru a oficia liturgia. După ce încheie slujba, se întoarce la infirmerie, unde, pradă unor dureri insuportabile, se întinse pe pat. Cum se întâmplă în asemenea cazuri, un somn de plumb îi îngreuna pleoapele, adormind, în ciuda temerilor care-l cuprinseseră. Brusc, văzu în fața lui pe Fecioara în toată splendoarea ei, luminând cu lumină mare și întrebându-l de ce se înfricoșase. Pentru că el o privea, ea adăugă:

„Dacă te sperie călătoria, nu ai de ce te teme, vei fi sub ocrotirea mea”.

*Liniștit de această inziune, el îl rugă pe părintele superior al așezământului să vină la el, unul pe care-l chema Achard, om învățat care avea să fie după aceea abatele **mănăstirii**; acestuia îi povesti el amănunțit viziunile lui, pe aceasta și pe cea dintâi. Preotul îi spuse:*

„Întărește-te, fratele meu, întru Domnul: dar, cum ai văzut ceea ce e rar dat oamenilor să vadă, trebuie să plătești tributul cărnii pentru a putea după aceea împărtăși soarta celor care ți-au apărut în vis”.

Și ceilalți frați, convocați, îl vizitară, după cum se obișnuiește în aceste cazuri. La sfârșitul celei de a treia zi, la căderea serii, își părăsi trupul. Frații îl spălară, după obicei, îi pregătiră lințoliul, și bătură toate clopotele mănăstirii. Un laic, un om totuși foarte credincios, care locuia prin apropiere, neștiind de moartea acestui frate, crezu că bat clopotele pentru Matutinae și se ridică să se ducă la biserică, după obicei. În clipa în care ajunsese la capătul unui pod de lemn, aflat cam pe la jumătatea drumului, mai multe persoane din împrejurimi auziră dinspre mănăstire voci strigând: „Trage! Trage! Adu-ni-l repede!”

Acestor voci le răspundea o alta:

„Pe ăsta nu pot, dar îți voi aduce un altul dacă găsesc vreun mijloc de a o face”.

*În aceeași clipă, omului nostru, care mergea la biserică, i se păru că zărește pe un pod pe unul din vecinii lui (era un diavol) venind spre el și de care n-avea cum să se teamă: îl chemă pe nume și-l sfătui să traverseze cu atenție. Dar imediat, cel rău, luând forma unui turn, se ridică în aer, vrând să-i întindă o capcană **omului** nostru, în timp ce acesta urmărea din priviri viclenele lui scamatorii. Preocupat de ceea ce vedea, făcu un pas greșit și căzu, izbindu-se rău de*

*Văzutul și nevăzutul pod. Se ridică foarte repede, se apără făcându-și **semnul** crucii: recunoscând în această farsă răutatea demonului, se întoarce acasă, cu mai multă prudență. Puțin timp după aceea, muri și el în pace la rândul sau*

IV

Moaștele

Cuvintele unui text sacru și muzica psalmodiei nu sunt singurele care, prin ritmuri și diversitatea sensurilor, să croiască drum invizibilului. Lucrurile deschid și ele uneori anumite porți, iar lumea de dincolo se revelează ochilor și urechilor omului, nu numai prin simboluri, ci și prin fenomene. Cei mai învățați dintre clerici acordă deci atenție farmecelor, vrăjilor, ambiguităților familiare ale gândirii sălbatice și tuturor meditațiilor magice. Pentru ei nu există nicio îndoială: influxurile ciudate, emanate de lumea cealaltă, tulbură, din când în când, ritmurile regulate ale naturii. Misterul este în permanență prezent, vizibil, tangibil.

Regii taumaturgi

Incontestabil, într-adevăr TrnTFaculosul irupe neîncetat din persoanele și obiectele sacre. Și, mai întâi, din mâna regală. Ungerea cu ulei sfințit, în ziua consacrării, a impregnat corpul regelui cu slava și forța divine. El este de atunci plin de o putere supranaturală, vindecând numai prin simpla atingere. Helgaud a fost primul care a descris minunile regelui Franței:

Frumosul palat care se află la Paris a fost construit la ordinul regelui Robert de către oamenii săi. Dorind, în sfânta zi de Paște, să-l onoreze cu prezența sa, porunci să se întindă masa, după tradiția regală. Când să ridice mâinile pentru spălarea rituală, un orb țâșni din mulțimea de săraci care, înghesuindu-se în jurul

*Văzutul și nevăzutul lui, alcătuia un permanent cortegiu, și îl rugă cu umilință să-i stropească ochii cu apă. Regele, luând în glumă spusele orbului, după ce i se turnă apă în pumni, i-o aruncă pe față. Imediat, sub ochii mai marilor țării, care erau de față, orbul se vindecă sub efectul apei; și în timp ce toți îl felicitau, lăudând pe Domnul, regele se așează la masă și fu în ziua aceea cel mai vesel dintre toți mesenii. Întreaga zi, cei care luaseră parte la festin vorbiră despre această minune și-l lăudară pe Dumnezeu atotputernic. Și poate că n-ar fi vorbit decât despre lucruri zadarnice și neînsemnate dacă n-ar fi fost luminați de o asemenea lumină. Și se poate crede, și **nu fără** motiv, că acest palat merită să fie onorat frecvent de vizitele regale, pentru că virtutea divină l-a însemnat cu un asemenea miracol și l-a consacrat prin bucuria poporului, în prima zi în care piosul rege a vrut să benchetuiască.*

Puterile corpurilor sfinte

Totuși, există obiecte în care, mai **mult** decât în aparițiile morților și în puterile miraculoase ale regilor, se vede cealaltă lume pătrunzând în viața cotidiană, de aici, de pe pământ, și operându-se întâlnirea între creștinism și credințele profunde ale poporului. Aceste obiecte sunt rămășițele existenței terestre ale sfinților: trupul, osemintele, mormântul, tot ceea ce constituie moaștele. Pe respectul pe care îl inspiră aceste rămășițe se întemeiază întreaga ordine socială; pentru că toate jurămintele care încearcă să disciplineze tumultul feudal sunt, într-adevăr, rostite cu mâna pe un relicvariu.

*Bizuindu-se pe o riguroasă justiție, același rege serenissim (Robert cel Pios) se străduia să **nu-și** prihănească gura prin minciuni, ci, dimpotrivă, să țină în inima și gura lui numai adevărul; jura cu sânguință numai*

pe credința în Domnul Dumnezeuul nostru. Iată de ce, pentru cei care depuneau jurământul, dorind ca aceștia să fie la fel de neprihăniți ca și el (împiedicându-i să devină sperjuri), poruncise să se facă o raclă de cristal, împodobită cu aur fin, dar fără niciun fel de moaște în ea, pe care jurați cei mari, neștiutori de această pioasă viclenie. El mai poruncise să i se facă o altă raclă de argint de astă dată în care așeză un os de grifon; pe acesta jurau cei fără de putere și țărani.

Lipsit de moaștele pe care le conține, un sanctuar își pierde imediat valoarea:

În acele zile, Geoffroi, abate la Saint-Martial, succesor al lui Aubaut, însoțit de contele Boson, s-a dus, urmat de o mare trupă de războinici, într-o biserică, pe care câțiva seniori o răpiseră pe nedrept sfântului Marțial: el ridică de aici trupul sfântului Vaulry și-l duse cu el la Limoges, păstrând acolo moaștele acestui sfânt mărturisitor până în ziua în care vinovații seniori recunoscură și declarară dreptul sfântului Marțial. Și când acesta intră, în cele din urmă, în posesia bunului său, abatele înapoie trupul sfânt sanctuarului de unde fusese luat: și, în prezența ducelui Wilhelm, el stabili disciplina monastică!

Descoperirea și strămutarea moaștelor, aureolate de legende, plecând uneori în călătorie sau vizitându-se unele pe altele, erau, în acele timpuri, însoțite de cele mai frumoase ceremonii și de toată strălucirea creației artistice.

Inventarea craniului lui Ioan Botezătorul în zilele acelea, povestește Ademar de Chabannes, Domnul a binevoit să dea o vie strălucire domniei serenisimului duce Wilhelm [de Aquitania]. Într-adevăr, în vremea lui, a fost descoperit capul sfântului Ioan în bazilica din Angely, închis într-un cufăr de piatră tăiat în formă de piramidă, lucrare a prea ilustrului abate Audouin, se spune că sfântul cap era chiar cel al sfântului Ioan Botezătorul. Aflând de acestea, ducele Wilhelm, care se întorcea de la Roma, unde participase la sărbătorile Pastelul, se umplu

de bucurie și hotărî să expună sfântul cap privirilor poporului. Capul era păstrat într-o raclă de argint, în interiorul căreia se citeau aceste cuvinte: „Aici se odihnește înaintemergătorul Domnului”. Dar cât despre a ști cine, în ce epocă și din ce loc a fost adus aici și dacă este chiar vorba de înaintemergătorul Domnului, iată ce n-a fost prea sigur stabilit. În istoria regelui Pepin, unde se pot citi toate amănuntele, nu se face nicio mențiune a acestui eveniment care este, oricum, dintre cele mai importante, iar ceea ce se spune în ea nu trebuie cătuși de puțin luat în serios de oamenii învățați, în această scrisoare fantezistă, se povestește, într-adevăr, că pe vremea când Pepin era rege în Aquitania, un anume Felix aduse pe mare capul sfântului Ioan Botezătorul din Alexandria în Aquitania și că, în vremea aceea, Alexandria era guvernată de arhiepiscopul Teofil, menționat de sfântul Luca la începutul Faptelor Apostolilor, când spune. „Cuvântul cel dintâi l-am făcut, o Teofile, despre toate...”; ar fi avut loc, apoi la Aunis o bătălie între regele Pepin și vandali, și chiar acest cap, așezat de rege lângă trupurile camarazilor uciși, i-ar fi înviat imediat pe toți. Or, Pepin n-a trăit nici în vremea vandalilor și nici în cea a lui Teofil și nu scrie nicăieri că sfântul cap al înaintemergătorului Domnului s-ar fi aflat vreodată la Alexandria. Vedem, dimpotrivă, în vechi legende că sfântul cap al înaintemergătorului a fost mai întâi descoperit de doi călugări cărora li se revelase locul unde se afla acesta: apoi împăratul Teodosie l-a transferat în cetatea împărătească de la Constantinopole și acolo este venerat de credincioși.

Să revenim deci la povestirea noastră. Când a fost arătat capul sfântului Ioan care tocmai fusese descoperit, Galia toată, Italia și Spania, tulburate de această știre, se grăbiră care mai de care să alerge spre acel loc. Regele Robert și regina, regele Navarrei, Sánchez, ducele Gasconiei, Eudes din Champagne, conți și alți oameni mari, cu episcopi, abați și toată nobilimea acestor ținuturi se îndreptară într-acolo. Toți ofereau daruri prețioase, de

toate felurile; regele Franței oferi un taler de aur fin, cântărind treizeci de livre, și stofe țesute din fir de mătase și aur pentru a împodobi biserica. El fu primit cu mari onoruri de ducele Wilhelm, apoi se întoarse în Franța prin Poitiers. Nu se mai văzuse până atunci nimic mai îmbucurător și mai plin de slavă decât această întâlnire între preoți și călugări cântând psalmi și purtând moaștele sfinților, aduse cu mare grabă din toate părțile pentru a onora memoria sfântului înaintemergător. În cursul sărbătorilor, moaștele marelui prinț, străbunul Aquitaniei și cel care a împământenit primul credința în Galia, adică Alex preafericitului apostol Marțial, fură strămutate acolo împreună cu moaștele sfântului Ștefan din catedrala de la Limoges. Pe când, închise într-o raclă de aur și pietre prețioase, se scoteau moaștele sfântului Marțial din propria lui bazilica, întreaga Aquitanie, care suferea de mult timp din pricina inundațiilor provocate de prea multele ploi, văzu cu bucurie, la trecerea strămoșului lor, cerul înseninându-se. Mergând în urma raclei cu moaște, abatele Geoffroi și episcopul Geraud, cu numeroși seniori și o mulțime de oameni din popor, se opriră la bazilica Mântuitorului, la Charroux. Călugării așezământului și tot poporul le ieșiră în întâmpinare la o milă de oraș și, celebrând cu mare pompă această zi de sărbătoare, intonând antifonele într-un singur glas, îi conduseră până la altarul Mântuitorului. După săvârșirea liturghiei, îi însoțiră în același fel. Și după ce intrară în bazilica sfântului înaintemergător, episcopul Geraud celebră în fața sfântului cap liturghia Nașterii sfântului Ioan Botezătorul, căci se aflau în luna octombrie. Preoții de la Saint-Étienne cântară, alternativ cu călugării de la Saint-Martial. tropii și laudele, cum se face în zi de sărbătoare; iar după liturghie episcopul binecuvânta poporul, ridicând capul sfântului Ioan; și astfel, bucurându-se cu mare tulburare de miracolele săvârșite pe urmă de sfântul Marțial, toți se întoarseră în a cincea zi înainte de sărbătoarea Tuturor Sfinților. Cam în aceeași vreme, sfântul mărturisitor Leonard, la Limoges, și sfântul martir Antonui, la Quercy,

începură să se facă cunoscuți prin uimitoare miracole, iar poporul alerga spre ei din toate părțile.

Minuni

*...Pe când se strămutau relicvele sfântului Cybard spre sfântul înaintemergător, fu strămutat și bastonul pastoral al sfântului mărturisitor. Acesta era curbat la capătul de sus și, la vreme de noapte, până la revărsatul zorilor, se vedea strălucind, pe cer, deasupra locului unde se aflau moaștele **sfântului**, un baston de foc, zurbat și el la capătul de sus; miracolul dură până i-and ajunseră în fața capului sfântului Ioan; și, după **t sfântul** Cybard săvârși miracole, vindecând bolnavi, să întoarseră pe la casele lor cu mare bucurie. În timp ce canonicii de la Saint-Pierre d'Angoulême își urmau drumul cu moaștele lor, cei care le purtau, îmbrăcați în veșminte sfințite, trecură un fluviu adânc, fără să se ude; ca și cum ar fi călcat pe pământ uscat, nu se vedea, nici pe ei, nici pe hainele, nici pe încălțările lor, niciun strop de apă.*

În acest timp, după ce fu de ajuns arătat privirilor poporului. Capul sfântului Ioan fu ridicat de ducele Wilhelm și așezat în piramida în care se aflase de la început și înăuntrul căreia este păstrat într-o raclă de argint, legată cu lănțișoare din același metal. Piramida este din piatră placată cu panouri de lemn, în întregime învelite în argintul oferit cu prisosință de regele Sánchez deNavarra preafericitului înaintemergător.

*În timpul marilor solemnități, mulțimi de credini cioși exaltați se striveau pe culoarele criptelor, în **jurul** raclelor cu moaște:*

Pe la mijlocul Postului Paștelui, în timpul veghii de noapte, pentru că o mare mulțime năvălise în acest sanctuar, înghesuindu-se în jurul sfântului Marțial, mai mult de cincizeci de bărbați și femei se călcară în picioare unii pe alții și muriră înăuntrul bisericii, unde au și fost îngropați a doua zib.

Miracolele

La cele mai înalte nivele ale conștiinței religioase, apare drept indiscutabil faptul că miracolele nu sunt

necesare nici credinței, nici mântuirii, că important este numai spiritualul și că miraculosul nu este decât spuma veșniciei. **Hervé**, trezorierul de la Saint-Martin de Tours, reconstruise bazilica pentru a depune aici moaștele sfântului.

Se povestește că, doar la câteva zile înainte de această strămutare, Hervé se rugase Domnului să-și arate iubirea față de această biserică, mireasa lui, binevoind, cum mai făcuse de atâtea ori, să săvârșească, cu ajutorul sfântului Martin, un miracol. În timp ce era cufundat în rugăciune, îi apărură sfântul mărturisitor și, adresându-i-se cu blândete, îi spuse aceste cuvinte. - " Ceea ce ceri, iubitul meu fin, află că e puțin lucru pe lângă ceea ce Domnul are puterea să-ți dea; dar, pentru moment, miracolele care s-au săvârșit altă dată sunt de ajuns, căci mai grabnic este să secerăm ce am semănat. Numai pentru acele lucruri bune care înalță sufletele trebuie să ne rugăm cu toții. Pentru suflete, nu uita niciodată să implori binecuvântarea divină. Să știi că, în ceea ce mă privește, mă voi ruga pe lângă Domnul pentru cei care slujesc cu ardoare în această biserică. Unii dintre ei, preocupați mai mult decât este firesc de treburile lumii acesteia, săvârșindu-și slujba ai mult prin arme și războaie, au pierit uciși în lupte, a-ți ascund că mi-am dat multă osteneala pentru a briue îngăduința lui Hristos ca să fie smulși din mâinile slujitorilor întunericului și aduși în locuri de răcoare și lumină. În rest, străduiește-te să-ți împlinești îndatorirea ta, foarte plăcută Domnului".

*În ziua fixată pentru sfințire, s-au văzut venind episcopi și abăți, precum și o mulțime mare de credincioși, bărbați și femei, clerici și laici; înainte de a începe oficierea slujbelor, Hewe luă de o parte pe cei mai sfinți dintre preoții veniți de departe și se îngriji să le relateze viziunea **lui**. După ce se încheie ceremonia, după tradiție, și toate obiectele de cult fură așezate la locul lor, acest om sfânt începu să-și aplice mortificările unei vieți și mai ascetice, hotărând să-și petreacă viața în singurătate, în strâmtoarea unei chilii de pe lângă biserică, citind psalmi*

și rugăciuni. După patru ani, simți că va părăsi curând această lume. – sănătatea i se înrăutățea din zi în zi și mulți se grăbiră să-l viziteze, așteptând ca moartea lui să fie marcată de vreun miracol, judecând după meritul pe care-l vedeau la acest om. Dar el, cu înțelepciune, îi îndemnă să se ocupe de alte lucruri, prevenindu-i să nu aștepte să vadă niciun semn extraordinar, implorându-i mai ales să se roage cu râvnă pentru el Domnului prea sfânt. Cum ora morții se apropia, cu mâinile și ochii ridicați spre cer, nu înceta să repete: „Ai milă, Doamne! Ai milă, Doamne!”, Rostind aceste cuvinte, își dădu sufletul; fu îngropat în aceeași biserică, chiar în locul în care se aflase odinioară mormântul preafericitului Martin⁷.

Dar credința poporului, în timpul acesta, se hrănește cu miracole. Nevoia de miracol, de contactul fizic cu forțele supranaturale, împinge mulțimea spre sanctuarele ascunse în umbra criptelor și a acelor *martyria*. Această înclinație irezistibilă și toate avantajele pe care ea le putea prilejui, explică intensul comerț cu relicve și atâtea înșeleciuni ale căror victime nu au fost chiar toți oamenii acelei vremi.

Imposturi

Autoritatea divină, prin vocea **lui** Moise, îi **avertizează** pe evrei. „Dacă se află printre voi un profet care, vorbind în numele vreunui zeu al străinilor, prezice vreun eveniment din viitor și, dacă din întâmplare, acest eveniment chiar se întâmplă, nu credeți în acest om: căci Domnul Dumnezeuul vostru vă ispitește ca să vadă de-l iubiți sau nu”. În timpurile noastre, s-a întâmplat, într-un caz diferit, același lucru. În vremea de care ne ocupăm, trăia un om din popor, un te/al foarte isteț, căruia nu i se cunoșteau nici numele, nici patria: căci se muta din loc în loc, păzindu-se să fie recunoscut, dându-și mereu alte nume și mințind cu privire la ținutul său de baștină. Scotea din morminte, pe ascuns, oseminte provenite de la morți de curând, le așeza în diverse cutii și le vindea unui mare număr de oameni, ca pe moaștele sfinților martiri sau mărturisitori. După ce a făcut nenumărate înșelăciuni în

Galia, fu obligat să fugă și ajunse în ținutul Alpilor, locuit de niște neamuri neștiutoare care își au de obicei sălașurile prin munți. Acolo își luă numele de Ștefan, așa cum în alte părți se numise Petru sau Ioan. Și, aici, după obiceiul său, se duse, la vreme de noapte, într-un loc dintre cele mai de rând, să adune osemintele unui om necunoscut; le închise într-o raclă, pretinzând că aflase, printr-o revelație pe care i-ar fi făcut-o îngerii, că este vorba despre rămășițele sfântului martir numit Just. Curând poporul, comportându-se ca de obicei în asemenea cazuri, și toți țărani cu minte puțină alergară la auzul acestei vești, întristați chiar că nu erau bolnavi pentru a putea implora vindecarea. Își aduseră infirmii, oferiră săracele lor daruri, așteptând zi și noapte vreun miracol brusc. Or, așa cum am mai spus, spiritele rele au uneori permisiunea să-l săvârșească. Acestea sunt ispitele în care oamenii cad prin păcatele lor. Avem aici un exemplu evident. Căci văzură curând tot felul de membre răsucite ridicându-se și fragmente de toate formele plutind prin aer. Totuși, nici episcopul din Maurienne, nici cel de la Uzes, nici cel de la Grenoble, în ale căror diocenze se petreceau asemenea sacrilegii, nu făcură niciun demers pentru a se interesa de această afacere. Preferară să țină câteva colocvii în care nu se ocupară decât de cum ar mai fi putut lua necuvenite dări de la popor și, în același timp, cum să sprijine această înșelătorie.

Totuși, Manfred, foarte bogatul marchiz, auzi vorbindu-se despre această întâmplare; el își trimise oamenii să pună mâna pe acest mincinos obiect de cult, poruncind să i se raporteze ale cui erau moaștele luate drept cele ale unui venerabil martir. Marchizul se îngrijise chiar să ridice o mănăstire în cetatea fortificată Suse, cea mai veche din Alpi, spre slava lui Dumnezeu cel atotputernic și a mamei sale Maria, pururea fecioară. Avea intenția, după ce va fi ridicat așezământul, să-l aducă aici pe acest sfânt și orice alte moaște pe care le va fi găsit. Curând, lucrările construcției fură încheiate și el fixă ziua sfințirii: invită episcopi din vecinătate, care veniră însoțiți

de abatele Guillaume de Volpiano cel atât de des pomenit, și de alți câțiva abați. Telalul nostru se afla și el pe acolo; intrase în grațiile marchizului, promițându-i curând și alte moaște mult mai prețioase, provenite de la sfinții cărora el le inventa faptele, numele și detaliile martiriului, ca și tot restul, de altfel. Când oamenii cei mai învățați îl întrebau de unde aflate aceste lucruri, el debita zgomotos tot felul de lucruri neverosimile; făceam și eu parte din suita abatelui meu, de atâtea ori pomenit. El zicea:

„Noaptea, îmi apare un înger care-mi povestește și mă învață tot ceea ce vreau să știu; și el rămâne cu mine atâta vreme cât nu-l rog să plece”.

Cum, la aceste vorbe, noi îl întrebam cum îl vede, în somn sau în stare de veghe, el adăuga:

„Aproape în fiecare noapte, acest înger mă ridică din patul meu, fără știrea soției mele: și după o lungă discuție, el pleacă salutându-mă și îmbrățișându-mă”.

Simțeam în aceste vorbe o minciună stângace și aflară că omul nu era deloc un angelic, ci chiar un slujitor al minciunii și al fărâdelegilor.

Totuși, prelații, operând ritualic sfințirea bisericii, acesta fiind scopul călătoriei lor, așezară, la un loc cu celelalte moaște, osemintele descoperite de ticălosul imipostor, spre marea bucurie a **poporului** care sosea din toate părțile pe urmele lui. Or, acestea se întâmplau în data de 16 a calendelor lui noiembrie. Ziua fusese aleasă pentru că adepții înșelătoriei pretindeau că ar fi vorba chiar de oasele sfântului Just care suferise martiriul în orașul Beauvais, din Galia și al cărui cap fusese strămutat și păstrat la Auxerre, acolo unde sfântul se născuse și fusese crescut. Dar eu, care știam despre ce era vorba, am spus că toate sunt scorneli. Or, în noaptea următoare, câțiva călugări și alți credincioși văzură în această biserică apariții înfricoșătoare; din racla care conținea osemintele ieșiră chipuri negre care părăsiră biserica. De atunci, **mulți** oameni plini de bun simț se străduim zadarnic să stârnească oroarea față de această uricioasă înșelătorie pentru că nu reușiră să împiedice mulțimea țăranilor să

venereze, în persoana acestui telal corupt, numele unui om incorect ca și cum ar fi fost chiar Just însuși, și să persevereze în greșeala lor. În ceea ce ne privește, am relatat această întâmplare pentru a atrage atenția asupra formelor atât de variate ale înșelăciunilor, drăcești și omenești de care eplină lumea și care au o predilecție deosebită pentru izvoarele și arborii pe care bolnavii îi venerază fără discernământ⁸.

Victoria cultului moaștelor

Curentul unor asemenea credințe se arăta uneori atât de puternic că până și cei mai învățați se lăsau antrenati de el. Bernard, directorul școlilor din Angers, descoperind Aquitania, fu mai întâi profund șocat de formele pe care le îmbrăca în această regiune devoțiunea populară față de moaște. Primele relicvării antropomorfe pe care le văzu i se părură niște idoli la fel de periculoși ca statuile păgâne. Dar curând se lăsă și el captivat. Fapt dovedit în *Miracolele sfintei Foy*.

SĂ FIE ÎNGĂDUIT, DIN PRICINA UNUI OBICEI DE NEÎNLĂTURAT LA OAMENII SIMPLI, SĂ SE RIDICE STATUI SFINȚILOR, PENTRU CĂ NU ESTE NICIO PAGUBĂ PENTRU RELIGIE ȘI NU ATRAGE ÎN NICIUN FEL MÂNIA DIVINĂ.

Există un obicei venerabil și străvechi, atât în ținuturile Aiivergne, Rodez și Toulouse, cât și în regiuntfe învecinate - fiecare ridică sfântului său, după mijloace, o statuie de aur, de argint sau din alt metal, în care închid fie capul, fie o altă parte a trupului sfânt. Din pricină că această practică a părut oamenilor învățați superstițioasă, și pe drept cuvânt - ei cred că se continuă un ritual al cultului vechilor zei sau mai degrabă al demonilor -, am crezut și eu, de asemenea, neștiutor, că obiceiul era rău și contrar religiei creștine, când am contemplat pentru prima dată statuia sfântului Geraud, instalată pe un altar. Statuia, remarcabilă prin aurul ei foarte fin, prin pietrele de mare preț și reproducând cu atâta artă trăsăturile unui chip uman, ca țăranii care o priveau se simțeau pătrunși de privirea lui clarvăzătoare și credeau uneori că sesizează

în raza lor semnul unei îngăduințe cu privire la dorințele lor. Curând, surâzând în sinea mea, de greșeala mea, m-am întors spre însoțitorul meu, Bernier, vorbindu-i în latină... Ce crezi, frate, despre acest idol? Lui Jupiter sau Marte nu le-ar fi plăcut o asemenea statuie¹ „Bernier, orientat deja de vorbele mele. răspunse cu destulă istețime învăluind critica în laude. El avea dreptate. Căci acolo unde i se dedica unui Dumnezeu unic atotputernic și adevărat un cult real, pare nefast și absurd să fabrici statui din ghips, lemn sau metal, în afară de aceea a Domnului Hsus răstignit. Biserica catolică permite să se creeze cu pietate o asemenea imagine pentru a păstra vie amintirea patimilor lui Hristos, fie cu dalta, fie cu penelul. Dar amintirea sfinților, ochii oamenilor **n-ar** trebui să o contemple decât în relatările veridice sau în chipurile pictate pe pereți, în culori întunecate. Nu există motive să acceptăm statui de sfinți decât ca pe un abuz vechi și ca pe un obicei imposibil de dezrădăcinat la oamenii simpli. Acest abuz are o asemenea forță în locurile despre care vă vorbesc încât, dacă aș fi rostit cu voce tare părerea mea despre statuia sfântului Geraud, aș fi fost pedepsit ca un ucigaș.

În sfârșit, în a treia zi, am ajuns aproape de așezământul sfintei Foy. Din întâmplare, dar și printr-un noroc, în clipa în care am intrat în mănăstire, locul retras unde se păstrează imaginea venerabila era deschis. Ajunși în fața ei, înghesuiala credincioșilor prosternați era atât de mare că nu mai avurăm loc unde să ne închinăm și noi. Mă simții supărat și rămasei în picioare pentru a privi imaginea. În termeni exacti, mi-am formulat rugăciunea: „Sfântă Foy, tu, ale cărei moaște se află în acest simulacru, ajută-mă în ziua Judecății de Apoi. „În aceeași clipă, am privit surâzător spre ucenicul meu Bernier. Mă gândeam că era cu adevărat o ineptie, ceva fără sens ca atâtea ființe înzestrate cu rațiune să se roage în fața unui obiect mut. lipsit de inteligență. Dar vorbele erau zadarnice „ideea meschină, neprovenind dintr-o inimă dreaptă: imaginea sacră nu era consultată ca un idol, prin! intermediul

sacrificiilor, ci era onorata în amintirea venerabilei martire, în numele lui Dumnezeu} atotputernic. Dar eu, disprețuind-o ca și cum ar fi fost Venus sau Diana, am tratat-o de simulacru.

M-am căit apoi, cu multă amărăciune, de purtarea mea prostească față de sfânta lui Dumnezeu. Reverendul Augier, un om cinstit și venerabil, decan în acel moment (am aflat că el devenise apoi abate) îmi povese-i ti, printre alte miracole, aventura clericului Ulric. Acest om se credea mult mai învățat decât ceilalți: într-o zi în care avea obligația să transporte sfânta imagine în alte locuri, mintea i se tulbură atât de tare că, oprind procesiunea pelerinilor el vorbi împotriva sfintei, bătând câmpii, formulând nu știu ce ineptii cu privire la imaginea ei.

În noaptea următoare, pe când își odihnea picioarele rupte de oboseală, o femeie îi apărură în vis, învăluită într-o măreție terifiantă... Ei bine, ticăloșiile, cum ți-ai permis să-mi denigrezi imaginea?" După aceste vorbe, ea își lovi dușmanul cu o baghetă și dispărură. Cât a mai trăit, a povestit această pățanie pentru posteritate. Nu există deci niciun argument pentru a pune în discuție dacă statuia sfintei Foy trebuie venerată fiindcă este clar și sigur că detractorii o atacă de fapt pe sfânta martiră însăși, adaug că nu este vorba aici de un idol nelegiuit prilejuind un rit de sacrificiu sau divinație, ci de un pios memorial al unei fecioare sfinte în fața căruia credincioșii află mai deplin și mai demn căința care-i încurajează să implore mijlocirea, prin puterea ei, pentru iertarea păcatelor lor. Iată, poate, explicația cea mai înțeleaptă. Firește, acest înveliș al moaștelor sfinte este fabricat în forma unui chip uman oarecare, conformă dorinței artistului, dar este importantă printr-o comoară **mult** mai prețioasă decât chivotul legii de odinioară. Dacă este adevărat că în această statuie este păstrat intact corpul unei martire atât de importante, este în afara oricărei îndoieli că avem aici una din cele mai prețioase perle ale Ierusalimului ceresc. Și bunătatea supremă operează chiar în virtutea meritelor sale asemenea miracole, fără echivalent în epoca noastră la un

alt sfânt, prin mărturie directă sau indirectă.

În consecință, statuia sfintei Foy nu comportă nimic care ar cere interdicția sau blamul, pentru că, se pare, nu a fost reînnoită aici nicio veche eroare, puterile sfinților nu au fost micșorate, iar religia n-a suferit nicio stricăciune⁹.

Miracolele sfintei Foy

Bernard, în sfârșit, convins, se strădui deci să-și folosească talentul relatând uimitoarele miracole pe care osemintele, închise în statuia de aur, le produceau în jurul lor.

Brasarde de aur

*Adaug acum că nimeni n-a putut înregistra toate miracolele pe care Domnul a binevoit să le opereze prin intermediul sfintei Foy; pe cele care au fost reținute, un singur om nu poate singur să le relateze. Vreau totuși să adaug câteva cuvinte privind unele fapte deja cunoscute, despre care **mi** s-a vorbit, pentru a nu fi taxat de mutism din pricina unei discreții excesive și nici de inoportunitate prin vorbăria mea. Cunosc vechiul dicton: „Tot ce e rar e prețios”. De aceea, n-an, relatat decât un mic număr de fapte destinate să edifice ansamblul comunității pentru a le prețui. Iisus Hristos să-mi ierte greșeala de a fi trecut sub tăcere, de bunăvoie, un mare număr de miracole.*

Este vorba de Arsinda, soția contelui Giiiuaume din Toulouse, fratele celui Pons, ucis prin viclenie, după aceste întâmplări, de către ginerele său. Artand. Aceasta femeie purta brățări de aur, sau, mai degrabă, pentru că ele ajungeau până la coate, brasarde magnifice, minunat cizelate și împodobite cu pietre prețioase. Într-o noapte, pe când se odihnea singură în patul ei nobil, văzu în vis apărându-i o tânără foarte frumoasă. Admir ânân-i frumusețea, îi puse următoarea întrebare:

„Spune-mi, o, doamnă, cine ești?”

Sfânta Foy, cu o voce blândă, îi răspunse la întrebare:

*„**Sunt** sfânta Foy, nu te teme”.*

Arsinda i se adresă cu o voce rugătoare:

„O, sfântă doamnă, de ce ai binevoit să te apropii de o păcătoasă ca mine?”

Atunci, sfânta Foy îi aduse la cunoștință interlocutoarei sale motivul pentru care venise:

*„**Dă-mi** mie brasardele tale. du-te la Conques și depune-le pe altarul Mântuitorului. Acesta este motivul apariției mele”.*

La aceste vorbe, femeia, știutoare, nevrând să lase să i scape un asemenea dar fără o răsplată, reluă... O sfântă, doamnă, dacă prin mijlocirea ta Dumnezeu mi-ar da un fiu, mă voi supune cu bucurie poruncilor tale”.

Sfânta Foy îi răspunse:

„Creatorul atotputernic o va face cu ușurință pentru slujitoarea lui, cu condiția să nu refuzi ceea ce ți-am cerut”.

A doua zi, femeia ținând în inima ei acest răspuns, se interesă cu râvnă unde este orașul numit Conques – în vremea aceea, într-adevăr, reputația puterii deosebite a orașului Conques nu trecuse decât foarte rar dincolo de granițele ținutului. După ce inițiații i-au dat informația, ea se achită în persoană de misiunea de pelerinaj, purtând brasardele de aur cu multă pietate.

Văzutul și nevăzutul oferindu-le lui Dumnezeu și sfintei sale. Mândra femeie petrecu sărbătorile învierii Domnului Mântuitorului în aceste locuri, dând strălucire, prin prezența ei acestor solemnități, apoi se întoarse în țara ei. Ea își văzu curând promisiunea împlinită și aduse pe lume un băiat. Apoi, din nou, însărcinată, ea născu un al doilea fiu, iar numele acestora fură, pentru primul, Raymond, pentru al doilea, Henric.

Apoi, după un timp, brasardele fură topite pentru a modela un rețablu”.

Despre răzbunarea cerească împotriva unor oameni care voiau să fure vinul călugărilor.

...Cavalerul Hugues, în puterea căruia se afla acest oraș, porunci celor doi servitori ai săi, apoi unui al treilea, să fure vinul călugărilor depozitat pe domeniul Molieres. Domeniul era vecin cu orașul în chestiune, la o distanță nu mai mare de două mile.

Aceștia se despărțiră și, străbătând cărările dintre

casele satului, **cântară** căruțe pentru ca să transporte vinul. Primul dintre ei, pe nume Benedict, avu de a face cu un țăran naiv, care-l rugă din toată inima să nu împlinească răul pe care-l începuse. Dar i-a răspuns, se spune, hulind: „Da’ ce, sfânta Foy bea vin? E o idioțenie! Nu știi că cel care nu bea vin nici nu-i simte lipsa?” Vai de cel căruia îi sunt străine înțelesurile propriilor lor vorbe și nu știe că a nedreptăți pe cei care-i slujesc pe sfinți înseamnă a jigni, fără îndoială, chiar pe sfinți, lovind nu numai în sfinți, ci chiar în Domnul nostru Iisus Hristos, care simte suferințele în trupul altuia și pentru care sfinții nu sunt altceva decât membre intim legate de el. Cum i se spusese că nu era acolo paznicul pivniței, el se lăudă ca poate ridica drugul pe vârful piciorului, zicând că nicăieri nu existau caturi atât de solide încât să nu le poată sparge numai trăgând cu piciorul. Vorbind, fără cel mai mic efort, zgâlțâi zidul casei în care intră.

Miracolele demonstrând cu ce forță va i whid i ijHijifi i infni i Totuși, când vru să lovească din nou cu picior **nnnchiul** i se îndoii: nervii lui paralizați din propria lor încâlceală, își pierdură orice putință de mișcare și se înțepeniră până în adâncurile lor: cu încheieturile imobilizate, acesta căzu lat, ca un nenorocit. Orificiul imund se deschise până la urechi; murdăriile revărsate ale burții lui, scârbav risipite, lăsară să se vadă clar cât de groaznică și sfâșietoare îi era spaima. Nefericitul torturat de un chin înspăimântător nu-și mai târî jalnica lui viața decât două zile”.

Despre învierea unui catâr

Manifestarea atotputerniciei divine privind învierea unui catâr, prin mijlocirea sfintei Foy, nu este mai puțin demnă de a fi lăudată și cunoscută. Nu se cuvine ca o creatură cu mintea întreagă să roșească povestind despre ceea ce Creatorului suprem nu i-a fost rușine să facă. Să nu fim surprinși de faptul că milostenia Creatorului cuprinde toate ființele vii, de orice fel, pentru că este scris: „Doamne, tu vei ocroti oameni și animale”. Istoria pe care-o voi spune face parte din această categorie.

Un cavaler din părțile Toulouse-ului, pe nume Bonfils (fiul lui mai trăiește și poartă același nume) se îndrepta într-o zi spre locul consacrat sfintei, când, la vreo două mile de orașul Conques, catârul lui rănit, nu se știe cum, căzu țeapăn la pământ. Aduse doi țărani pe care-i rugă să jupoaie animalul. Iar el, care făcuse drumul din dragoste pentru sfântă, plecă mai departe spre sanctuar. Acolo, aruncându-se la pământ, se cheltui în rugăciuni și-și rosti dorințele. La sfârșit, i se plânse statuii aurite a sfintei de pierderea catârului, pentru că nu era vorba despre un catâr oarecare, ci de unul aproape incomparabil, și pentru că Dușmanul victorios îi provocase pagubă în vreme ce el era pre

Miracolele ocupat de lucrurile pioase. Temeinicia acestei credințe merită să fie lăudată cu multă râvnă, căci abia își sfârși omul nostru rugăciunea că, smulgându-se din mâinile celor doi țărani creștini care-l țineau de picioare cu gândul să-l jupoaie, catârul se ridică, o, minune, într-un salt plin de viață și, luând-o la galop, trecând peste coline, pe urma tovarășilor săi de drum, năvăli în oraș.

[...] Acum câțva timp, un grup din Angers plecă în călătorie pentru a se închina în acel oraș celebru și populat, al cărui nume vechi a fost aproape uitat (dacă nu mă înșel era Anicium), dar căruia poporul îi spune acum **Notre-Dame-du-Puy**". Acolo, oamenii despre care vorbim se întâlniră cu un individ nelegiuit și eretic care declară că locuiește în apropiere de Conques. Când află că are de a face cu oameni din Angers, îi întrebă: „**Cunoașteți** oare pe un anume Bernard care, întorcându-se în acest an de la Conques, a adus de acolo nu știu câte scrieri mincinoase despre sfânta Foy? Oare ce minte ar putea vreodată să creadă asemenea istorii cu ochi smulși și puși la loc și animale înviate? Am auzit punându-se pe seama sfintei Foy, ca și pe seama altor sfinți, multe alte minuniunele chiar nemaipomenite. Dar oare ce motiv și ce nevoie să aibă Dumnezeu să învie animalele? Când ai bun simț, nu poți și nici nu se cade să dezlegi asemenea enigme”.

*Ce orb și nesăbuit era acest om! E de piatră inima celui care transformă în beznă lumina primită, a aceluia care rămâne, nefericitul, și după ce a fost spălat de apa botezului, același om vechi ieșind **din** sânul matern, același, dar și mult mai rău după regenerarea Spiritului. Dacă acest om ar fi trăit în vremea patimilor Domnului, el ar fi negat, desigur, alături de evrei, învierea lui Lazăr sau vindecarea urechii tăiate. Da, acest om s-a arătat a fi fiul Diavolului, dușmanul Adevărului, slujitorul lui Antihrist¹².*

Miracolele sfântului Benedict

Sfântul Benedict acționează, la fel ca sfânta Foy, împotriva celor care se ating de drepturile lui:

În ținutul burgund, la Troyes, exista un domeniu aparținând sfântului Benedict, numit Taury, pe care o strajă (senior care-și asuma paza unei proprietăți ecleziastice), pe nume Geoffroy, îl apăra împotriva oamenilor din afară, dar care jefuia el însuși cu mai multă furie decât orice străin. Călugării îl îndemnau deseori să se abțină de la asemenea fărădelegi, dar el nu asculta deloc. Sfântul părinte Benedict se învoi atunci cu Dumnezeu ca acesta să fie pedepsit înainte ca averea să se fi topit cu totul din mârșăvia acelei straje. Într-o zi, pe când se afla în propria lui casă, în orașul Troyes, împărțind dreptatea țăranilor, un câine negru turbat se apropie și, fără să atingă pe nimeni din cei de față, se aruncă asupra lui, mușcându-l de nas și de obraz, după care se îndepărtă. Înnebunind, straja fu condusă de prieteni la bazilica Saint-Denis. Se mai înzdrăveni puțin, dar nu de tot, și se întoarce acasă. Cum la relele cu care-i copleșea pe săracii sfântului Benedict, mai adăugase altele, mult mai rele, fu prins de un diavol, înlănțuit și închis într-o cămăruță, unde-și dădu duhul. Toți cei care l-au cunoscut au fost de acord că această soartă îi fusese hărăzită din pricina cruzimii cu care se purta față de țăranii sfântului mărturisitor Benedict¹³.

Pentru că universul formează un tot coerent, pentru că el conține o imensă parte invizibilă și pentru că reflexele, semnele, chemările venite din aceste ținuturi

misterioase au un răsunet în mijlocul aparențelor sensibile le revine oamenilor Bisericii misiunea de a intermedia între sacru și profan, de a pândi atenți toate

Văzutul și nevăzutul aceste avertismente. Fără îndoială, ei sunt sensibili mai întâi la ordinea care domnește asupra întregii lumi create, iar pentru ei istoria, în mod firesc, urmează un curs regulat, asemenea astrelor, stabil, cum ar trebui să fie puterea imperială. Totuși, este evident că această ordine se dereglează uneori, apele, aerul, focul, pământul și umorile omului se tulbură, că traiectoria unei comete taie cercurile concentrice în care se mișcă stelele, iar războiul rupe deseori echilibrul politic. Asemenea evenimente dezvăluie, la suprafața aparențelor, conflictele, dezordinile secrete care se petrec în adâncurile lumii invizibile. Iar tulburarea, ale cărei mărturii sunt, aparține lui Dumnezeu însuși. Adică privesc foarte direct pe fiecare om în parte și mântuirea lui. Iată de ce scriitorii Anului 1.000, obișnuiți cu exegeza, instruiți, prin studiul gramaticii și al muzicii, să perceapă armoniile și corespondențele, convinși cu toții de coeziunea cosmică, trăind în așteptarea sfârșitului timpurilor, s-au străduit să noteze insolitul și să-i dea un sens. Iată de ce relatările lor au uneori aerul unei urzeli de minuni.

Miracolele Mileniului

Semnele de pe cer

Povestirile istoricilor antici, al căror text servește studiului gramaticii, au împământenit ideea că e firesc ca moartea eroilor, adică a sfinților, a împăratului sau a regelui, să fie însoțită de un cortegiu de fenomene neobișnuite. Părea deci normal ca, în amintirea lui Hristos, vremea împlinirii unui mileniu să fie și aceea a unor importante miracole. Ordinea lumii se dovedește a fi atunci perturbată de tot felul de tulburări legate unele de altele. Nu pentru că s-ar înlănțui ca o serie de relații cauzale, ci pentru că-și răspund, sunt înrudite: ele izvorăsc, toate, din una și aceeași profundă neliniște.

Cometele

Dereglarea este mai întâi de ordin cosmic. Analiztii

au notat întotdeauna cu mare grijă apariția meteorilor. Raoul Glaber și Ademar de Chabannes acordă în scrierile lor un spațiu larg cometei din anul 1014, legând de acest semn de foc incendiile care au izbucnit concomitent.

*În timpul domniei regelui Robert a apărut pe cer, înspre apus, una din acele stele pe care le numim comete; fenomenul a început în luna septembrie, la vreme de seară, și a durat aproape trei luni. De o strălucire intensă, **lumina** ei ine cuprindea o mare parte a cerului și apunea la căutatul cocoșilor. În ceea ce privește posibilitatea de a afla dacă Dumnezeu ne trimisese o*

Miracolele Mileniu nouă stea sau dacă era o stea căreia el îi sporise mina ca pe un semn miraculos, ea nu stă decât în puterea Celui care în înțelepciunea lui ordonează lucrurile cum știe el mai bine. Dar, totuși, fapt sigur este că de fiecare dată când oamenii văd petrecându-se în lume asemenea minuni, la puțin timp, se abate asupra lor ceva neașteptat sau înfricoșător. S-a întâmplat, într-adevăr, curând, ca un incendiu să distrugă biserica Saint-Michel-Archange, ridicată la malul mării, pe o stâncă; până în zilele noastre, ea a rămas obiect de venerație pentru lumea **întreagă**1.

În vremea aceea, o cometă, mai lată și mai lungă decât o sabie, apăru spre miazănoapte în câteva nopți de vară la rând; și s-a întâmplat ca, în Galia și în Italia, numeroase orașe, castele și mănăstiri să fie distruse de foc; printre acestea și mănăstirea Charroux care, împreună cu bazilica Mântuitorului, căzu pradă flăcărilor. Biserica Sainte-Croix d'Orléans și mănăstirea Saint-Benoît de Fleury și multe alte sanctuare fură mistuite de flăcări.

Eclipsele

Chiar în anul în care se împlineau 1.000 de ani de la Răstignirea lui Hristos, pe 29 iunie 1033, s-a produs o eclipsă de soare despre care vorbesc Sigebert de Gembloux și *Analele* din Benevent, numind-o „extrem de întunecată”.

În același an în care se împlinea o mie de ani de la Răstignirea Domnului, în ziua a treia a calendelor lui iulie,

într-o vineri, **în** ziua a douăzeci și opta a lunii, s-a produs o eclipsă sau o întunecare a soarelui, care a durat de la ora a șasea a acelei zile până la ora a opta și a fost cu adevărat înfricoșătoare. Soarele devenise

Semnele de pe cer albastru ca safirul, iar în partea superioară purta imaginea lunii în primul ei pătrar. Oamenii, privindu-se între ei, se vedeau palizi ca niște morți. Lucrurile păreau învăluite într-o culoare ca șofranul. Și atunci stupoarea și o spaimă imensă puseră stăpânire pe inimile lor. Spectacolul, după cum își dădura bine seama, prevestea o groaznică plagă ce avea să se abată asupra oamenilor. Și, într-adevăr, chiar în ziua aceea, care era ziua nașterii apostolilor, în biserica sfântului Petru, câțiva membri ai nobilimii romane, conjurați, se răzvrătiră împotriva Papei cu gândul să-l ucidă. nu reușiră, dar îl alungară totuși de pe scaunul **lui...**

De altfel, se văzură atunci, în lumea toată. În treburile ecleziastice ca și în cele seculare, teribile crime împotriva dreptului și a justiției. O lăcomie desfrânată făcea să nu mai întâlnești la nimeni nicio încredere față de ceilalți, încredere care este fundamentul și temeiul unei bune conduite. Și, pentru a fi și mai evident că păcatele pământului ajunseseră să fie auzite și în cer. - ... sângele curse peste sânge", cum striga profetul față-n față cu nesfârșitele nedreptăți ale poporului său. De atunci, într-adevăr, în aproape toate ordinele societății, începu să se lăfaie insolența; severitatea și regulile justiției își micșorară rigoarea, în așa fel încât se putu aplica generației noastre cuvântul apostolului: „Se aude vorbindu-se printre voi de fapte rele, necunoscute până acum popoarelor". O lăcomie nerușinată a cuprins inima omului, iar credința ne-a slăbit; de aici au apărut jafurile și incesturile, conflictele între poftele oarbe, furturile și infamele adultere. Vai, fiecăruia îi era rușine să mărturisească sieși ce gândește! Și, cu toate acestea, nimeni nu-și corecta nefastul obicei al răului.

Miracolele Mileniului

Lupta stelelor

S-ii întâmplat chiar, după cum observă Ademar de Chabannes, în 1023, ca stelele să se lupte între ele, așa cum făceau în acel moment puterile pământului.

*În zilele acelea, în luna ianuarie, în jurul orei a șasea a zilei, s-a produs o eclipsă de soare de o oră; luna se tulbura și ca atunci, devenind când de culoarea sângelui, când de un albastru întunecat, când dispărând cu totul. Se văzură atunci, în partea australă a cerului, în semnul Leului, două stele care s-au bătut între ele cât a durat toamna; cea mai mare și mai luminoasă venea dinspre Orient, cea mai mică dinspre Occident. Cea mai mică alergia furioasă și parcă speriată spre cea mare, care **nu-i** permitea să se apropie, ci, lovind-o cu o coamă de raze, o împingea departe spre Occident.*

La un timp, după aceste evenimente, a murit Papa Benedict căruia i-a urmat Ioan. Vasile, împăratul grecilor, murind și el, fratele său, Constantin, deveni împărat în locul lui. Herbertus, arhiepiscop de Köln, părăsi viața terestră, iar după moarte, se remarcă prin miracole, împăratul Henric muri la rândul său, fără să lase fii în urma lui, încredințând însemnele imperiale fratelui său Bruno, episcop de Augsburg, arhiepiscopului din Köln și cehii din Mainz pentru ca ei să aleagă un împărat după moartea lui. Episcopii convocară o adunare a întregului regat și rânduiră litanii și posturi pentru a-l îndupleca pe Dumnezeu să-i ajute în această problemă. Poporul îl alege pe Conrad nepotul defunctului împărat Henric. Episcopii, mai inspirați, aleaseră un alt Conrad, pe soțul unei nepoate de a lui Henric, pentru caracterul lui energic și judecata lui dreaptă. Ei îi conferiră statutul regal prin ungerea cu ideo sfânt, la Mainz, și-i înmânară sceptrul, coroana și lancea sfântului Mauriciu. În preajma Paștelui, prințul atacă Roma cu o armată numeroasă; cetățenii romani refuzară să-i deschidă porțile: văzând că nu poate pătrunde în oraș, fără să masacreze un mare număr de oameni, împăratul Conrad nu vru să mănjească cu sânge sărbătoarea Paștelui și rămase la Ravenna. Acolo, Papa îi aduse coroana imperială și, în ziua de Paște chiar, îl

încorona cu mâinile lui împărat al oamenilor. În anul următor, în aceeași zi de Paște, domnul și împăratul Conrad își unse fiul la Aix-la-Chapelle. Acest rege consacrat era pe atunci foarte mic și se numea Henric. La ceremonie asistară episcopii veniți atât din Italia, cât și din Galia. Astfel, Conrad, sfătuit de Papa de la Roma și de toți episcopii marelui imperiu, care-l vedeau înzestrat cu spiritul justiției, își asumă domnia imperiului. Totuși, acel Conrad mai tânăr, ales prin sufragiile poporului orbit, începu împotriva lui un război civil, dar împăratul reuși să-l prindă viu și să-l țină întemnițat cât crezu el de cuviința. Acestea sunt evenimentele anunțate de astreprin semnul stelei mici și al celei mari.

Dereglările biologice

Tulburările au efect asupra ființelor vii și se manifestă prin apariția unor monștri vestitori, și ei, de discordii.

În al patrulea an al mileniului, a fost văzută o alenă de o mărime neobișnuită despicând apele la locul numit Berneval, îndreptându-se din ținuturile septentrionului spre cele occidentale. Ea a apărut într-o dimineață de noiembrie, în zori, asemănătoare unei insule, și fu văzută continuându-și drumul până în ora a treia a zilei, răspândind stupoare și uimire în mintea celor care o vedeau. După apariția acestei prevestiri marine, tumultul războiului începu brusc pe toată întinderea lumii occidentale, în același timp în ținuturile Galiei și în insulele de dincolo de mare, cele ale anglilor, bretonilor și scoțienilor. Cum se întâmplă adesea, răutățile celui mai mic popor semănară discordia între regi și între seniori; în mânia lor, începură prin a ruina popoarele și sfârșiră prin a se ucide între ei.

Epidemiile

Chiar alcătuirea umană, acest microcosmos, se află și ea supusă, la rândul ei, dezordinii. Speța umărăă, mai întâi, fu lovită în structura sa corporală. Știm bine că epidemiile și foametea erau fenomene normale într-o cultură materială de un nivel atât de primitiv și la niște

populații care sufereau de o sărăcie lucie. Contemporanii văzură, totuși, în aceste calamități, semne și minuni, printre atâtea altele, și asociate altora, ale unei dereglări generale în voia căreia era lăsat universul.

În anul 1045, în Franța de nord, prinții și, printre ei, regele Franței, nu respectaseră pacea:

O tainică judecată a Domnului făcu să se abată asupra popoarelor răzbunarea divină. Un foc ucigaș începu să mistuie o mulțime de ființe, atât printre cei mari cât și din clasele mijlocii și inferioare; unii fură lăsați în viață, cu membrele amputate, ca să fie de exemplu generațiilor viitoare. În același timp, aproape întreaga lume îndură o cumplită sărăcie, provocată de lipsa vinului și a grâului.

Deja în anul 997, lovite de o epidemie asemănătoare, boala focului, popoarele nu găsiseră decât un singur sprijin, pe acela al puterilor supranaturale, închise în relicvării.

În vremea aceea, bântuia printre oameni un flagel teribil, un foc ascuns care, dacă ataca un membru, îl devora despărțindu-l de trup; cei mai mulți erau, într-o singură noapte, complet mistuiți de această înfricoșătoare ardere. S-a găsit în memoriile numeroșilor sfinți leacul împotriva acestei ciume terifiante; mulțimile se îngheștiiră mai ales în bisericile celor trei sfinți mărturisitori, Martin din Tours, Ulric din Bayeux și, în sfârșit, venerabilul nostru preot Maioul (de la Cluny), îl acolo își găsiră, prin binefacerile lor, vindecarea dorită.

În acel timp, boala focului se aprinse și în ținutul Limousin. Un număr incalculabil de bărbați și femei fură mistuiți de un foc invizibil și vaietele lor umplură pământul. Atunci, Geqffroy, abatele de la Saint-Martial, care-i succedase lui Guigue, și episcopul de Audouin se sfătuim cu ducele Wilbelm și rănăuiră pentru limousini un post de trei zile. Toți episcopii Aquitaniei se adunară la Limoges. Trupurile și relicvele sfinților fură aduse din toate părțile cu mare solemnitate; trupul sfântului Marțial, patronul Galiei, fii scos din mormânt; toată lumea se umplu de o mare bucurie, Mar răul își încetă pretutindeni

ravagiile; ducele și cei mari încheiară un pact de pace și dreptate.

Foametea!

Raoul Glaber a văzut cu ochii lui, în anul 1033, foametea care a bântuit în ținutul Burgundia; descrierea pe care ne-a lăsat-o a devenit de-a dreptul celebră:

În vremea care a urmat, foametea începu să-și întindă ravagiile pe aproape întregul pământ și lumea se lăsă cuprinsă de teama că întreaga spiță omenească ar fi putut să dispară. Condițiile atmosferice erau atât de neprielnice că omul nu găsea măcar o clipă potriintă pentru semănat și, mai ales, din pricina inundațiilor, nu-și putea strânge recolta. S-ar fi zis, pe bună dreptate, că elementele ostile îi declaraseră acestuia război; și nu e nicio îndoială că fuseseră puse să pedepsească nesupunerea oamenilor. Ploi nesfârșite muiaseră pământul, într-atât încât nu se putea trage nicio brazdă în stare să primească vreo sămânță. La vremea seceratului, buruiana și mohorâta neghină umpluseră câmpurile. Dintr-o baniță de sămânță, acolo unde pământul era mai roditor, abia dacă umplea, la secerat, un sextar, iar dintr-un sextar abia dacă scotea un pumn de boabe. Această nerodnicie răzbunătoare apăruse în ținuturile din Orient: ea devasta Grecia, ajunsese în Italia și, de acolo, împânzind Galia, străbătu țara, atingând triburile englezilor. Cum lipsa hranei lovea întregul norod, cei mari ca și cei din clasele mijlocii se topeau odată cu cei săraci; jafurile celor puternici trebuiră să se oprească în fața sărăciei universale. Dacă, din întâmplare, se mai găsea ceva mâncare de cumpărat, stătea în puterea celui care vindea să accepte prețul sau să ceară mai mult. În multe locuri, se vindea banița cu șaiszeci de scuți și un sextar cu cincisprezece. Și totuși, după ce mâncară toate animalele sălbatice și toate păsările văzduhului, oamenii, încleștați de o foame devoratoare, se apucară să adune hoituri și alte lucruri groaznice numai cât le spui. Mulți, ca să scape de moarte, se hrăneau cu rădăcinile pădurilor și ierburile apelor, dar în zadar: singurul leac pentru a domoli

răzbunarea lui Dumnezeu era retragerea în sine. În sfârșit, te cuprinde greața numai auzind de viciile care stăpâneau pe atunci neamul omenesc. Vai! lucru rar auzit de-a lungul vremii, foamea turbată îi împinse pe oameni să mănânce carne de om. Călătorii erau răpiți de către cei mai robuști decât ei, hăcuiți, fierți și mâncați. Mulți oameni, pribegind dintr-un loc în altul, alungați de foame, trăgeau, în drum, pe la vreo casă mai primitoare, dar noaptea erau uciși și folosiți drept hrană pentru cei care-i găzduiseră. Mulți, ademenind copiii cu un ou sau cu un măr. îi atrăgeau în locuri pustii, unde-i măcelăreau și se ospătau cu ei. Trupurile celor morți, smulse din pământ, erau și ele vrednice să mai potolească foamea. Soiul acesta de turbare luă asemenea proporții că animalele rămase fără stăpân erau mai puțin amenințate de răpitori decât oamenii. Ca și cum ar fi devenit un obicei înfruptarea din carnea de om, se găsi unul care să o aducă gata preparată, pentru a o vinde la târgul de la Tournus, cum ar fi făcut cu carnea oricărui animal. Arestat, nu-și negă nelegiuirea; fu legat și ars pe rug. Un altul se duse noaptea, îi scoase resturile îngropate în pământ și le măncă; prins la rândul lui, fu și el ars.

Exista o biserică, situată la o distanță cam de trei mile de orașul Mâcon, în pădurea Chitenet, singuratică, fără enoriași, și închinată sfântului Ioan; în apropierea acestei biserici, un om fioros își așezase casa. Toți cei ce treceau pe acolo său. intrau în coliba lui erau uciși și făcuți bucăți pentru cumplitele lui prânzuri. Se întâmplă că într-o zi un bărbat veni cu femeia lui să-i ceară găzduire, oprindu-se la el ca să-și mai tragă sufletul. cercetând din priviri ungherele casei, văzu capete tăiate, de bărbați, de femei și copii. Păli pe loc, încercă să fugă, dar nefasta gazdă se opuse, oprindu-l pe loc, cu forța: îngrozit de capcana ucigașă, omul nostru fu, totuși, mai puternic și, reușind să scape, fugi spre oraș, împreună cu femeia lui. Sosind, povesti ceea ce văzuse contelui Otto și altor cetățeni. Trimiseră fără întârziere un număr de oameni ca să verifice dacă era adevărat; plecând în grabă, îl găsiră

pe sângerosul individ în casă, înconjurat de capetele a patruzeci și opt de victime, a căror carne fusese deja înfulecată de gura lui bestială. îl duseră în oraș, unde îl legară de o grindă, într-un grajd, după care îl arseră, așa cum am văzut cu ochii mei.

S-a mai făcut, în același ținut, o experiență, care nu mai fusese, după cunoștința mea, încercată în nicio altă parte a lumii. Mulți oameni scoteau din pământ un lut alb, asemănător argilei, îl amestecau cu făină sau tăratele pe care le mai aveau și făceau din el pâine, crezând că astfel nu vor muri de foame; le dădea speranță de viață, dar nicio stare cât de cât mai bună. Pretutindenii, nu se vedeau decât fețe palide și vineții, multora li se acoperea pielea de bășici; vocea umană devenise și ea pițigăiată, asemenea unor țipete de păsări muribunde. Din cadavrele părăsite, prea multe ca să fie îngropate, din lipsa unui mormânt, se înfruptau lupii hămesiți care continuam mult timp, și după

Dereglările biologice aceea, să-și caute prada printre oameni. Și cum nu puteau fi îngropați fiecare în lăcașul lui, numărul lor fiind mare, în anumite locuri, oameni cu frica lui Dumnezeu săpară gropi comune în care trupurile celor morți erau aruncate câte cinci sute și mai multe, dacă rămânea loc, amestecați, în dezordine, pe jumătate goi, sau chiar fără niciun veșmânt, răspântiile, marginile câmpurilor serveau și ele de cimitire. Unii auziseră spunându-se că ar fi fost mai bine să plece în alte ținuturi, dar foarte mulți dintre ei piereau pe drum de foame.

Lumea, ca o pedeapsă a păcatelor ei, suferi această năpastă, spre a-i fi de căință, vreme de trei ani. Atunci s-au scos podoabele bisericilor la vânzare, în beneficiul nevoiașilor; atunci s-au risipit tezaurele care, așa cum se vede în legiuirile Părinților, fuseseră constituite de mult chiar în acest scop. Dar rămâneau încă prea multe crime de răzbunat, iar numărul săracilor depășea adesea resursele bisericilor. Înfometății erau atât de adânc loviți din lipsa de hrană ca, dacă din întâmplare găseau ceva de mâncare, după ce-și potoleau foamea, se umflau și mureau pe loc. Alții, înțepenindu-și mâinile pe mâncare, încercau

s-o ducă la gură, dar, prea slăbiți, renunțau, descurajați, fiindcă nu aveau puterea s-o facă până la capăt. Câtă durere, cât chin, câte lacrimi, câte vaiete, pentru cei care vedeau asemenea lucruri, mai ales printre oamenii bisericii, episcopi și abați, călugări și călugărițe, clerici și laici care trăiau în inimile lor cu frica de Dumnezeu! Cuvântul scris nu poate da socoteala. Se credea că ordinea anotimpurilor și a elementelor, stăpână de la început și până în secolele din urmă, se întorsese pentru totdeauna la haos și că acesta era sfârșitul neamului omenesc. Și lucru mai de mirare decât tot restul, și mai înfricoșător. Ioviți de misterioasa năpastă a răzbunării divine, rar se întâlnea vreun om care, cu inima strânsă, în fața unor asemenea lucruri, să se aplece umilit, ridicând sufletul și mâinile către Dumnezeu pentru a-l chema într-ajutor. Timpul nostru a văzut împlinindu-se cuvintele lui Isaiia: „Șipoporul nu s-a întors cu fața către cel care-l lovea”. Exista, într-adevăr, la oameni o împietrire a **inimii** adăugată la năucirea minții. Și numai judecătorul suprem, Tatăl bunătății totale, poate stârni în om dorința de a se ruga și numai el știe când trebuie să se îndure.

Rătăcirea spirituală: Simonia

Tulburări mai grave, constituind un simptom și mai expresiv al dezordinii, lovire de data aceasta nu trupul creștinătății, ci sufletul ei. Asemenea pervertiri ale adevărului apar în ochii istoricilor timpului drept cele mai zguduitoare evenimente ale mileniului. Începând cu simonia, ciumă a Bisericii: patima după avere care pune stăpânire în mod deschis pe slujitorii lui Dumnezeu (și pe care Raoul Glaber îi denunță cu atât mai multă vigoare cu cât era călugăr, și de obediență clunisiană) nu era oare semnul – și, în același timp, cauza (dar inteligența acelor timpuri distingea greu raporturile de cauzalitate și relațiile între semnificat și semnificant) – apropiatelor primejdii?

În lumina învățăturii cuvântului sacru, se vede limpede, în zilele noastre, că răcirea milei din inimile oamenilor și înmulțirea nedreptății vor face iminente acele timpuri primejdioase pentru suflet. Numeroase pasaje din

Părinții Bisericii ne dezvăluie cum, slujind lăcomia mereu sporită, drepturile și ordinele religiilor trecute și-au aflat, chiar în ceea ce ar fi trebuit să le ajute să se ridice spre o mai înaltă demnitate, cauzele căderii în desfrâu...

*Am început așa pentru că, aproape toți prinții fiind de mult timp orbiți de zadarnicele bogății, această ciumă a bântuit pretutindeni, printre toți prelații bisericilor răspândite prin lume. Darul gratuit și venerabil al lui Hristos, Domnul atotputernic, ei l-au convertit, parcă pentru a-și face și mai sigură propria lor damnare, într-un comerț al lăcomiei. Asemenea prelați par cu atât mai puțin capabili să săvârșească lucrarea divină cu cât se știe că ei nu au ajuns în funcțiile lor intrând pe poarta principală. Nerușinarea unor asemenea oameni a fost zadarnic veșejită de numeroasele texte ale Sfintelor Scripturi, întrucât e sigur că în zilele noastre bântuie mai mult ca niciodată în diversele ordine ale Bisericii. Chiar regii, care ar trebui să fie judecătorii capacității candidaților la funcțiile sacre, corupți prin darurile oferite fără măsură, preferă, pentru a guverna bisericile și sufletele, pe cel de la care speră să primească cele mai bogate daruri. Și dacă băgăreții, toți cei umflați de o vanitate nemărginită, sunt primii care se împing în orice slujbă bisericească și nu se sfiesc, după aceea, să-și neglijeze îndatorirea lor pastorală, o fac pentru că interesul lor este legat de casele în care își strâng banii și nu de acele dan în i pe care le poartă cu ea înțelepciunea, odată puterea obținută, ei se dedică cu atât mai mare asiduitate lăcomiei, cu cât datorează acestui viciu încoronarea ambițiilor lor; ei îl servesc ca pe un idol; îl pun în locul lui Dumnezeu; stăpâniți de el, s-au aruncat spre asemenea onoruri fără să poată irwoca merite sau îndatoriri împlinite; unii, mai puțin abili, clocesc pofta jalnică de a-i imita; de unde se iscă urile reciproce și îndârjite. Căci, în această privință, tot ceea ce unul a reușit să adune cu prețul unor lupte aprige pare celuilalt, care-l invidiază, furat pe seama **lui**; și ca întotdeauna, pentru invidioși, fericirea celorlalți este izvorul unor neîncetate chinuri. De aici se nasc larma continuă a*

conestațiilor, veșnicele scandaluri și sunt primejduite, fiind mereu încălcate, regulile fundamentale ale diverselor ordine.

De fapt, în Franța, unde descompunerea feudală era mai avansată ca în alte părți, slăbirea progresivă a autorității regale lăsa, încetul cu încetul, seniorilor particulari posibilitatea de a dispune de patronajul sanctuarelor și de a alege pe înalți demnitari ai Bisericii. Raoul Glaber vede clar consecințele: intervenția banului în desemnarea conducătorilor spirituali și ai miniștrilor nevăzutului provoacă slăbirea întregului popor al lui Dumnezeu; prin urmare, stârnește mânia divină și atrage pe pământ cortegiul calamităților răzbunătoare.

Astfel, impietatea întinzându-și ravagiile în rândurile clerului, vedem cum ispitele orgoliului și ale nestă-păririi de sine au mai multă putere asupra poporului. Curând, vicleniile mincinoase, hoțiile, omorurile pun stăpânire aproape pe toți, purtându-i spre moarte. Și cum ochii credinței catolice, adică ai prelaților Bisericii, sunt întunecați de o orbire vinovată, poporul, lăsat în necunoașterea căilor mântuirii sale, merge spre ruină și pierzanie. Printr-o dreaptă pedeapsă, prelații s-au văzut maltratați chiar de cei care ar fi trebuit să le dea ascultare și au constatat nesupunerea celor pe care, prin exemplul lor, i-au îndepărtat de calea cea dreaptă. Să nu ne mirăm atunci dacă, în spaimile lor, strigătele nu le-au fost auzite: ei înșiși prin excesele lăcomiei lor și-au închis porțile îndurării. Totuși, se știe bine că, drept pedeapsă pentru asemenea crime, trebuie să ne așteptăm la calamități publice lovind popoarele și toate ființele vii, și chiar la epidemii lovind roadele pământului, adică la intemperii atmosferice. Astfel, chiar cei care ar fi trebuit să ocrotească turma Domnului atotputernic încredințată grijii lor, în mersul ei spre mântuire, se opuneau binefacerilor obișnuite ale Domnului. Căci, într-adevăr, de fiecare dată când pietatea episcopilor lipsește și când abaților le slăbește rigoarea în aplicarea regulilor, imediat disciplina cedează în mănăstiri și, după exemplul lor, tot poporul se

depărtează de Dumnezeu. Nu e atunci tot neamul

Miracolele Mileniului omenesc întors, din propria lui voință, la vechiul haos și aruncat în prăpastia pierzaniei? Și, firește, așteptarea acestui eveniment a inspirat de demult străvechiului Leviathan certitudinea că viitura Iordanului va ajunge într-o zi până la buzele lui, când mulțimea celorbotezați, ispitiți de lăcomie, vor părăsi căile adevărului și se vor repezi în morminte. Și, așa cum se vede, după mărturia autorizată a apostolilor, sleirea milostivirii și mulțimea nedreptăților, în inima celor îndrăgostiți de ei înșiși fără măsură, au provocat neobișnuita îndesire a relelor despre care am i>orbit, în jurul anului 1.000 de la nașterea Domnului și Mântuitorului nostru și, apoi. În toate părțile lumii.

Tulburarea eretică

La fel ca foametea și ciuma, primele tulburări ale ereziei ne apar firești, pentru acele timpuri, în sânul unui popor sărac lipit, dar care începuse să iasă din absoluta sălbăticie, câștigând prin elitele sale religioase destulă vigoare intelectuală pentru a-și pune întrebări cu privire la credința lui. Totuși, pentru toți istoricii de atunci, aceste prime neliniști eliberatoare se înrudesesc cu dezordinile cosmice. Și, printre semnele vestitoare ale sfârșitului timpurilor, apariția falșilor profeți nu era și ea prezisă de Scripturi?

„În satul Vertus”.

Spre sfârșitul Anului 1.000 trăia în Galia, în satul Vertus, în comitatul Chalons, un om din popor pe nume Leutard care, așa cum o va dovedi sfârșitul povestirii, putea fi considerat drept trimisul Satanei; îndrăznează să nebunie luă naștere în felul următor. Se afla, într-o zi, singur pe câmp, muncindu-și pământul. Adormind de oboseală, i se păru că un mare roi de albine îi pătrundea în trup prin ascunsa lui ieșire naturală; roiul ieșea pe gură, zumzâind asurzitor și **chinuindu-l** cu mii de înțepături. După ce fu îndelung torturat de acele lor, i se păru că le aude vorbind și poruncindu-i să facă o mulțime de lucruri imposibile pentru un om. În sfârșit, vlăguit, se ridică, se

întoarce acasă, își alunga nevasta și cere divorțul în temeiul preceptelor evanghelice. Apoi, pleacă de acasă, ca și cum ar merge să se roage, intră în biserică, smulge crucea și sparge

Miracolele Mileniului icoana Mântuitorului. Văzându-l toți fură cuprinși de frică crezându-l, pe bună dreptate, nebun, dar el reuși să-i convingă, căci țărani au mintea slabă, că el nu acționa decât în temeiul unei extraordinare revelații a lui Dumnezeu. Se avântă în numeroase discursuri inutile, neadevărate, încercând să se înfățișeze ca un înțelept, făcându-i să uite învățătura apostolilor. Să plătească dările, zice el, e un lucru prostesc. Și, în timp ce alte erezii, pentru a înșela mai bine, se înveșmântează în cuvintele Sfintei Scripturi cărora le sunt potrivnice, acesta pretindea că din cuvintele profeților numai unele sunt folositoare, iar celelalte nu merită să li se dea crezare. Între timp, înșelătoarea lui faimă de om plin de înțelepciune și credincios atrase repede de partea lui o mare parte a poporului. Ceea ce văzând, prea învățatul Jeboin, fostul episcop al diocesei de care depindea omul nostru, porunci să fie adus în fața lui. Fu întrebat cu privire la tot ceea ce se zvonea despre spusele și purtarea lui; celălalt încerca să-și ascundă vătămătoarea infamie, invocând în favoarea lui mărturiile Sfințelor Scripturi, cu toate că nu le studiasese niciodată. Foarte inteligentul episcop socoti că această apărare nu este suficientă, că acest caz era pe cât de condamnable pe atât de rușinos; demonstrând cum nebunia acestui om îl condusese la erezie, el vindecă poporul de această nebunie și-l readuse în întregime la credința catolică. Leutard, văzându-se învins și căzut din ambițiile sale demagogice, se sinucise, înecându-se într-un pu (7).

Opunându-se bogăției Bisericii (incitând la neplata datoriilor), spărgând crucifixul pentru că arăta trupul lui Dumnezeu mort pe cruce, ceea ce i se părea un atentat la transcendența Atotputernicului, abandonându-și nevasta pentru a trăi în castitate, acest „nebun” – care, deși ieșit din „popor”, era instruit și aparținea

Tulburarea eretică deci ordinului ecleziastic - manifesta exigențe spirituale foarte apropiate de cele care aveau să apară și să înflorească mult mai târziu în mișcarea cathară. Nu era, fără îndoială, departe de „maniheiști” a căror prezență avea să se facă simțită pe ici, pe colo, peste vreo douăzeci de ani.

Puțin după anul 1017, în Aquitania apărură maniheiștii care smintiră poporul. Negau sfântul botez, crucea și tot ceea ce constituia sfânta învățătură. Abținându-se de la anumite feluri de mâncare, păreau asemănători călugărilor și simulau castitatea; dar între ei se dedau la tot felul de destrăbălări. Erau mesagerii Antihristului și pe mulți i-au scos de pe orbita credinței.

Erezie, chiar la Orléans

Ademar de Chabannes, care punea categoric această urâciune în legătură cu preludiile dezastruoase ale Parusiei, vorbește de o întâmplare cu atât mai gravă, mai scandaloasă, cu cât apăruse la Orléans. *(Acest oraș, spune Raoul Glaber, fusese altă dată principala reședință a regilor Franței, datorită atât frumuseții cât și numeroasei lui populații, fertilității solului și purității apelor fluviului care-l scaldă.)*

În vremea aceea, zece canonici de la Saint-Croix d'Orléans, care păreau mai pioși decât alții, fură convinși să treacă la maniheism. În fața refuzului lor de a reveni la credință, regele Robert îi deposea mai întâi de rangul lor sacerdotal, îi expulza apoi din Biserică, și la urmă îi arse pe rug. Pe acești nefericiți îi abătuse de la calea dreaptă un țaran din Pângord care se lăudase că ar fi capabil de vrăji, purtând asupra lui o pulbere fabricată din cadavre de copii, cu ajutorul căreia transforma în maniheist pe oricine se apropia

Miracolele Mileniului de el. Ei adorau un diavol care le apărea când sub forma unui negru, când sub forma unui înger de lumină și care le dădea de fiecare dată o mulțime de bani. Ascultându-i vorbele, în secret, îl renegară cu totul pe Hristos, dedându-se pe ascuns unor orori și crime a căror simplă relatare ar fi împăcat, în timp ce în public

*se dădeau drept veritabili creștini. Manihești au fost descoperiți și la Toulouse, fiind exterminați; acești mesageri ai lui Antihrist apăreau în diferite țări din Occident, având mare grijă să stea ascunși și co-rupând în acest timp atât bărbați, cât și femei. Un canonic de la Saint-Croix d'Orléans, un cantor cu numele Theodat, murise cu trei ani mai înainte în această erezie și fusese considerat, după mărturia oamenilor demni de încredere, o persoană foarte pioasă. Când i-a fost dovedită erezia, trupul i-a fost aruncat în afara cimitirului, din ordinul episcopului **Ulric**, și lăsat în stradă. În privința celor zece despre care am vorbit mai sus, ei au fost condamnați la rug, la fel ca și Lisoius, cel pentru care regele avea o adevărată afecțiune, datorită încrederii depline pe care o avea în sfîntenia lui. Siguri de ei înșiși, nu se temeau de foc: declarau că vor ieși neatinși din flăcări și, rîzînd, se lăsară legați în mijlocul rugului. Se prefăcură într-o clipă în cenușă, și nu s-a mai găsit din ei nici măcar o așchie de os8.*

Despre erezia din Orléans, Raoul Glaber ne-a lăsat o imagine mai puțin naivă. La origine, vede și el o vrăjitorie vicleană, dar nu mai pomenește de pulberea vrăjită; pentru el, canonicii din Orléans nu sunt adoratorii lui Satan, ci niște neliniștiți care se lovesc de misterul creației și de cel al Trinității, care își pun problema prezenței răului în lume. Sunt, firește, oa-ineni de o deosebită măreție, puternici prin proaspetele cunoștințe dobândite la școlile episcopale și în

Tulburarea eretică fața căroră argumentele contradictorii expuse de Raoul Glaber (a se vedea mai sus, pp. bl-67) par derizorii.

În anul al douăzeci și treilea după anul 1.000 (adică în anul 1022, socotind Anul 1.000 ca fiind primul), se descoperi la Orléans o erezie foarte puternică și insolentă, ai cărei germenii mult timp ascunși au făcut să crească holda deasă a pierzaniei, aruncând un mare număr de oameni în plasa orbirii sale. Se povestește că această erezie smintită s-ar fi răspândit în Galia printr-o femeie,

sosită din Italia; era stăpânită în întregime de diavol și vicia tot ce atingea, nu numai pe cei proști și pe oamenii simpli, ci și pe majoritatea celor din ordinul clericilor care treceau drept foarte învățați. Ea veni în Orléans, unde rămase un timp, contaminând mulți oameni cu otrava infamiei ei. Purtătorii acestor germenii detestabili făceau toate eforturile pentru a-i propaga în jurul lor. Cei doi autori ai perversei doctrine eretice treceau, vai, în oraș drept cei mai nobili și mai savanți membri ai clerului, unul se numea Herbert, celălalt Lisoius. Cât timp afacerea rămase secretă, regele și mai marii palatului îi ținură de prietenii; ceea ce le-a și permis să corupă cu mai multă ușurință pe toți cei al căror spirit nu era destul de puternic în iubirea credinței universale. Ei nu s-au mărginit să acționeze numai în orașul unde se aflau, ci au încercat să răspândească primejdioasa doctrină și în cele vecine. La Rouen, trăia un preot cu o minte sănătoasă, căruia vrură să-i împărtășească nebunia lor; îi trimiseră mesageri însărcinați să-l instruiască în toate secretele învățăturii lor perverse; ziceau că era aproape momentul când întreg poporul va adopta doctrina lor. Pus astfel la curent, preotul îl căută imediat pe contele foarte credincios al acestui oraș, Richard [duce de Normandia], căruia îi relată tot ce știa despre această afacere. Fără să piardă nicio clipă, contele

Miracolele Mileniului trimise **un** mesaj regelui pentru a-i dezvălui răul secret care bântuia în regat, printre oile **lui** Hristos. Imediat ce află, Robert, un rege foarte învățat și foarte creștin, profund întristat și plin de amărăciune, se temu atât de **ruina** țării cât și de moartea sufletelor. Se grăbi spre Orléans, reuni un mare număr de episcopi, abați, călugări și laici și începu să-i caute grabnic pe autorii acestei doctrine perverse și pe cei care, deja corupți, se alăturaseră sectei lor. În timpul anchetei întreprinse printre clerici, pentru a afla cum înțelegea și credea fiecare ceea ce credința catolică păstra și predica neclintit după învățătura apostolilor, cei doi oameni, Lisoius și Herbert, nu negară nici măcar o clipă că ei o

înțelei\cau altfel, făcând public ceea ce ținuseră multă vreme iscuns. După ei, mulți mărturisiră public că aparținaci acestei secte, declarând că pentru nimic în lume nu s-ar lepăda de ea.

Dezvăluirile sporiră și mai mult tristețea regelui și a episcopilor, încât ei îi **interogare!** în taină; într-adevăr, era vorba de oameni care aduseseră până atunci mari servicii prin moravurile lor, întru totul ireproșabile umil, Lisoius, trecea, în mănăstirea Saint-Croix, drept cel mai milostiv dintre clerici; celălalt, Herbert, era, la biserica Saint-Pierre-le-Puellier, directorul școlii. Fură întrebați prin cine și cum ajunseseră la o asemenea trufie: răspunseră cam în felul următor: „Noi ne-am raliat acestei secte de foarte multă vreme, cu mult înainte ca voi s-o fi descoperit; așteptam ziua în care veți adera și voi la ea, voi și ceilalți, de toate neamurile și din toate ordinele; mai credem și acum că această zi va sosi”.

Spunând acestea, începură să expună fără să șovăie erezia care-i stăpânea, mai stupidă și mai jalnică decât toate cele vechi. Elucubrațiile lor se sprijineau atât de puțin pe argumente valabile, că se dovediră de trei ori contrare adevărului. Socoteau, într-adevăr, ca

Tulburarea eretica extravagant tot ceea ce în Vechiul și Noul Testament, prin semne neîndoielnice, miracole și mărturii vechi, ne atestă, despre natura în același timp triplă și una a divinității, autoritatea sacră. Cerul și Pământia, așa cum se arată privirii, ziceau ei, n-au fost niciodată create, ci **au** existat dintotdeauna. Și acești nesăbuiți, lătrând ca niște câini, conform celei mai rele dintre erezii, erau foarte înrudiți cu ereticii epicurieni. nu credeau că desfrânarea atrăgea o pedeapsă răzbunătoare. În orice operă creștină pioasă și dreaptă, socotita e merita recompensa eternă, lui vedeau decât eforturi inutile. Și totuși, acești smintiți și toți ceilalți, câți putuseră fi câștigați de partea lor, vedeau în fața lor destui credincioși, martori ai adevărului, perfect capabili dacă ar fi vrut să accepte acest adevăr, și cu el proprii lor mântuire, să le respingă orbirea și falsitatea așețiunilor

lor.

Răsturnarea Templului în sfârșit, ultimul semn al dereglării, ultimul avertisment, dar nu și cel mai neînsemnat: distrugerea Sfântului Mormânt.

În vremea aceea, adică în anul al nouălea după anul 1.000, biserica în care se afla la Ierusalim mormântul Domnului și Mântuitorului nostru fu distrusă în întregime la porunca prințului din Babilon. După cum se știe, această distrugere a avut la origine faptele pe care le vom povesti. Cum, din lumea întreagă, mulțimi de credincioși se îndreptau spre Ierusalim pentru a vizita ilustrul monument al Domnului, diavolul, plin de ură, reîncepu, prin intermediul obișnuitului său aliat, poporul evreu, să reverse peste adepții adevăratei credințe veninul infamiei sale. Exista la Orléans, orașul regal al Galiei, o colonie considerabilă de oameni de acest neam, care se arătau mai orgolioși, mai nelegiuți și mai insolenți decât ceilalți congeneri ai lor. Pentru a-și atinge scopul mârșav, au momit cu bani un vagabond care purta haine de pelerin, pe nume Robert, un slujitor fugit din mănăstirea Sainte-Marie de Moutiers. Îl trimiseră, cu mii de precauții, la prințul Babilonului, să-i ducă în secret o scrisoare, compusă cu caractere ebraice și introdusă în bastonul lui, sub un inel de fier, pentru ca nimeni să nu i-o poată fura. Omul plecă la drum și duse prințului această scrisoare plină de minciuni și infamii, în care i se spunea că, dacă nu se grăbește să dărâme venerabila casă a creștinilor, trebuie să se aștepte ca, într-un timp scurt.

Răsturnarea Templului aceștia să-i ocupe regatul și să-l deposeze de toate rangurile sale. La citirea scrisorii, prințul, cuprins de furie, își trimise imediat oamenii la Ierusalim pentru a dărâma numitul templu. Imediat ce sosiră, aceștia făcură ceea ce li se ordonase; dar, când încercară să dărâme cu târnăcoapele de fier mormântul, nu reușiră. Distruseră atunci și biserica Sfântul Gheorghe de la Ramlah, a cărei putere magică îi îngrozise odinioară pe sarazini: căci, după cum se povestea, cei ce intrau să fure erau, loviți de orbire. Deci, după ce templul fu distrus,

*se vădi curând că infamia evreilor pusese la cale acest atentat. Imediat ce se răspândi vestea, în întreaga lume toți creștinii hotărâra în unanimitate să-i alunge pe toți evreii de pe pământurile și din orașele lor*⁹.

La lucrarea răului cooperează ceea ce e mai vrednic de disprețuit în umanitate: necredincioșii (prințul Babilonului, califul orașului Cairo), evreii și, în sfârșit, pleava (slujitorul care, pe deasupra, își trădase stăpânii fugind). Relatarea lui Ademar de Chabannes diferă puțin de aceea a lui Raoul Glaber; cel dintâi stabilește totuși o corelație inversă între pogrom și decizia califului. El face caz mai ales de un avertisment pe care-l primise el însuși: toată cohorta de calamități care aveau, după aceea, să se abată asupra oamenilor se aflau, în germene, într-un accident premonitoriu, într-un miracol cosmic, crucea care i-a apărut pe cer într-o noapte.

În vremea aceea, se arătară semne în astre, secete dezastruoase, ploi excesive, epidemii, foamete înfricoșătoare, numeroase eclipse de soare și de lună. Râul Vienne se revărsă timp de trei nopți în Limoges pe o distanță de două mile. Și călugărul Ademar numit mai sus, care trăia în vremea aceea, alături de ilustrul său

Miracolele Mileniului unchi Roger, la Limoges, în mănăstirea Saint-Martial, trezindu-se în cursul nopții **și privind** stelele, văzu în partea australă a cerului, parcă implantat pe cer, un crucifix uriaș, cu imaginea Domnului spânzurată pe cruce, răspândind un fluviu de lacrimi. Cel care avu o asemenea viziune, înfricoșat, mi putu face nimic decât să verse și el lacrimi. Văzu crucea și imaginea Crucificatului, în culori de foc și sânge, stăruind pe cer jumătate de noapte, după care **cerul** se închise. Ceea ce a văzut a păstrat în taină în adâncul inimii sale, până în ceasul în care a scris aceste rânduri; și Domnul îi e mentor că a văzut cu adevărat toate acestea, în anul acela, episcopul Audouin îi constrânse pe evreii din Limoges să se boteze, publicând o lege prin care-i soma ori să se creștineze, ori să părăsească orașul; timp de o lună, la ordinul său, învățații în știința divină discutară cu evreii

pentru a le demonstra falsitatea cărților lor: trei sau patru evrei se creștinară. Mulțimea celorlalți se grăbi să-și găsească adăpost în alte orașe, cu copiii și femeile lor. Alții an preferat să se spintece cu propriile lor săbii decât să accepte botezul, în același an, mormântul Domnului de la Ierusalim a fost distrus de evrei și sarazini, în a treia zi a calendelor lui octombrie, în anul 1010 de la întruparea aceluiași Domn. Evreii din Occident și sarazinii din Spania trimiseseră într-adevăr o scrisoare în Orient, plină de acuzații împotriva creștinilor, anunțând că armatele Occidentului porniseră la drum împotriva sarazinilor din Orient. Atunci, Nabucodonosor din Babilon, pe care-l numeau Amirat, stârnit până la furie de sfaturile păgânilor, răspândi printre creștini o mare nenorocire, dând o lege care-i condamna pe toți creștinii din statele sale, care ar refuza să devină sarazini, la confiscarea bunurilor sau la moarte. Urmarea fu că un mare număr de creștini trecu la legea sarazină; nici umil nu fu vrednic să moară pentru Jisus.

Răsturnarea Templului în afară de patriarhul de la Ierusalim, care fu supus la tot felul de chinuri și omorât, și de doi călugări tineri decapitați în Egipt, remarcându-se după aceea prin numeroase miracole. Biserica Sfântul Gheorghe, pe care până atunci niciun sarazin n-o profanase, fu distrusă, asemenea multor alte biserici ale sfinților și, ca o pedeapsă pentru păcatele noastre, bazilica mormântului Domnului fu rasă până la pământ. Neputând sparge piatra monumentului aprinseră peste ea un foc mare, dar aceasta rămase neclintită și tare ca un diamant.

5 Interpretare

Dezlănțuirea răului

Care să fie semnificația atâtor semne și miracole? Ca odinioară preoților anticei Rome, ca vrăjitorilor vechii Germanii, în Anul 1.000, revenea oamenilor Bisericii sarcina de a le interpreta, de a le descifra sensul și de a-l revela poporului. Întreaga învățătură primită și înclinația lor naturală care le orientase toate demersurile

inteligenței îi pregătiseră pentru o asemenea exegeză. Așa cum într-o glosă, cu fiecare cuvânt, comentatorul progresează de la sensul literal la sensul moral pentru a ajunge, în cele din urmă, la sensul intim și cel mai ascuns ce deschide căile iluminării mistice, la fel Raoul Glaber sau Ademar de Chabannes încep prin a reuni și confrunta anumite fapte, o viziune, o perioadă de foamete, ploile excesive, descoperirea unei secte eretice; apoi, citând pe Profeți, pe Apostoli, pe Sfinții Părinți, ei avansează spre cauzele morale, evocă delăsarea credinței provocată în sânul poporului de slăbiciunile clerului și desfrâul călugărilor. Dar au fost obligați să meargă și mai departe și, eliberându-se de vălul aparențelor, să ajungă la resortul original. Cum se explică tulburarea de care suferea universul în acel moment al istoriei?

Diavolul

Acești oameni au oroare de „maniheiști”. Totuși, și ei sunt convinși că în împărăția nevăzutului se înfruntă două armate, cea a Binelui și cea a Răului. „O mie de ani împlinindu-se”, după cuvântul Scripturilor, ei nu

Interpretare

Dezlănțuirea răului se pot îndoi că puterile satanice nu se dezlănțuie într-adevăr. Astfel, sunt tentați să considere perturbarea tuturor lucrurilor, care lua pe atunci forme atât de diverse, ca o victorie a diavolului pe care îngerul l-a eliberat din legături, ca o prăbușire a tuturor castelelor în care se concentraseră forțele benefice. Mileniul înseamnă, mai întâi, deruta armatei divine și reîntoarcerea la haosul care-i urmează. Iată de ce unul din personajele principale ale povestirii lui Raoul Glaber este diavolul. La începutul cărții a V-a a *Istoriilor sale*, acesta ocupă singur prim-planul scenei:

La neajunsurile de tot felul, la atâtea catastrofe care buimăceați, doborau, îndobitocneau pe aproape toți muritorii acelei vremi, se adăugară atacurile spiritelor rele: și totuși se povestea adesea că acestea reușiseră, prin fantasmelor lor, să facă mai limpede înțelesul adevărilor folositoare.

Diavolul, când intervine, încearcă să seducă; el este spiritul care înșală, care lucrează insidios pentru a-i îndepărta pe cei buni de la calea cea dreaptă; el este agentul descurajării și al pervertirii doctrinale;

Unui călugăr i se păru că vede într-o noapte, la ceasul în care băteau clopotele pentru Matutinae, ridicându-se în fața lui o ființă înfricoșătoare care-l copleșea cu sfaturi și-i vorbea cam în felul următor:

*„De ce voi, călugării, vă impuneți atâtea munci, veghe și post, tristețe și psalmodieri, atâtea alte mortificări care nu sunt în obiceiul celorlalți oameni? Nenumărate persoane care trăiesc la modul laic și perseverează până la sfârșitul vieții lor în tot felul de vicii nu vor găsi o odihnă asemănătoare cu aceea sperată de voi? O zi, o oră chiar, ar ajunge pentru a merita eterna beatitudine ca recompensă pentru spiritul vostru de dreptate. În ceea ce te privește, mă întreb de ce, cu atâtea scrupule, imediat ce auzi clopotele bătând, sari din pat atât de prompt, renunțând la dulceața somnului, când ai putea să te odihnești până la a treia chemare a clopotelor? Trebuie să-ți dezvălui un secret cu adevărat demn de ținut minte care, dacă este în detrimentul nostru, pentru voi este poarta mântuirii. Este sigur că în fiecare an, în ziua în care Hristos învie din morți, dând viață neamului omenesc, golește complet infernul luându-i pe ai lui cu el în cer. Astfel, nu ai de ce să-ți fie teamă. Poți să te lași fără primejdie în voia tuturor voluptăților cărnii, în voia tuturor poftelor”. Iată vorbele ușurate pe care, alături de încă multe altele, acel diavol impostor le debita călugărului; el făcu în așa fel, încât călugărul nu se mai alătură fraților la Matutinae. Invențiile lui perfide cu privire la învierea Domnului sunt evident dezmințite de cuvintele sfintei Evanghelii care spune: **„Multe** din trupurile sfinților care dormeau se trezire”. Deci nu **„toate”**, ci **„multe”**, aceasta fiind în realitate doctrina credinței catolice.*

Raoul Glaber crede de cuviință să răspundă aici celor nedumeriți de ambiguitatea manifestărilor supranaturale și uimiți că, uneori, răul poate da naștere binelui:

Dacă uneori, printre scopurile Celui Atotputernic, se află și acela de a pune în gura diavolilor, alcătuiți numai din minciună, și altceva decât neadevăruri, nu e mai puțin adevărat că tot ceea ce spun prin ei înșiși este periculos și înșelător, și chiar dacă se întâmplă ca ei să realizeze o parte din preziceri, acestea nu sunt de ajutor pentru mântuirea oamenilor, numai dacă nu cumva divina providența nu face cu iscusința din ele o ocazie de îndreptare.

Interpretare

Dezlănțuirea răului întâlnirile lui Raoul Glaber cu Satana

Iată-l acum povestindu-și experiența personală, foarte bogată, de altfel; diavolul i-a apărut în trei rânduri, întotdeauna înainte de răsăritul soarelui, în aburii primei treziri, sub înfățișarea unui monstru hirsut, așa cum l-au figurat pe capiteluri sculptorii din secolul al XI-lea.

Așadar, mie însumi, **nu** cu **mult** timp în urmă, Dumnezeu a vrut să mi se întâmple asemenea lucruri de mai multe ori. Pe când mă aflu la mănăstirea preafericitului martir Leger, numit Champeaux, într-o noapte, înainte de Matutinae, se arată înaintea mea, la picioarele patului, un soi de pitic oribil la vedere. Era, după cât am putut constata, de o statură mijlocie, cu un gât subțire, o față scofâlcită, ochii foarte negri, cu fruntea ca scoarța, încrețită, cu nările subțiri și gura ca un bot, cu buzele umflate și bărbia trasă înapoi și foarte țeapănă, cu o barbă de țap, cu urechile păroase și lungulețe, cu părul ridicat în vârful capului, dinți de câine, țeasta ascuțită, pieptul umflat, spatele cocoșat, cu fesele tremurânde, veșminte sordide, încins de efort, cu tot trupul aplecat înainte. Se prinse de un capăt al patului în care mă odihneam, zgâlțâindu-l îngrozitor, și spuse într-un sfârșit:

„Tu, n-ai să mai stai mult în acest loc”.

Înspăimântat, mă trezesc brusc și-l văd exact așa cum l-am descris, scrâșnind din dinți și repetând întruna:

„Tu n-ai să mai stai mult aici”.

Sării din pat, alergai în oratoriu, mă prosternai în

fața altarului sfântului părinte Benedict, copleșit de spaimă; rămasei mult timp acolo, încercând să-mi aduc aminte de toate greșelile și păcatele grave pe care le comisese din cea mai fragedă pruncie, din nesupunere sau nepăsare, și, culmea, penitențele acceptate din dragoste sau din teama de divinitate se reduceau aproape la nimic. Astfel, strivit de mizeria și tulburarea mea, n-aveam nimic mai bun de spus decât aceste simple cuvinte:

„Doamne Iisuse, tu care ai venit să-i mântui pe păcătoși, în mare îndurarea ta, ai milă de mine”.

De altfel, nu roșesc deloc mărturisind nu numai că părinții mei m-au născut în păcat, dar și eu m-am arătat dificil prin moravuri și insuportabil prin faptele mele mai mult decât aș putea-o spune. Un călugăr, care era unchiul meu, m-a smuls cu forța din vanitățile peiversc ale vieții seculare, la care mă dedam mai mult decât oricine, când abia împlinisem doisprezece ani). am îmbrăcat haina de călugăr, dar, vai! nu mi-am schimbat decât veșmântul, nu și mintea. În ciuda binevoitoarelor sfaturi de cumpătare și sfînțenie pe care mi le dădeau superiorii sau frații mei spirituali, cu, plin de o trufie sălbatică, care îmi acoperea inima cu un scut impenetrabil, sclav al superbiei mele, mă opuneam propriei mele vindecări. Neascultător față de frații mei mai vârstnici, supărător pentru cei de vârstă mea și împovăraător pentru cei mai tineri decât mine, pot cu adevărat mărturisi că prezența mea era o povară pentru toți, iar absența mea, o ușurare. În sfârșit, purtarea mea îi hotărî pe frații de la mănăstirea Saint-Leger să mă alunge din comunitatea lor; ei știau că pot oricând afla adăpost într-o altă mănăstire, dar numai din pricina cunoștințelor mele literare. Și asta mi s-a întâmplat de multe ori.

Deci, după aceea, pe când mă aflam în mănăstirea sfântului martir Benigne, la Dijon, un diavol foarte asemănător, fără îndoială, același, îmi apărui în dormitorul fraților, începeau să se arate zorile, când el ieși alergând din clădirea latrinelor, strigând: „Unde-mi este asistentul? Unde-mi este asistentul?”

Intetoretare

A doua zi, în jurul aceleiași ore, un tânăr frate, mai slab de minte, pe nume Thierry, fugi din mănăstire, părăsi veșmântul și trăi câțva timp ca un laic; dar căința puse stăpânire pe inima lui și reveni în rândurile sfântului ordin.

*A treia oară, s-a întâmplat pe când mă aflam în biserica preafericitei Maria, pururea fecioară, numită Moutiers-Saint-Jean; într-o noapte, pe când băteau clopotele pentru Matutinae, obosit de nu știu ce muncă, nu m-am trezit, cum ar fi trebuit, la bătaia clopotului; **mai** erau și alții care rămăseseră ca și mine, prizonierii acestui prost obicei, în timp ce ceilalți alergau spre biserică. Cei din urmă tocmai plecaseră, când același diavol urcă gâfâind scările; cu mâinile la spate, sprijinit de zid, repetă de două sau trei ori:*

„Eu sunt cel ce stă cu aceia care rămân”.

Auzindu-i vocea, ridicai capul și recunoscu pe cel pe care-l mai văzusem de două ori. Or, trei zile mai târziu, unul din frați care, așa cum am mai spus, luase obiceiul să rămână ascuns în pat, îndemnat de acest demon, îndrăzni să iasă din mănăstire și rămase în afara ei, cu laicii, petrecând șase zile de viață dezordonată: în ziua a șaptea totuși, se întoarse, căit. Este sigur, așa cum atestă și sfântul Grigore, că dacă aceste apariții sunt vătămătoare pentru unii, pe alții îi ajută să se pocăiască; și pentru ca să fie acestea întru mântuirea mea, doresc ca rugăciunea să-mi fie primită de Domnul nostru Iisus Mântuitorul.

Forțele benefice

Când îl vezi pe diavol, orice îndoială dispare. Dar, la drept vorbind, în multe cazuri, e greu de spus din ce parte, fastă sau nefastă, se produc aparițiile.

Ambiguități

În orice caz trebuie să ținem bine minte că, atunci când miracole clare li s-au arătat celor care mai posedau încă un trup, fie prin intermediul spiritelor bune, fie prin intermediul spiritelor rele, după ce au văzut asemenea lucruri, ei n-au mai avut mult de trăit viața lor trupească. Există o mulțime de asemenea exemple, dintre care n-am

ales decât pe acelea pe care vreau să le încredințez memoriei, astfel, de fiecare dată când se vor întâmpla, ele vor folosi să insufle prudență mai degrabă decât să inducă în eroare. În burgul fortificat Tonnerre, în vremea în care Brunon ocupa scaunul episcopal din Langres, trăia cu mare credință un preot pe nume Frottier. Într-o duminică, la căderea serii, înainte de cină, se așază să se odihnească puțin la fereastra casei, privind cerul, văzu apropiindu-se dinspre miazănoapte o mulțime fără număr de călăreți care păreau să meargă la luptă, îndreptându-se spre vest. îi privi cu ochii larg deschiși, îndelung, apoi vru să cheme pe cineva din casă pentru a fi martorul unei asemenea apariții. Dar abia apucă să strige că viziunea se risipi foarte repede. Cu sufletul îngrozit, abia dacă-și mai stăpânea lacrimile. Curând căzu bolnav și muri în anul următor la fel cum trăise. Prevestirea cu care

Interpretare se învrednicise cel ce avea să moară va fi văzută în **plinind, i se** de urmași. În anul următor, **Henric**, fiul regelui Robert, cel care mai târziu îi va urma la tron, atacă orașul cu o armată imensă, provocând un cumplit măcel atât de o parte, cât și de cealaltă. Este clar, din acest exemplu, că omul a fost martorul a ceea ce a văzut, atât pentru el cât și pentru ceilalți.

Diavolii sunt negri ca și cei pe care-i slujesc. Luptătorii din armata Binelui se recunosc după veșmintele albe pe care le poartă.

Diferit, dar nu mai puțin miraculos, este faptul pe care **ni-l** amintim a șefi întâmplat la Auxerre. În biserica Saint-Germain. Acolo trăia un frate pe nume Gerard care obișnuia să rămână în oratoriu după Matutinae. Într-o dimineață adormi rugându-se. Cufundat într-un somn adânc, ca de moarte, fu scos afară din sanctuar; cum și de cine, nu se știe. Se trezi în mănăstire, în afara bisericii. O inexprimabilă uimire îl cuprinse văzând cele întâmplate. Printr-o aventură asemănătoare trecu și un preot care-și petrecea noaptea în aceeași biserică; adormise în criptele inferioare, acolo unde se odihnesc multe trupuri de **sfinți**; spre căutatul cocoșilor își dădu seama că fusese

transportat în spatele stranei călugărilor. Or, în această mănăstire se stabilise regula ca, dacă în timpul nopții se sting candelile, paznicii bisericii să nu aibă odihnă până când nu le aprind la loc. Un frate al acestui așezământ avea obiceiul, ceea ce este foarte bine, să se ducă la altarul preafericitei Marii pentru a se ruga și a se stăruie în vaiete și lacrimi de pocăință. Dar avea defectul, obișnuit aproape la toată lumea, să scuiepe adesea în timpul rugăciunilor și să lase să-i curgă saliva. Se întâmplă că o dată, învins de somn, adormi. Atunci îi apărură, stând în picioare lângă altar, un personaj

Forțele benefice îmbrăcat în veșminte albe. Ținând în mâini o țesătură foarte albă, și care îi adresă aceste cuvinte:

„De ce mă umpli de sus până jos de scuipat? După cum vezi, eu sunt acela care transmite rugăciunile tale, eu le duc în fața Judecătorului preamilostiv”.

Răvășit de această viziune, fratele începu nu numai să se supravegheze, dar avu grijă să recomande și celorlalți să se supravegheze cât pot în lăcașul sfânt. Cu toate că este o nevoie naturală, în cele mai multe țări, credincioșii se abțin să scuiepe în biserică, dacă nu cumva au recipiente pe care **le** golesc apoi afară: cei mai atenți cu aceste lucruri sunt grecii, la care regulile ecleziastice au fost întotdeauna scrupulos respectate.

De mult timp, se știe bine, datorită meritelor sfântului Germain și ale altor sfinți a căror odihnă o adăpostește, această mănăstire s-a remarcat prin semne și miracole: s-au văzut aici vindecări și pedepse răzbunătoare care i-au lovit pe cei ce împrădau bunurile. De fiecare dată când seniorii localnici an îndrăznit să invadeze sau să jefuiască bunurile mănăstirii, Dumnezeu le-a dezonorat spița, le-a luat bunurile și aproape că i-a nimicit. O probă evidentă, între altele, cu privire la ceea ce am spus, se vede în pedeapsa care a lovit spița unui oarecare Bovon și a fiului său Auvalon și în dezastrele care copleșiră nelegiuitul castel al familiei Seignelav.

Raoul Glaber și Sfântul Germain

Și iată ce mi s-a întâmplat mie personal: într-o zi, am fost rugat de camarazii și frații mei din acest loc, să restaurez inscripțiile altarului, redactate de **mult** de oameni învățați, dar care, uzate de ani, ca mai toate lucrurile, nu se mai vedeau bine; această muncă era pe măsura competenței mele și mă străduii cu mare râvnă s-o fac cât mai bine. Dar înainte de a putea

liiteipretare duce la bun sfârșit întreprinderea mea, **fui** lovit de o boală pricinuită, cred, de statul prea mult în picioare; într-o noapte, culcat pe salteaua mea. Îmi simții toate membrele atât de înțepenite de o afecțiune nenoasă, ca nu puteam nici să mă ridic și nici să mă întorc pe partea cealaltă. Trei zile mai târziu, noaptea, cum eram stăpânit de temeri greu de îndurat, îmi apăru un bătrân cu părul alb care mă luă, așa, adormit, în brațe, și-mi zise:

„Sfârșește cât mai repede ce ai început și nu te mai teme de dureri”.

Mă trezii imediat și, plin de uimire, mă dădui jos din pat și mă îndreptai alergând spre altarul victoriosilor martiri Victor, Apollinaire și Georges, a căror capelă era lipită de infirmerie; acolo, mulțumind cu smerenie Dumnezeuului universului, asistai cu mare bucurie la **Matutinae**. Îndată ce se făcu ziuă, deplin stăpân pe forțele mele fizice, am compus inscripția purtând chiar numele acestor sfinți martiri. În biserica cea mare erau douăzeci și două de altare: după cuviință, le restauram inscripțiile, redactate în hexametri, precum și epitafurile sfinților. mă îngrijii apoi să împodobesc în același fel mormintele câtorva personaje religioase. Oamenilor de bun simț le fu pe plac acest lucru. Dar se întâmplă ceea ce abatele Odilon avea obiceiul să deplângă adesea: „Vai! zicea el, dacă lepra invidiei stăpânește pe toți oamenii, cu toate acestea în inima unora care au jurat să trăiască viața de călugări și-a ales ea lăcașul”. Un călugăr, care se făcuse detestat de frații din mănăstirea lui, îi părăsi și **veni** printre ai noștri care, după cum le era obiceiul, îl primiră cu multă bunătate. Dar el îi umplu de veninul invidiei sale pe abate și pe câțiva călugări și le inspiră în privința mea o

asemenea aversiune, încât șterseră toate inscripțiile gravate de mine pe altare. Dar Dumnezeu răzbunării nu întârzie să-l lovească pe

Foi-le benefice acest instigator la discordie între frați. Fu lovit pe loc de orbire și sortit să se poticnească prin întuneric până la sfârșitul ieșii sale. Acest deznodământ a cărui veste se răspândi în vecinătate și mai departe iscă o mare admirație.

A fi pregătit în toate miracolele, în toate prevestirile – și chiar când se arată diavolul însuși – trebuie să vedem mâna lui Dumnezeu. Căci dualismul instinctiv al învățaților anului 1.000 nu merge până acolo încât să-i refuze atotputernicia. Răul există, el acționează liber; el are forța necesară să-i ispitească pe oameni și să le otrăvească mintea. Dar Dumnezeu este stăpân peste toate. Astfel, când, în apropierea a doua aniversări ale anului 1.000, cea a nașterii și cea a răstignirii lui Hristos, se văd înmulțindu-se miracolele, este îngăduit să le considerăm drept efectul dezlănțuirii Satanei, al depravării oamenilor, și vestitoare ale apropierei fulgurante a Antihristului. Totuși, prin aceste semne se exprimă, în ultimă instanță, o voință superioară, aceea a Domnului: cometele, foametea, erezia vin incontestabil de la divinitate. Aceste fenomene nu rămân mai puțin ambigue. Atunci când aruncă nenorociri asupra umanității, manifestându-și mânia, Dumnezeu urmărește el oare, cum o fac în mod obișnuit regii pământului, ducii și seniorii mai mici, o răzbunare brutală împotriva celor care-l insultă? Este răul o pedeapsă? Nu este oare, în egală măsură, și un avertisment generos al Stăpânului care, în îndurarea lui, încearcă să prevină creaturile înainte de a abate asupra lor cele mai teribile lovituri?

Vindictă? Admonestare? Orice ar fi, dezordinile universului îndeamnă la penitență. Căci gânditorii secolului al XI-lea – chiar dacă refuză, așa cum o face Abbon de Fleury, să-i urmeze pe adepții milenarismului

Interpretare și să situeze într-un punct precis al viitorului ziua mâniei divine – interpretează cu toți istoria timpului lor bazându-se pe discursul eshatologic al lui

Iisus, așa cum este relatat în cele trei evanghelii sinoptice: „Și vor fi cutremure mari și, pe alocuri, foamete și ciumă și spaima și semne mari din cer vor fi (Luca, 21, 11) ...” „Căci se vor ridica hristoși mincinoși și proroci mincinoși și vor da semne mari și chiar minuni (Matei, 24, 24) ...” Eclipsele, balenele monstruoase, maniheiștii din Orleans, apariția sfinților, a diavolului, a morților, anunță *în permanență* că lumea este trecătoare, condamnată și că sfârșitul îi este aproape. De oriunde ar veni, aceste dezordini sunt destinate să-l smulgă pe om din tihna lui, să-l țină treaz și să-l îndemne să se purifice: **„Privegheați** deci, căci nu știți în ce zi vine Domnul vostru...; de aceea, și voi fiți gata, că în ceasul în care nu gândiți, Fiul Omului va veni (Matei, 24, 42, 44)”. Nu trebuie să dăm crezare spaimelor Anului 1.000. Dar trebuie să admitem, în schimb, că cei mai buni creștini ai timpului trăiau o neliniște latentă și că, meditănd la Evanghelie, făceau din neliniștea lor o virtute.

Purificare

I Excluderile

Sacrificiul

Acesta este sensul tuturor operelor istorice ale epocii. Ele sunt morale; propun exemple. Glaber, Helgaud, Ademar de Chabannes și toți ceilalți și-au compus relatarea ca pe o predică îndemnând la penitență, întregul univers răsună atunci de chemarea la sacrificiu; era necesar ca neamul omenesc să se lepede de bunurile lumești. Trei rațiuni profunde îi îndemneau în mod deosebit pe acești oameni să desprindă o asemenea lecție din cursul recent al istoriei. Mai întâi, erau călugări: părăsiseră, cel puțin într-un moment al vieții lor, lumea; își impuseseră privațiuni; pentru ei, asceza reprezenta, fără îndoială, calea triumfală; se simțeau obligați să antreneze cu ei tot poporul lui Dumnezeu pe drumul către perfecțiune. Pe de altă parte, în pragul secolului al XI-lea, habitudinile sociale și mai ales practicile judiciare făceau din dar, din „iertare”, actul prin excelență al reconcilierii: un om se exclusese din comunitate printr-o crimă? Lepădându-se de sine,

impunându-și el însuși un sacrificiu, răscumpăra astfel sângele vărsat, obținând iertarea de la victima sa; își redobândea pacea și prietenia prințului a cărui autoritate garanta justiția pentru întreg ținutul. În sfârșit, într-o religie dominată în întregime de gesturile rituale, sacrificiul, distrugerea voluntară și gratuită a averilor, dăruite puterilor nevăzute, ocupau poziția centrală în mediațiile între om și sacru. De fapt, după Anul 1.000, apare foarte limpede că în

Purificare

Excluderile așteptarea Parusiei și în față cu acumularea miracolelor, actele purificatoare s-au înmulțit.

În cursul aceluiași noiembrie, în ziua a zecea a calendelor lui decembrie (1044), în ceasul al treilea al zilei, s-a produs a treia eclipsă de soare din timpul nostru; era firește a douăzeci și opta zi a lunii. Căci nu se produce niciodată o eclipsă de soare decât în ziua a douăzeci și opta a lunii și nici eclipsă de lună decât în ziua a paisprezecea. Se spune eclipsă, adică lipsă sau absență, și nu pentru că astrul ar lipsi efectiv ci, mai degrabă, pentru că lipsește pentru noi din pricina unui obstacol. În aceste zile, am aflat de la Guy, arhiepiscopul de Reims, că ai săi au văzut steaua Bosfor, numită și Lucifer, mișcându-se într-o seară de sus în jos, amenințându-i parcă pe locuitorii pământului. La vederea unor asemenea miracole trimise din cer, mulți oameni, înfricoșați de propriile vicii, se căiră și apucară pe calea cea dreaptă.

Antisemitismul

Se cuvenea mai întâi să despărțim neghina de grâu, iar poporul lui Dumnezeu să fie purificat de corpurile străine și funeste a căror prezență răspândește molima printre credincioși. Înmulțirea pericolelor provocă deci măsuri de excludere. Cele mai ample îi lovira, fără îndoială, pe evrei, considerați, cum am văzut mai sus, drept aliații firești ai Satanei. Rare până atunci, dovezile de antisemitism devin evidente în chiar momentul în care sporește devotamentul pentru Crucifix și la sărbătoarea Paștelui. Prin pogromuri, creștinătatea credea că se

eliberează de fermentul corupției: nu vede ea, imediat după aceea, ritmurile universului revenind la rânduiala lor?

Într-ww din zile, de Vinerea Sfântă, după adorarea Crucii, Roma fu zdruncinată de un cutremur de pământ și de un ciclon teribil. Și imediat, un evreu îl anunță pe Papă că, exact în ceasul acela, evreii din sinagogi erau pe cale să profaneze imaginea Crucifixului. Benedict anchetă energic faptul și, primind confirmarea, îi condamnă pe autorii acestei mârșavii la pedeapsa capitală. Imediat ce fură decapitați, furia vânturilor se potoli.

Excomunicări

Tot în acel timp se răspândește în ceremonialul Bisericii obiceiul excomunicării și interdicției, al cărui efect este de a îndepărta din corpul creștinătății membrele atinse de rău, pentru ca putrefacția, ai cărei purtători sunt, să nu se propage.

*[Episcopul de Limoges], Audouin a fost obligat, din pricina jafurilor cavalerilor și a devastărilor provocate de săraci, să instituie o nouă practică constând în suspendarea în biserici și mănăstiri a exercițiului **cultului** divin și a celebrării sfintei jertfe, privând poporul de binecuvântarea divină, ca și cum ar fi fost păgân; el numea aceasta practică „excomunicare” 2.*

Ruguri

Epoca se împurpurează de flăcările rugurilor. Focului purificator îi revine sarcina de a distruge toți germenii malefici. Ruguri pentru eretici și vrăjitori. Ele se aprind în 1022, la Orléans, pentru „maniheiștii” care nu voiau să se purifice ei înșiși de propria lor infecție:

După ce un mare număr de oameni se străduiseră, folosind toate resursele inteligenței, să-i facă să se

***Purificare** lepede de ideile lor perfide și să se întoarcă spre adevărata și universală credință și fură refuzați în toate felurile, li s-a comunicat că, dacă nu revin mai repede la o idee sănătoasă despre credință, la ordinul regilor și cu consimțământul întregului popor, vor fi arși imediat pe rug. Dar ei, plini de funesta lor nebunie, se*

lăudau că nu se tem de nimic, anunțau că vor ieși din foc neatinși și râdeau disprețuitori de cei care-i sfătuiau de bine. Văzând, împreună cu toți cei de față, că nu-i putea face să-și revină din nebunia lor, regele porunci să se aprindă un foc mare, nu departe de oraș, sperând că, îngroziți, vor renunța la răutățile lor, în timp ce erau duși spre rug, cuprinși de o agitație dementă, proclamau sus și tare că acceptau supliciul și, trăgându-se unii pe alții, se aruncau în foc. Dar când, în sfârșit, treisprezece dintre cei aruncați în foc începuseră să ardă, fură auziți strigând din toate puterile, din mijlocul focului, că fuseseră îngrozitor duși în eroare printr-o artă diavolească și recunoscând că ideile lor recente despre Dumnezeu și stăpânul tuturor lucrurilor erau nelegiuite „că, drept răzbunare a hulei de care se făcuseră vinovați, erau chinuiți în această lume, înainte de a fi în eternitate. Auzindu-i, mulți dintre cei prezenți, îndemnați de milă și omenie se apropiam să-i scoată din foc, măcar pe cei care nu erau decât pe jumătate arși, dar nu reușiră: flacăra justițiară îi mistui pe acești nefericiți, prefăcându-i pe loc în cenușă. De atunci, oriunde erau descoperiți, adepții acestor credințe perverse erau condamnați la aceeași pedeapsă răzbunătoare. Și cultul venerabilei credințe catolice, odată extirpata nebunia acestor respingători smintiți, s-a înveșmântat pe întreg pământul într-o lumină și mai vie!

La Angoulême, moartea contelui Guillaume Taillefer, prevestită de un incendiu, a dus la rug câteva „vrăjitoare”, niște biete femei acuzate de a fi provocat prin farmecele lor decesul acestuia.

Excluderile în același an, contele fu cuprins de o slăbiciune a trupului și, în cele din urmă, muri. În anul acela, lucru foarte dureros de spus, un incendiu aprins de creștini nelegiuiți a distrus orașul Saintes și, odată cu el, bazilica Sfântul Petru, reședința episcopului, locul rămase vreme îndelungată lipsit de cultul divin. În clipa în care contele se gândea să răzbune această jignire adusă lui Dumnezeu, începu, încețid cu încetul să-și piardă puterile; își amenaja o casă la Angoulême, în apropiere de biserica

Sfântul Andrei, pentru a putea asista la slujba divină, dar boala îl obligă să rămână în pat. Primea neîncetat vizita tuturor seniorilor și a nobilelor personaje venite din toate părțile. **Unii** susțineau că boala i se datora unor farmece nefaste: el se bucurase întotdeauna de un trup sănătos și robust, ce mi părea bolnav ca trupul bătrânilor, nici ca acela al tinerilor. Se descoperi că o femeie malefică folosise împotriva lui arta ei ucigașă. Cum refuza să-și mărturisească crima, s-a recurs la judecata lui Dumnezeu, pentru ca adevărul ascuns să fie pus în lumină de victoria unuia dintre luptători. Aceștia, după ce depuse rd jurământul, se bătură îndelung și cu înverșunare; reprezentantul contelui era Étienne, iar Guillaume era apărătorul vrăjitoarei. Étienne ieși învingător fără să fie rănit; celălalt, cu capul spart, șiroind de sânge, rămase în picioare de la ceasul al treilea al zilei, până la ceasul al nouălea; învins, fu luat pe sus, pe jumătate mort și rămase mult timp la pat. Părăsind câmpul de bătaie neatins, imediat Étienne fugi pe jos. pentru a-i mulțumi lui Dumnezeu, până la mormântul sfântului Cybard, unde își petrecuse și noaptea precedentă în veghere și rugăciuni; apoi, se întoarse călare în oraș pentru a-și reface forțele. În acest timp, vrăjitoarea, fără știrea contelui, fu supusă la felurite chinuri și apoi crucificată; dar nici așa nu mărturisi **nimic**: cu inima pecetluită de diavol, nu scoase nicio vorbă, nici

Purific ce un sunet. Și totuși, trei femei care fuseseră de fati ta vrăjile ci o demascam prin mărturia lor. Aceleași femei dezgropară sub ochii tuturor niște statuete magice din lut, deja putrezite de timp. Contele o iertă totuși pe femeie și nu îngădui să mai fie torturată, lăsând-o în viață. Ieremia povestește și el că Antiochus Epiphanus fusese lovit de nebunie ca urmare a farmecelor malefice și că, pradă unor viziuni mincinoase, muri de această boală. Nu e nimic de mirare în faptul că Dumnezeu îngăduie ca un creștin să fie lovit de o boală trupească prin farmece drăcești, când știm că preafericitul Iov a fost lovit de diavol printr-o chinuitoare bubă și că Pavel a fost pălmuit

de un înger al lui Sat an: și nu trebuie să ne temem de bolile mortale pentru trup: mai grav este ceea ce lovește sufletul, decât ceea ce lovește trupul.

Contele Guillaume primi binecuvântarea din partea episcopilor și a abaților; își puse în ordine toate treburile și-și împărți bunurile, așa cum crezu de cuviință, între soție și fiii săi; iertat și absolvit, a ascultat liturghia tot timpul cât a ținut Postul Paștelui; și, în sfârșit, înainte de săptămâna Sfântă, primind ultimul mir și împărțășania, închinându-se și sărutând lemnul sfintei cruci, își dădu sufletul lui Dumnezeu, în brațele episcopului Rohon și ale preoților, sfârșitul lui fiind vrednic de laudă. Trupul i-a fost privegheat timp de două zile de clerici și călugări în bazilica Sfântului Apostol Petru. Întregul oraș se umplu de planșete. În sfânta Duminică a Floriilor, trupul lui, acoperit cu verdeață și flori, fu transportat la bazilica Saint-Cybard, unde fu îngropat în fața altarului sfântului Dionisie. Slujba de înmormântare a fost ținută de doi episcopi, Rohon d'Angoulême și Arnot de Perigueux. Deasupra mormântului, fiul său Audouin așază o placă de plumb cu următoarea inscripție: „Aici odihnește fermecătorul senior Guillaume, conte de Angoulême care, în anul

Excluderile întoarcerii sale de la Ierusalim, muri în pace în a opta zi a idelor lui aprilie, în ajun de Florii, anul 1028 de la întrupare”. Tot neamul lui se odihnește în sanctuarul de la Saint-Cybard. În acest timp, la porunca lui Audouin, vrăjitoarele fură arse pe rug în afara zidurilor orașului. După înmormântare, episcopii, împreună cu clerul și poporul, făcură sfânta procesiune duminicală și păstrară un moment de reculegere.

Penitențe individuale

Danii

Totuși, se cuvine ca o umanitate vindecată prin foc și fier de excrescențele ei nefaste să se supună și unor rituri de penitență, atât individuale cât și colective. Cea mai simplă, cea mai obișnuită dintre toate este dania: în pragul morții, același conte d'Angoulême oferi lui Dumnezeu avuția sa:

Guillaume oferi mănăstirii Saint-Cybard, ca preț al lăcașului său de veci, felurite și considerabile danii, pământuri, fire de aur și argint și multe alte lucruri. Printre alte daruri, oferi și o cruce de aur pentru procesiuni, împodobită cu pietre prețioase, în greutate de șapte livre și două candelabre de argint de fabricație sarazină cântărind cincisprezece livre.

Guillaume, între timp, se pregătise mai bine pentru marea trecere, „ascultând liturghia și slujbele divine”, adică trăind ca un călugăr. Într-adevăr, abstenențele, lepădările de tot felul, cerute de profesiunea monastică, sunt în mod ritual impuse și creștinului care trebuie purificat. Adică omului vinovat de un foarte mare păcat public și, în general, tuturor muribunzilor. Aceasta era penitența: o stare, aș îndrăzni să spun o situație socială. Asemenea călugărului, penitentul părăsește lumea, soția, armele, bunurile; se desparte de ceilalți; poartă un veșmânt deosebit. Cea mai bogată descriere a atitudinii de penitență se găsește în biografia lui Robert

Penitențe individuale 159

cel Pios scrisă de Helgaud de la Saint-Benoît-sur-Loire. Regele Franței era vinovat, cum fusese și regele David: îi luase femeia vasalului său care, pe deasupra, era legată și prin ceea ce doctrina considera atunci o rudenie prea strânsă; era deci vinovat deopotrivă de adulter și de incest:

*Deoarece, așa cum spune Scriptura, Dumnezeu îngăduie și ceea ce nu este voia lui, El le-a permis, prin clementa sa înțelepciune, celor doi prinți [Robert și David] să **păcatinască**; și astfel s-au recunoscut egali, prin condiția umană, cu supușii lor și au petrecut tot restul zilelor lor în veghe și rugăciuni, suportând diversele pedepse corporale pentru a se împlini în ei mărturia Scripturii: „Dumnezeu îl îndreaptă pe cel pe care-l iubește și-l pedepsește pe cel pe care-l primește”. Și unul, și celălalt au păcătuیت, acesta fiind obiceiul regilor; dar, cu duh de la Dumnezeu, s-au căit, au plâns, au gemut, ceea ce nu prea le sta în obicei regilor. După exemplul*

preafericitului David, Robert și-a mărturisit greșeala, a implorat iertarea, și-a deplâns ticăloșia, a postit, s-a rugat și, manifestându-și durerea în public, a făcut din spovedania sa un exemplu pentru toate secolele. Ceea ce indivizii nu roșesc făcând, regele n-a roșit să mărturisească.

Regele s-a purificat prin daniile pe care le-a făcut mai mult decât orice rege. Helgaud rememorează lunga listă a pioaselor sale danii:

*Nerăbdător să onoreze un **atât** de mare episcop (Aignan, episcop și patron al orașului Orléans), Robert, floare înmiresmată, podoaba și grația sfintei Biserici, vru, cu voia lui Dumnezeu, să-l așeze într-un sanctuar mai mare și se hotărî să construiască pe mormântul lui o casă a Domnului mai frumoasă decât cea aflată*

***Purificare** acolo. Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu sprijinul sfântului Aignan, duse această lucrare la bun sfârșit. Edificiul măsoară în lungime patruzeci și doi de stânjeni, în lărgime doisprezece, în înălțime zece, iar ferestrele sunt vreo sută douăzeci și trei. În templu, ridică în cinstea sfinților nouăsprezece altare pe care ne străduim să le descriem aici în amănunt. altarul cel mare este în cinstea apostolului Petru, căruia regele îi asocie, la sfințire, pe tovarășul său de apostolat, pe Pavel, deși, până atunci, așezământul îl venera doar pe Petrii; alături se află altarul dedicat sfântului Aignan; în partea inferioară a bisericii, un altar este dedicat aceluiași sfânt: un altul, sfântului Benedict, celelalte erau dedicate următorilor sfinți: Euverte, Laurent, Georges, tuturor sfinților, Martin, Maurice, Ștefan, Antonin, Vincent, Maria, Ioan, Mântuitorul, Mamert, Nicolas, Michel. Absida exterioară a bisericii era o lucrare admirabilă și semăna cu cea de la biserica Sfânta Maria, mama Domnului, și cu cea de la biserica sfinților Agricol și Vital de la Clermont. Cât despre racla sfântului Aignan, regele a rânduit să fie împodobită în față cu aurul cel mai fin, cu pietre prețioase și argint curat. Iar masa altarului sfântului Petru, căruia îi este dedicat sanctuarul, a fost acoperită în întregime cu aur fin;*

*nobila regină Constance, glorioasa lui soție, trebuia, după moartea preasfântului ei soț, să dea șapte livre din același aur fin și să-l ofere lui Dumnezeu și sfântului Aignan pentru a înfrumuseța acoperișul bisericii astfel construite; deschisă, de la bază până la vârf, se vedea aici mai bine cerul decât pământul. Pe masa altarului se aflau cincisprezece livre de aur purificat. Ceea ce rămase, regina împărți celor cărora trebuia să-l împartă: se arăta plină de atenție pentru bisericile lui Dumnezeu, după binefăcătoarea **voință** a soțului ei.*

După toate acestea, gloriosul rege Robert, dorind să sfințească biserica, în al treizeci și șaselea an al urcării

***Penitențe individuale** lui pe tron, de la binecuvântarea și înălțarea sa la regalitate, convocă prin poruncă regească, pe arhiepiscopii Gauzlin, din scaunul de la Bourges, și pe abatele de la Fleuri, Lierri, din Sens, precum și pe Ar noul din Tours. Adunării lor li se alăturară episcopii Oury din Orléans, Thierry din Chartres, Bernier din Meaux, Guerin din Beauvais și Raoul din Senlis. Se mai afla acolo venerabilul senior Odilon, abate de Cluny, și alți oameni de bine și de mare merit cu care regele voia întotdeauna să stea de vorbă. Aceste personalități și alți miniștri ai lui Dumnezeu ridicară din mormânt nobilul trup al prea sfântului prieten al lui Dumnezeu, Aignan, și, odată cu el, pe cele ale sfinților mărturisitori Euspice, Monitor și Flosculus, și pe ale martirilor Baudelius și Subilius; de asemenea și al sfintei Agie, mama sfântului Loup, mărturisitorul; și gloriosul rege împreună cu cei ale căror nume le-am citat mai sus, veniți pentru această ceremonie, îl veghează pe Aignan, aduseră lande, cântându-i imnuri în biserica Saint-Martin, în timp ce se pregătea tot ceea ce era necesar și util pentru sfânta binecuvântare. Când totul fu gata, regele binecuvânta și sfinți solemn așezămintele, prin aceiași sfinți preoți, în anul de la întruparea Domnului 1029, la a douăsprezecea dată fixată. Ilustrul rege luă pe umerii săi moaștele sfântului, ajutat de poporul său plin de bucurie și vioiciune, strămutându-le, în cântece sacre, în noul templu pe care același glorios Robert îl ridicase,*

lăudând pe Domnul și pe sfântul Aignan în sunet de tobe și voci umane, de instrumente cu coarde și de orgă: fu depus la locul sfânt întru onoarea, slava și lauda lui Iisus Hristos, Domnul nostru și a slujitorului său Aignan, binecuvântat cu o deosebită slavă.

După ce se săvârși sfințirea și toate ritualurile de închinare a sfântului templu, Robert, părintele țării.

Purificare

Penitente individuale care nu trebuie numit decât cu mult respect, se îndreaptă spre altarul prea sfântului Petru și al iubitului senior Aignan, și, în văzul tuturor, lepădându-și veșmântul de purpură, numit în limba obișnuită hlamidă, se lasă cu ambii genunchi la pământ, adresând lui Dumnezeu din adâncul inimii sale următoarea fierbinte rugăciune. „**Îți** mulțumesc Doamne, bunule, că astăzi, prin străduințele sfântului Aignan, am dus la bun sfârșit proiectul pe care l-am conceput; și m-am bucurat în sufletul meu, pentru trupurile sfinte care astăzi triumfă alături de dânsul. Trimite, Doamne, prin sfinții aceștia, celor vii iertarea păcatelor și dă celor morți viață și odihnă veșnică. Apleacă-te asupra timpurilor pe care le trăim, stăpânește regatul care-ți aparține și care ne-a fost încredințat prin îngăduința, îndurarea și bunătatea ta; condu-l, ocrotește-l spre cinstea și slava numelui tău, prin virtutea minunată a sfântului Aignan, părinte al acestei țări pe care a eliberat-o printr-un miracol de dușmanii ei”.

*Odată rugăciunea încheiată, fiecare s-a întors bucuros la casa **lui**; și în aceeași zi, regele îmbogăți aceste așezăminte în chip strălucit, dăruindu-le patru fețe de masă de mare preț, un vas de argint cu acoperământul lui, pe care-l închină Dumnezeului atotputernic și sfântului mărturisitor Aignan. Printre obiectele de cult dăruite de acest foarte pios, foarte înțelept și foarte puternic rege Robert se aflau următoarele: optsprezece veșminte preotești în stare bună, magnifice și foarte bine lucrate; două cărți ale Evangheliilor îmbrăcate în aur, două în argint și alte două, mai mici, cu o carte de rugăciuni bogat împodobită cu fildeș și argint; douăsprezece filactere de*

aur; un altar minunat împodobit cu aur și argint, cu o piatră încântătoare la mijloc, numită onix; trei cruci de aur, din care cea mai mare cântărește șapte livre de aur curat; cinci clopote (unul dintre ele, cu adevărat minunat, cântărește două mii șapte sute de livre; regele puse să se graveze pe el simbolul botezului regal, cu ulei și mir, după ritualul Bisericii, pentru ca, prin harul Duhului Sfânt, acest clopot să poarte numele lui Roben). Regele mai dăruie sfântului Aignan două biserici, la Santilly și Ruan, cu satele și tot ce ține de ele, confirmând și întărind darul printr-un precept regal. În plus, el obține, de la seniorul Thierry, venerabilul episcop de Orléans, altarele pentru aceste două biserici, cu un privilegiu acordat de episcop sfântului Aignan și ilustrului rege ce dovedise întotdeauna prin cuvintele sale afecțiunea vie pe care o purta sfântului în inima sa.

Daniile regale îmbracă o formă simbolică când suveranul, uns al Domnului, imită faptele lui Iisus în timpul Paștelui:

Dar nu vrem să trecem sub tăcere obiceiul pe care și-l luase de a da pomană în reședințele regatului său. La Paris, la Senlis, la Orléans, la Dijon, la Auxerre, la Avallon, la Melun, la Etampes, în fiecare din aceste reședințe, s-au dat vin și pâine pentru trei sute de săraci sau, ca să fiu mai exact, pentru o mie; pomeni a dat mai ales în anul în care s-a dus la Dumnezeu, adică în anul 1032 de la întruparea Domnului. Mai mult. În Postul Paștelui, oriunde mergea, distribuia în fiecare zi la o sută sau două de săraci, pâine, pește și vin. În ziua Cinei celei de Taină a Domnului, lucru de mirare pentru cine n-a fost de față și cu adevărat vrednic de laudă pentru cei care i-au fost martori și au dat o mână de ajutor, se aflau acolo nu mai puțin de trei sute de săraci adunați în acea zi, prin bunătatea lui, cărora el le împărțea cu sfânta lui mână, punând în mâinile lor, după ce fiecare făcea plecăciunea, legume, pește, pâine și un dinar. Și toate acestea se petreceau la

Purificare penitențe individuale a treia oră din zi. La ora șase, oferea la o sută de clerici săraci partea lor de

pâine, pește și vin, dăruindu-i fiecăruia câte doisprezece dinari, cântând fără încetare, cu inima și buzele, psalmii lui David. După masă, umilul rege se pregătea pentru slujba lui Dumnezeu, lepădându-și veșmintele, și legându-și un ciliciu de-a dreptul pe piele; aduna în jurul lui mai mult de o sută șazeci de clerici; după exemplul Domnului, el le spăla picioarele ștergându-le cu părul capului său și, supunându-se poruncii lui Dumnezeu, le dădea la fiecare câte doi bănuți, era de față clerul și printre ei se afla un diacon, însărcinat să citească în tot acest timp relatarea Cinei Domnului după Ioan. Astfel erau ocupațiile acestui rege glorios prin meritele sale: în cursul întregii zile, în Vinerea Sfântă, el străbătea toate bisericile sfinților și adora Crucea Domnului, până în ajunul sfintei învieri, apoi lua parte la slujba de proslăvire, rostind-o cu propria lui gură. Prin meritele acestor virtuți și ale atâtor altele, prin mărturia actelor lui caritabile, acest glorios rege Robert, care trebuie slăvit de tot pământul, s-a oferit admirației lumii și rămâne un exemplu pentru întreaga posteritate.

*Acest bărbat, după Dumnezeu, cu gloria cea mai vestită printre regi, în temeiul numărului sacru al sfinților apostoli pe care-i iubea cu toată iubirea inimii lui și la sărbătorile cărora făcuse jurământ să postească, se însoțea de doisprezece săraci pe care-i îndrăgea în mod deosebit. Era pentru ei adevărata odihnă după prea multă suferința îndurată. El îi compara pe acești sfinți săraci cu niște măgăruși viguroși și, pretutindeni unde mergea, îi mâna în fața lui, bucuros, lăudându-l pe Dumnezeu și binecuvântându-i sufletul. Acești săraci ai lui, dar și alții nenumărați, când era vorba să-i consoleze, nu se dădea în lături niciodată, dimpotrivă, își dădea toată silința. Dacă vreunul murea, grija lui cea mare era ca numărul lor să nu scadă. **cei** vii urmau celor morți, reprezentând prinosul adus lui Dumnezeu de către acest mare rege.*

Mortificări

Penitent - pentru că este păcătos, dar chiar și pentru simplul fapt că este rege, răspunzător pentru mântuirea tuturor, și reprezentant al lui Hristos în fața poporului -

Robert își supune trupul la mortificări:

Într-un an, de sfântul Post al Paștelui, abatele de Saint-Arnoul din Crepy se dusesese ca de obicei să-și întâlnească regele aflat pe atunci la Poissy și, după ce-și rezolvă treburile pentru care venise, luă împreună cu el hrana trupului și pe aceea a sufletului. Simțindu-se legați prin afecțiunea care însoțește de obicei aceste clipe, blândul abate, amintind regelui bunătatea lui Dumnezeu, îl sfătui să dea puțină putere trupului umilit, hrănindu-se cât de cât, el care, bătând neîncetat la porțile cerului prin rugăciuni, participa la gloria sfinților. Regele, om plin de pietate, refuză și, prosternându-se, îl imploră să nu-l oblige să facă aceasta, zicând că, dacă ar asculta sfaturile sale, nu și-ar mai putea împlini jurământul postului pe care îl făcuse lui Dumnezeu. La aceste cuvinte, abatele se simți constrâns să tacă și, meditând în inima lui la perfecțiunea virtuții, a cărei mărturie era acest post atât de aspru, făcu multe și felurite slujbe pentru ca Dumnezeu să-i ajute prințului să-și împlinească promisiunea. Regele, bucuros de darurile spirituale pe care i le făcea sfântul bărbat, îi mulțumi lui Dumnezeu și respectă sfântul post fără întrerupere, în așteptarea învierii Dumnezeului nostru Iisus Hristos. Înflăcărat slujitor al binelui în materie de religie, pentru curățarea de păcatele sale, proceda în felul următor: din a treia Duminică de

*Purificare dinaintea Paștelui și până la Paște, fără să mai folosească vreo pernă, se culca adesea direct pe dușumeaua tare, înălțându-și fără încetare sufletul spre Dumnezeu. Pentru asemenea fapte și pentru multe altele, fie ca scurta rugăciune care urmează să ajute la mântuirea sufletului său: „Să-i ierte Dumnezeu nelegiuirile faptelor sale trecute, să le dea în veșnică uitare, să-l facă părtaș la prima înviere, El, cel care este **minerea** morților, Iisus Hristos cel viu și rege în vecii vecilor”.*

Pelerinaj

Clipa cea din urmă fiind aproape, riturile de penitență iau amploare. Cu mult înainte de moartea lui trupească, regele Robert vrea să moară pentru viața

profană. Despărțirea de lume se face prin plecarea în pelerinaj. Practică penitențială majoră, o asemenea încercare îl supune pe creștin la pericolele unei aventuri și, precum odinioară pe poporul evreu, îl conduce spre Pământul Făgăduinței. Regele vizitează astfel, rând pe rând, mormintele tuturor sfinților, prietenii săi, în drumul său către abația Saint-Gilles aflată la hotarele regatului:

Nutrind dorința de a părăsi viața laică spre a trăi întru Hristos, Dumnezeu nostru, puternicul rege, dorind să-l vadă pe acela căruia îi aparține tot ceea ce există și la care ne raportăm în tot ceea ce scriem, a voit să-l aibă de prieten pe pământ pe cel pentru care cerul se dovedește neîncăpător. În timpul Postului Mare se alătură sfinților, uniți cu el în slujirea lui Dumnezeu, se roagă lor, îi cinstește, le lovește auzul cu umile și mântuitoare rugăciuni, pentru a fi demn să cânte laolaltă cu toți sfinții laude lui Dumnezeu. Lucra pentru aceasta cu tot trupul și spiritul său, pentru a triumfa într-o zi prin virtutea lui Dumnezeu. Fu întâmpinat în penitențe individuale ținutul Bourges de sfântul protomartir Ștefan, împreună cu sfântul Maioul, aflat în primele rânduri prin meritele sale, de sfânta Maria și prea cunoscutul și marele martir Iulian, din nou de prea îngăduitoarea Fecioară între fecioare Maria, cu mărturisitorul sfânt Gilles. Apoi faimosul Saturnin, curajosul Vincent, demnul Antonin, sfânta Foy martira și, în sfârșit, sfântul și prea merituosul cavalier al Domnului, Geraud, îl trimite înapoi, bine, sănătos, slăvit uit II Ștefan lângă care petrece cu mare bucurie zilele de Florii, înainte de a ajunge la Orléans, pentru a-l primi aici, în ziua de Paște, pe antonii mântuirii noastre. Pe drum, făcu numeroase danii acestor sfinți, iar mâna lui nu-i părăsi pe săraci niciodată. Există în acest ținut mulți bolnavi, mai ales leproși; omul lui Dumnezeu nu se înpăimântă, citind el în Sfintele Scripturi că Iisus Hristos a primit adesea, în forma lui umană, ospitalitatea leproșilor. Se apropia de ei cu bunăvoință, intra în casele lor, le dădea bani cu propria lui mână și le săruta mâinile cu gura lui; și-l lăuda pe Dumnezeu în toate lucrurile,

amintind cuvintele Domnului. -, Adu-ți aminte că țărână ești și în țărână te vei întoarce". Altor nefericiți le trimitea, plin de pietate, ajutoare, din dragostea statornică pentru Dumnezeu cel atotputernic, care face lucruri însemnate pretutindeni unde se află. Și puterea lui Dumnezeu îi hărăzi acestui om o asemenea virtute în îngrijirea trupurilor, că atingând cu mâna lui foarte pioasă plaga bolnavilor, făcând semnul crucii, îi vindeca de toate durerile răului lor.

Psalmodiare în sfârșit, în agonia sa, însoțită de minuni, el împlinește obiceiurile liturghiei monastice, purtându-se ca un adevărat fiu al sfântului Benedict:

*Purificare înainte de moartea lui, cu adevărat sfântă, din ziua a treisprezecea a calendelor lui august, se văzu în lumea întreagă, de patimile sfinților Petru și Pavel, cum soarele luă înfățișarea lunii în primul ei pătrar și, lipsit de raze, se întunecă, pălind deasupra creștetelor oamenilor, spre ceasul al șaselea din zi. Fenomenul stânjenea atât de tare privirea că oamenii nu se deslușeau unii pe alții și trebuia să treacă un timp până să se recunoască. Ce prezicea acest fenomen, se știe: pentru noi, ticăloșii, nimic nu s-a întâmplat decât durerea de neîndurat în care ne-a lăsat moartea lui. Din ziua aniversării sfântului Petru până în ziua morții **lui**, sunt douăzeci și una de zile. În acest timp, el citi sfinții psalmi ai lui David și medita la legea Domnului, zi și noapte, pentru ca, firește, să se poată spune despre el ceea ce se spusese despre sfântul nostru Benedict:*

„Sârguincios cântăreț de psalmi, el n-a lăsat niciodată lira să se odihnească.

Și muri cântându-și cu sânguință sfinții psalmi". Omul acesta, de o mie de ori preafericit, știa că generoasa pace și blânda odihnă îi așteaptă pe slujitorii lui Dumnezeu, când, despărțiți de vânzoleala lumii, ajung lângă tronul sigur al limanului etern, și că, după încercarea morții, ei intră în nemurire. Se grăbea ca, prin virtuțile pe care le-am arătat ca fiind ale lui, să părăsească tristețile prezente pentru a ajunge la bucuria cea veșnică. Zicea că avea

bucuria întreagă de a suferi pentru, a se învrednici să-l privească pe Hristos, Dumnezeuul nostru. Pregătit el însuși să părăsească această lume, îl chema neîncetat pe Domnul Iisus, învățătorul mântuirii și al oricărui bine. Pentru a contempla puterea de neînvins a Regelui etern, se ruga neobosit, prin voce și gesturi îngerilor, arhanghelilor și tuturor sfinților lui Dumnezeu ca să-i vină în ajutor, apărându-și fruntea, ochii, nările, buzele, gâtul, urechile, cu semnul sfintei cruci, în amintirea întrupării

Penitențe individuale

Domnului, a nașterii, a patimilor și înfierii lui, a înălțării și a harului Duhului Sfânt. Așa i-a fost obiceiul în timpul vieții, lui, căruia nu i-a lipsit niciodată în mod voit agheazma. Înzestrat cu asemenea virtuți și cu multe altele încă, în al șaiszecilea an al vieții sale, credem, își aștepta moartea cu seninătate. Boala înrăutățindu-se din pricina unei febre puternice, ceru ultima împărtășanie mântuitoare și binefăcătoare cu trupul și sângele dătător de viață al Domnului nostru Iisus Hristos. După ce o primi, mai trecu o clipă doar, apoi se ridică la Regele regilor și la Domnul domnilor și, plin de bucurie, intră în regatul fericit. Adormi, cum ani spus, întru Domnul, în a treisprezecea zi a calendelor lui august, într-o zi de marți, în zori, în orașul Melun, /; / dus la Paris și înmormântat la Saint-Denis, lângă tatăl său, în fața altarului Sfintei Treimi!

Profesiunea monastică

Și totuși, perfecta penitență individuală, cea mai mântuitoare, consta „în convertire”, în schimbarea cursului existenței prin intrarea în mănăstire. Majoritatea călugărilor Anului 1.000 fuseseră „dăruiti” lui Dumnezeu de părinți încă din prima lor copilărie; fiind admiși în ordin, primeau aici o instrucție specială în sânul comunității, care-și era astfel sieși propria școală. Se întâmpla foarte rar ca un adult, crescut pentru viața profană, să se hotărască s-o rupă cu ai lui și să îmbrace veșmântul lui Benedict; un asemenea act stârnea adesea scandal (a se vedea p. 210). Dar se răspândise în vremea aceea obiceiul ca oamenii de o anumită vârstă, care se

pregăteau să moară, să se retragă din lume. Mulți, asemenea celui „laic și totuși foarte credincios”, despre care vorbește Raoul Glaber (a se vedea p. 87), se mulțumesc să urmărească slujba cu regularitate și se stabilesc pentru aceasta la porțile mănăstirilor. Unii

170 *Purificare* chiar intră și depun aici jurământul de credință. Dar cei mai mulți dintre ei abandonează armele, își tund părul și îmbracă rasa pe patul morții, făcând mănăstirii pe care au ales-o importante danii. Iată actul întocmit cu ocazia convertirii vicontelui de Marsilia. Acest mare senior poseda în patrimoniul familiei episcopia orașului (fratele său, Pons, era pe atunci episcop) și vechea abație Saint-Victor, restaurată cu vreo patruzeci de ani în urmă, odată cu îndepărtarea pericolului sarazin; acolo s-a și călugărit.

*Îndemnat de marea bunătate a lui Dumnezeu atotputernicul și cu binevoitoarea sa îngăduință, el care nu vrea moartea păcătosului ci, dimpotrivă, șase convertească și să fie viu, eu, Guillaume de Marsilia, zăcând la pat de boala trimisă de Dumnezeu, înconjurat de frații din mănăstirea preafericitului Victor, adică de Guifred, rânduit în fruntea pomenitei mănăstiri de abatele Garnier [de Psalmodi], și de mulți alți frați, aceștia, după obiceiul slujitorilor Domnului, s-au străduiți să-mi arate că sosise pentru mine clipa când trebuia să părăsesc miliția seculară pentru a lupta de aici înainte numai pentru Dumnezeu. Astfel, prin bunăvoința lui Dumnezeu, mișcat de îndemnurile lor, mi-am tuns părul și, după regula sfântului Benedict, am primit veșmântul călugăresc. Și, în afară de ceea ce am dăruit când eram sănătos pomenitei mănăstiri a preafericitului Victor martirul, adică domeniul Plan d'Au ps cu toate dependențele și hotarele, acum, în deplinătatea simțurilor și cu mintea întreagă, pentru tămăduirea sufletului meu, dăruiesc lui Dumnezeu **atotputernicul și sfântului** Victor, ca și abaților și călugărilor care slujesc în pomenitul așezământ, cel puțin jumătate din domeniul numit Campanias, care în temeiul folosinței, îl stăpânesc, întreg, fără nicio restricție, cu toate dependențele și*

hotarele sale. Așa cum **l-am**

Penitențe individuale stăpânit o viață, tot așa îl cedez, îl donez, și-l transmit, cum am și spus, lui Dumnezeu atotputernicul și seniorului meu, sfântul Victor, care totdeauna mi-a stat într-ajutor la nevoie și care acum, punându-se chezaș pentru mine, mă cheamă în ceata sfântă.

[Urmează hotarele domeniului astfel donat, apoi invocațiile amenințătoare, amenda fixată pentru uzurpator fiind fixata la două sute de livre aur]

Acest act de donație a fost întocmit la Marsilia, în cetate, în anul 1004 de la întruparea Domnului, cincisprezece octombrie, Rodolphe fiind rege.

*[Urmează semnăturile donatorului, ale fiului său, episcopul Pons, ale celor din familia vicontelui și ale câtorva laici]*6.

III Pacea lui Dumnezeu în preajma Anului 1.000, creștinătatea simte că va păși pragul, toată, ca un singur trup. Se pregătește, deci, pentru aceasta prin penitențele pe care și le impun muribunzii. Iată de ce vom vedea toate riturile de purificare, nu numai înmulțindu-se, ci devenind colective; ele sunt propuse poporului întreg, vinovat deopotrivă și chemat să traverseze ca un trup unic încercarea care amenință Regatul.

Adunările păcii

Generalizarea practicilor penitențiale, a interdicțiilor și renunțărilor a fost principalul obiect al marilor adunări care, mai întâi în sudul Galiei, în preajma orașelor prea mici pentru a le încăpea pe toate, reuniră în acea vreme prelați, stăpânitori și mulțime de popor în jurul raclelor și al moaștelor. Se punea problema de a-i face pe toți să respecte, oricărui ordin al societății ar fi aparținut, regulile unei vieți urmate până atunci doar în mănăstiri de către călugări și de specialiștii în mortificări și abstinence. A-și impune privațiuni împreună, a renunța la plăcerea de a consuma carne, de a face dragoste, de a mânui aurul, de a purta războaie: acesta era mijlocul prin care poporul lui Dumnezeu putea să înduplece răzbunarea divină, să

îndepărteze pe moment flagelurile și să se pregătească pentru ziua mâniei. Când descrie, în desfășurarea ei, ampla mișcare, care a făcut să se propage de la sud spre nordul Galiei asemenea concilii purificatoare.

Pacea lui Dumnezeu

Raoul Glaber pune, pe bună dreptate, în evidență legătura organică, unind cele două principale decizii care s-au luat: aspirarea regulilor postului și instaurarea păcii Domnului. Două privațiuni.

În vremea aceea [anul 1.000 după. Patimile Domnului], mai întâi în ținuturile Aquitaniei, episcopii, abații și ceilalți oameni închinați sfintei religii, începură să strângă poporul în adunări, la care erau aduse numeroase trupuri de sfinți și racle cu moaște sfinte. De acolo, prin provincia Arles, prin Lyon și apoi prin întregul ținut al Burgundiei, până în cele mai îndepărtate colțuri ale Franței, în toate diocesezele se anunță că, în locuri dinainte hotărâte, prelații și mai-marii tuturor ținuturilor vor ține adunări pentru restabilirea păcii și pentru instituirea sfintei credințe. Când știrea se răspândi în toată populația, cei mari, clasa de mijloc și cei mai nevoiași se uniră, cuprinși de bucurie și unanim dispuși să execute tot ceea ce le va fi prescris de păstorii Bisericii; o voce, venind din cer, adresându-se celor de pe pământ, n-ar fi fost mai potrivită. Cu toții se mai aflau încă sub efectul terorii calamităților de mai înainte, torturați fiind de teama de a nu pierde în viitor plăcerile abundenței.

O însemnare, împărțită în capitole, conținea atât ceea ce era interzis cât și angajamentele sacre hotărâte a fi luate față de Dumnezeu cel atotputernic. Cea mai importantă dintre aceste promisiuni era aceea de a menține opace inviolabilă; oameni de toate condițiile, de orice nelegiuire ar fi fost vinovați, puteau de acum să umble în pace, fără arme și fără teamă. Hoțul sau cel care încălcase domeniul altuia era supus rigorii unei pedepse corporale. Locurilor sacre ale tuturor bisericilor urma să le revină atâta onoare și respect încât, dacă un om, pasibil de pedeapsă pentru vreo greșeală, se refugia acolo, el se

găsea în afara oricărui

***Purificare** pericol dacă nu încălcase pactul păcii: dacă se întâmpla însă acest lucru, omul era smuls de la altar și trebuia să îndure pedeapsa prescrisă. În privință clericilor, călugărilor sau călugărițelor, cel care străbătea țara în compania lor trebuia să fie ferit de orice violență.*

S-au lua! în aceste adunări multe hotărâri pe care le vom relata amănunțit. Fapt demn de reținut, toată lumea a fost de acord să sfințească în fiecare săptămână zilele de vineri, abținându-se de la vin, și de sâmbătă prin renunțarea la carne, în afară de cazul unor boli grave sau al unei mari sărbători celebrate chiar în ziua aceea; cel care era obligat de vreo împrejurare să nu respecte întru totul această lege trebuia să dea de mâncare la trei săraci1.

Cronologia adunărilor pentru restaurarea păcii este într-adevăr mult mai largă decât apare în *Istoriile* lui Glaber. Primele întruniri s-au ținut în anii 989 - 990, simultan la **Charroux**, Poitou și Narbonne. Altele se țin în Aquitania și în vechea Gothie până în Anul 1.000. Apoi, în jurul anului 1023, mișcarea cuprinde, prin valea Ronului și cea a Saonei, Franța de nord; o nouă expansiune s-a produs, în anii 1027-1041, în aproape toată Galia, mai ales în provinciile meridionale. Organizată efectiv în jurul celor două aniversări milenare, ea nu s-a propagat în Imperiu, al cărui suveran mai era capabil să mențină ordinea și dreptatea. De fapt, neputința regelui Franței a condus Biserica, mai întâi în acele ținuturi ale regatului unde degradarea autorității monarhice fusese foarte timpurie, să-și asume singură misiunea de pacificare pe care odinioară Dumnezeu o încredințase regelui.

Pacea lui Dumnezeu

Jurământul Păcii

Restaurarea păcii a fost concepută ca un pact destinat să țină în frâu răzvrătirea unuia din cele trei ordine ale societății, acela al războinicilor. În fiecare provincie, cavalerii **fură** obligați să jure cu mâna pe relicvării că-și vor stăpâni agresivitatea între limite

precise. Iată textul jurământului stabilit de episcopul din Beauvais, Guerin, în 1023-1025:

*Nu **voi** năpăstui, în niciun fel, vreo biserică. În temeiul imunității ei, nu voi năvăli nici în pivnițele ei, în afară de cazul în care un răufăcător ar călca a-ecastăpace, ar comite vreo crimă, ar răpi un om sau un cal. Iar dacă, din aceste motive, voi intra în pivnițe, nu voi lua altceva decât pe acel răufăcător și uneltele lui, în deplină cunoștință de cauză.*

Nu-l voi ataca pe preot sau pe călugăr dacă nu poartă arme lumești, nici pe cei care-i însoțesc fără lance și scut; nu le voi lua calul, în afară de cazul când îi voi prinde făcând fapte rele care să mă autorizeze s-o fac sau dacă refuză să-și îndrepte greșeala într-un răstimp de cincisprezece zile de la avertismentul meu.

*Nu voi lua boul, vaca, porcul, oaia, mielul, capra, măgarul, lemnele pe care le cară, iapa sau mânzul ei neînvățat. Nu voi ataca un țăran, o țărancă, un soldat sau pe vreun negustor; nu le voi lua banii; **nu-i** voi constrânge la răscumpărare, nu-i voi **ruina** luându-le avutul, sub pretext că seniorul lor se află în război și nu-i voi biciui pentru a le lua bucatele.*

Măgarul sau măgărița, calul sau iapa și mânzul care sunt la pășune, de acestea nu voi despuia pe nimeni de la calendele lui martie până la sărbătoarea Tuturor Sfinților, ci numai dacă-i voi prinde făcându-mi pagubă.

Purificare

Nu voi incendia și nu voi dărâma casele, dacă nu s-au refugiat acolo un cavaler, dușman al meu, sau vreun hoț; și în afară de cazul în care aceste case nu fac parte din corpul unui castel care este și fortăreață. Nu voi tăia, nu voi smulge și nu voi culege viile altora sub pretextul războiului, ci doar în cazul în care acestea se află pe pământurile care sunt și trebuie să fie ale mele. Nu voi distruge morile și nu voi fura grâul aflat acolo, decât atunci când voi fi în cavalcadă sau într-o expediție militară publică și acestea se află pe propriile mele pământuri.

Hoțului dovedit public nu-i voi acorda nici sprijin,

nici protecție, nici lui, nici faptei lui de jaf, în deplină cunoștință de cauză. În privința celui care va călca această pace cu bună știință, voi înceta să-l sprijin imediat ce voi afla și, dacă a făcut fără voie și a venit să-mi ceară sprijinul, atunci fie că voi îndrepta greșeala lui, fie îl voi obliga s-o facă el, într-un răstimp de cincisprezece zile, după care voi fi îndreptățit să-i cer socoteală sau să-i retrag protecția mea.

Nu-i voi ataca pe negustor și pelerin și nu-i voi jefui, în afară de cazul că an comis o fărădelege. Nu voi uide vitele țăranilor dacă nu voi avea nevoie pentru hrana mea și a escortei mele.

Nu voi lua prizonier niciun țăran și nici nu-i voi lua bucatele la îndemnul viclean al seniorului său.

Nu voi ataca femeile nobile, nici pe cei care le însoțesc, în absența soțului lor, numai dacă le voi descoperi comițând o faptă rea împotriva mea, din propria lor voință; voi păstra aceeași atitudine față de văduve și călugărițe.

Nu-i voi jefui nici pe cei care mână căruțele cu vin și nu le voi lua boii. Nu-i voi opri pe vânători, nici nu le voi lua caii sau câinii, în afară de cazul în care-mi fac daune, mie și tuturor acelor care și-au luat același angajament și-l respectă în ceea ce mă privește.

Pacea lui Dumnezeu 177

Fac excepție pământurile aflate în proprietatea mea, și în fieful meu, date mie în folosință sau aflate sub protecția ori autoritatea mea. Exceptează de asemenea cazurile în care voi construi o fortificație sau voi asedia un castel, când fac parte din armata regelui și a episcopilor noștri sau mă aflu în cavalcadă. Dar, chiar și atunci, nu voi cere decât atât cât este necesar traiului meu și nu voi lua la mine decât potcoavele cailor mei. În armată fiind, nu voi viola imunitatea bisericilor, în afară de cazul în care îmi interzic cumpărarea și transportul proviziilor.

De la începutul Postului Mare până la Paște, nu voi ataca niciun cavaler care nu poartă arme lumești și nu-i voi lua proviziile. Dacă un țăran face o nedreptate altui

*țăran sau unui cavaler, voi aștepta cincisprezece zile; după care, dacă nu-și îndreaptă greșeala, voi pune mâna pe el, dar nu-i voi lua din avutul lui decât ceea ce este stabilit legal*⁸.

Este, într-adevăr, vorba de protecția celor care muncesc și se roagă și, la un mod mai general, de protecția săracilor și a tuturor celor care nu au arme pentru a se apăra împotriva jafurilor și atacurilor profesioniștilor războiului, deci de menținerea ordinii publice, așa cum făceau odinioară regii. Totuși jurămintele conțin câteva dispoziții care implică ceva mai mult decât o intenție pașnică. Ele limitează cu mai multă rigoare anumite activități militare în timpul Postului Mare, furnizând dovada că, în această perioadă de penitență, anumiți cavaleri își depuneau armele și renunțau la plăcerile bătăliilor, preocupați de purificarea lor personală.

Purificare

Pacea lui Dumnezeu

Armistițiul lui Dumnezeu

De fapt, încetul cu încetul, simplelor consemne ale păcii li se substituie un angajament de un cu totul alt gen, care nu caută doar să delimiteze ariile de protecție împotriva violențelor războiului, ci stabilesc suspendarea generală a oricărei ostilități în perioadele cele mai sfinte ale calendarului liturgic. Această abținere, armistițiul al Domnului, a fost propusă cavalerilor ca o formă de asceză potrivită rangului lor;

S-a întâmplat în acele vremuri [în anul 1041, spune Glaber, de fapt ceva mai devreme], la inspirația harului divin, mai întâi în ținuturile Aquitaniei, apoi, treptat, în toată Galia, să se încheie un pact, din teamă, dar și din iubire de Dumnezeu. Pactul interzicea oricărui muritor, de miercuri seara până în zorii zilei de luni, să cuteze a lua cu forța orice de la oricine ar fi, de a se răzbuna pe vreun dușman sau chiar de a se face stăpân peste gajurile garantului unui contract. Cel care ar încălca această măsură publică, fie că va plăti cu viața, fie cu expulzarea din țară și cu excluderea din comunitatea creștină. Le-a

plăcut tuturor să numească acest pact, în limba vulgară, armistițiul lui Dumnezeu. Într-adevăr, el nu numai că s-a bucurat de sprijinul oamenilor, dar a fost de multe ori ratificat prin redevabile semne divine. Căci majoritatea nebunilor care, în îndrăzneala lor insolentă, nu s-au temut să încalce pactul, au fost pedepsiți fără întârziere, fie prin mânia răzbunătoare a lui Dumnezeu, fie prin sabia oamenilor. Acestea s-au petrecut pretutindeni și de atâtea ori, că numărul mare de exemple ne împiedică să le cităm unul câte unul, și, de altfel, toate au fost îndreptățite. Căci, dacă duminica este considerată drept demnă de venerație în amintirea învierii Domnului, numindu-se și octavă tot așa, zilele a cincea, a șasea și a șaptea ale săptămânii, în amintirea Cinei de Taină și a Patimilor Domnului, trebuie sărbătorite și ferite de fapte nedrepte⁹.

I

IV

Pelerinajele colective

Trebuie să situăm în aceleași perspective desfășurarea concomitentă a pelerinajelor colective. În anii care au precedat Anul 1.000, marii seniori ai regatului Franței luau obiceiul să plece departe, însoțiți de prieteni, preoți și vasali, pentru a vizita un loc sfânt, ceea ce însemna impunerea unei penitențe mântuitoare și asigurarea favorurilor personajelor nevăzute și remarcabile la ale căror morminte se duceau să se închine. La acestea se adăuga bucuria de a călători în grup. Astfel, Wilhelm cel Mare, duce de Aquitania, încă din tinerețea lui luase obiceiul să se ducă în fiecare an la Roma, la mormântul apostolilor. – în anii în care mi mergea la Roma, făcea în compensație o călătorie, în semn de devoțiune, la Santiago de Compostela.

Spre Ierusalim

Convertirea prințului Ungariei, în Anul 1.000, îndepărta unul din obstacolele care împiedicau drumul spre Ierusalim:

În acele timpuri, ungurii, care trăiau în preajma Dunării, se întoarseră, împreună cu regele lor, spre

credința lui Hristos. Acest rege, botezat cu numele de Ștefan, își făcu o onoare din a fi foarte creștin; împăratul Henric îi dădu pe sora lui de soție. În vremea aceea, mai toți cei care, din Italia și Galia, doreau să meargă la mormântul Domnului de la Ierusalim, începură să părăsească drumul obișnuit care traversa

Pelerinajele colective 181

ținuturile prin care călătoriseră până atunci, prin strâmtorile **mării**, și să treacă prin țara acestui rege. El le înlesnea la toți o cale din cele mai sigure și îi primea ca pe niște frați pe toți cei pe care-i vedea, făcându-le prețioase daruri. Asemenea purtări îndemnară o mare mulțime, nobili și oameni din popor, să plece spre Ierusalim”.

În anii următori, mai ales după distrugerea Sfântului Mormânt, care fu foarte repede reconstruit, Ierusalimul deveni, împreună cu Roma și Santiago de Compostela, ținta celor mai exaltate și mântuitoare peregrinări. Faima pe care au cunoscut-o atunci călătoriile spre Pământul Sfânt i-a uimit pe contemporani.

În vremea aceea (.1026), Guillaume, contele d'Angoulême, străbătea Bavaria, în drum spre Mormântul Domnului. Era însoțit de Eu de din Bourges, sire de Deols, de Richard, abatele de Verdun, de Richard, abate de Saint-Cybard **d'Angoulême**, de priorul și consilierul său Girant Fanesin, de Amfroi, care avea să fie abate, și de o mare cohortă de nobili. Ștefan, regele Ungariei, îl întâmpină cu cele mai mari onoruri și îl copleși cu daruri. Plecat la drum în prima zi a lunii octombrie, ajunse la cetatea sfântă în prima săptămână a lunii martie și se întoarse la ai săi în a treia săptămână a lunii iunie. La întoarcere, trecu prin Limoges, unde toți călugării de la Saint-Martial îi ieșiră în întâmpinare și-l primiră cu mare pompă. Mai mult chiar, de îndată ce se auzi la Angoulême vestea sosirii lui, toți seniorii, nu numai cei din Angoumois, ci și din Poitou și Saintonge, oameni de toate vârstele, bărbați și femei, alergară în întâmpinarea lui, plini de bucurie, să-l privească. Preoții mănăstirii Saint-Cybard, în veșminte albe și purtând diferite podoabe, însoțiți de o mare

mulțime de clerici și canonici, îi ieșiră voioși

***Purificare** înainte, până la o **milă** în afara zidurilor orașului, intonând laude și antifoane. Și toți, strigând să se au „dă până în înaltul cerului Te Deum **laudamus**, îl însoțiră, venind în urma lui, după obicei. Atunci îl alese el pe călugărul Amfroi, care-i era alături, drept abate al bazilicii Saint-Cybard. Abatele Richard murise pe drum, într-adevăr, la Salembria, o cetate a Greciei de dincoace de Constantinopol, și fusese înmormântat în ajunul Bobotezei. Noul abate fu uns de episcopul Rohon, chiar în prezența contelui, a abatelui de la Saint-Martial, Ulric, înconjurat după cuviință de călugării de la abațiile învecinate și de înalta nobilime a seniorilor [...]. Întors de la Ierusalim, Guillaume dăduse un bun exemplu multor nobili seniori, oamenilor din clasele mijlocii și săracilor. Într-adevăr, Isembert, episcopul de Poitiers, Jordan, episcopul de Limoges și contele [de Anjou] Foulque, mulți mari baroni, precum și o imensă mulțime din clasele mijlocii, bogați și săraci, luară grabnic drumul Ierusalimului”.*

Marele avânt în relatarea lui însă, Raoul Glaber plasează apogeul „sfintei călătorii” în anul 1033, la o mie de ani de la Patimi. El știe astfel să marcheze semnificația profundă a pelerinajului înțeles ca o pregătire pentru moarte, ca o promisiune a mântuirii. Pelerinul care-și părăsește casă, despărțindu-se de familie, lepădându-se de orice protecție, și eliberându-se de orice afecțiune, pleacă, de fapt, asemenea regelui Robert în lunile de dinaintea morții, spre lumea cealaltă. Adevărata lui speranță este să-și găsească moartea pe drum.

În vremea aceea, o mulțime nenumărată începuse să se îndrepte din toate colțurile lumii spre Mormântul Mântuitorului de la Ierusalim; nimeni n-ar fi putut să

***Pelerinajele colective** prevadă până atunci o asemenea affluentă. Mai întâi, oamenii din clasele inferioare, apoi cei din clasa de mijloc, apoi toți cei puternici, regi, conți, marchizi, prelați și, în sfârșit, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată, multe femei, cele mai nobile alături de cele mai sărace, plecară într-acolo.*

Majoritatea doreau să moară înainte de a se întoarce în țara lor. Un om, pe nume Liâbaut, originar din Burgundia, din dioceza Autun, călătorind alături de ceilalți, ajunsese acolo. După ce contemplă locurile, cele mai sfinte între toate, se duse la Muntele Măslinilor, cel de pe care Mântuitorul, sub ochii atâtor martori demni de încredere, s-a înălțat la ceruri, de unde a promis să revină pentru a judeca vii și morții, cu brațele în cruce, prosternat cât era de lung, cu ochii plini de lacrimi, se simți cuprins întru Domnul de o bucurie interioară de nedescris. Din când în când, se ridică, înălță brațele, întinzându-se din toate puterile cu trupul spre cer, rostindu-și dorința **inimii** cu aceste vorbe:

„Doamne Iisuse, care din pricina noastră ai binevoit să cobori din tronul majestății tale pe pământ, pentru a mântui neamul omenesc, și care, din locul acesta, pe care-l **văd** cu ochii mei, te-ai urcat cu veșmântul tău de carne la cerul din care-ai coborât, mă rog bunătății tale atotputernice să îngăduie ca, dacă sufletul trebuie să-mi părăsească anul acesta trupul, să nu mai plec de aici, ci să se întâmple chiar pe locul înălțării tale. Cred, cu adevărat, că, așa cum te-a urmat trupul meu venind până aici, tot așa sufletul meu va intra viu, mântuit și bucuros pe urmele tale în Paradis”.

După această rugăciune, se întoarce cu ceilalți la gazda sa. Era ora la care trebuiau să mănânce. Pe când ceilalți se așezau la masă, el se întinse pe patul lui, cu un aer vesel, ca și cum, doborât de un somn greu, voia să se odihnească; ațipi imediat și nu se știe ce a văzut în vis. Dar, de cum adormi, începu a striga: Slavă, Ție, Doamne! Slavă Ție, Doamne!”

Purificare însoțitorii auzindu-l, l-au invitat să se ridice și să mănânce cu ei. El refuză și, întorcându-se pe partea cealaltă, le declară că nu se simte bine, rămase culcat până seara, își chemă tovarășii de călătorie, ceru și primi ultima împărtășanie a Euharistiei, cea dătătoare de viață: își luă rămas bun cu blândețe și-și dădu duhul. Firește, omul acesta era lipsit de acea vanitate care-i face

pe atâția oameni să pornească într-o asemenea călătorie numai din dorința de a se împăuna cu prestigiosul titlu de pelerin la Ierusalim: cu credință, a cerut, în numele Domnului Iisus, să se apropie de Tatăl ceresc și dorința i-a fost împlinită. Cei care-l însoțiseră la drum, la întoarcere, ne-au relatat acest fapt pe când ne aflam la mănăstirea din Bâze.

Pelerinaj și eshatologie

Raoul Glaber stabilește totuși un raport esențial între impulsul misterios care face ca popoarele din Occident să pornească spre locul Patimilor și apropierea sfârșitului lumii. Pentru el este vorba tot de o prevestire:

Multă lume mergea să ceară sfatul anumitor oameni, cei mai îngrijorați din vremea lor, cu privire la semnificația unei atât de mari revărsări de mulțimi spre Ierusalim, așa cum niciun veac trecut nu mai văzuse; aceștia răspunseră, cântărindu-și cuvintele, că nu se prevestea altceva decât venirea acelui ticălos Antihrist pe care, în apropierea sfârșitului lumii trebuie, după mărturia puterii divine, să ne așteptăm să-l vedem apărând pe pământ. Toate aceste nații băteau drumul Orientului, acolo unde trebuie să sosească Antihristul, pentru că toate națiile trebuie atunci să meargă în întâmpinarea lui. S-ar adevăra astfel profeția Domnului, după care chiar cei aleși, dacă e cu putință, vor cădea

Pelerinajele colective atunci în ispită. Ne oprim aici în privința acestui subiect, fără să negăm de altfel că pioasele eforturi ale credincioșilor merită să primească de la Judecătorul cel drept recompensă și plata lor¹¹.

Se credea, într-adevăr, că timpul nefericirilor va începe atunci când ultimul împărat va fi venit, în fruntea întregului popor al lui Dumnezeu, să depună la Golgota însemnele puterii lui. Dar roiurile de pelerini visau să ajungă, dincolo de Ierusalimul carnal, în Cetatea lui Dumnezeu.

7 Noua alianță

Primăvara lumii

Pentru istoricii care își începuseră munca imediat

după un mileniu de la Patimi, jurămintele de pace, pelerinajele, toate măsurile de purificare colectivă, își atinseseră ținta. Forțele răului se retrăgeau în dezordine. Dumnezeu își domolise mânia. Accepta să încheie cu neamul omenesc un nou legământ. După trecerea celor o mie de ani, după ce flagelurile se potoliseră, creștinătatea renăștea ca dintr-un nou botez. Ordinea succeda haosului. Abia se împlinise Anul 1.000 și în lume se instala o nouă primăvară.

Într-una din cele mai frumoase pagini ale *Istoriilor* sale, Raoul Glaber evocă voioșia de care era cuprins universul în anul 1033, după o foamete teribilă, în timp ce mișcarea pentru pacea lui Dumnezeu lua amploare.

În Anul 1.000 de la Patimile Domnului, după o foamete dezastruoasă, ploile se liniștiră, ascultând de bunătatea și mila divină. Cerul începu să suradă, să se lumineze, însuflețit de vânturi prietenoase. Prin seninul și pacea lui, arăta tuturor generozitatea Creatorului. Suprafața pământului se acoperi toată cu o verdeață plăcută și era o abundență de roade care alungă foamea de tot... O mulțime de bolnavi se vindeau în adunările la care erau aduși sfinții. Și, pentru ca nimeni să nu ia toate acestea drept fantasmă, se întâmplă în mai multe rânduri ca, în clipa în care niște brațe sau picioare strâmbe se îndreptau, devenind cum fuseseră la wceput, să se vadă pielea rupându-se, carnea plesnind

Nona Alianță și sângele curgând valuri. acestea pentru ca să se dea crezare în cazul în care mai putea stărui vreo îndoială. Entuziasmul era atât de fierbinte, încât cei de față întindeau mâinile spre Dumnezeu strigând într-un glas: „Pace! Pace! Pace!” Ei vedeau semnul pactului definitiv, al legământului între ei și Dumnezeu. Se stabilise, de altfel, ca, după cinci ani, pentru a consolida pacea, să se reînnoiască aceste manifestări în întreaga lume. Totuși, chiar în acel an, grâul, vinul și celelalte roade ale pământului au fost atât de abundente, că nu mai puteau spera o asemenea bogăție în următorii cinci ani. Orice hrană bună pentru om, în afară de carne și bucate

foarte delicate, nu mai aveau niciun preț, ca pe vremea marelui jubileu mozaic din Antichitate. Nici în al doilea an, nici în al treilea, nici în al patrulea, recolta nu fu mai mică1.

Răul, firește, nu este învins; oamenii n-au scăpat de ispite; îi putem vedea deja căzând iar în alte păcate. Dar sporesc semnele unei noi Alianțe și ale unui suflu tineresc pe care ea îl comunică întregii creații. Mai toate garanțiile iertării divine se situează, evident, în ordinea evenimentelor spirituale. Acestea sunt armele noi oferite umanității pentru a o ajuta în acea mare aventură: călătoria ei spre Pământul Făgăduinței.

Reforma Bisericii

Prelații reformatori

Așa apare mai întâi elanul de purificare pe care reforma avea să-l introducă în Biserică, mai precis, în avangarda acesteia, adică în consiliile canonicilor, în comunitățile clericilor reuniți în jurul episcopului și, mai energic încă, în instituția monastică. Întreprinderile reformatoare au început foarte devreme, mult înaintea Anului 1.000. Arhiepiscopul de Reims, Adalberon, le susținea deja prin anii șaptezeci ai secolului al X-lea:

Canonicilor, care trăiau în case particulare și nu se ocupau decât de treburile lor. personale, le porunci să trăiască în comunitate. Fiecărei catedrale îi adăugă câte o mănăstire, unde trebuiau să locuiască împreună, de asemenea un dormitor pentru a se odihni noaptea în liniște și o sală de mese, unde să mănânce în comun. Le prescrie, ca regulă, să nu ceară nimic în biserică în timpul rugăciunii, decât prin semne sau numai în caz de nevoie grabnică, să mănânce împreună în tăcere; să cânte după masă, mulțumind și lăudând pe Dumnezeu; să nu rupă tăcerea de la Completa până la laudele de la Matutinae; fi atunci, treziți de sunetul orologiului, să se ia la întrecere cine ajunge mai repede la slujba numită Laudes. Înainte de Prima, nimănui nu-i era îngăduit să părăsească mănăstirea, în afară de cei care se duceau la treburi obștești. Și pentru ca nimeni, din ignoranță, să nu

neglijeze ceva din ceea ce are de făcut, erau obligați să

Noua Alianță repete zilnic regula sfântului August *m* și decretul Părinților Bisericii.

În privința moravurilor călugărilor, nu se pot închipui grija și râvna depuse în a-i corecta și a-i deosebi în comportament de mireni. Nu numai că veghea ca ei să se remarce prin demnitatea vieții lor religioase, dar a avut grijă să evite ca această demnitate să nu sufere, sporindu-le bunurile temporare. Manifestându-și iubirea pentru toți, îi prefera în mod deosebit pe călugării sfântului Remi, patronul francilor. S-a dus la Roma, cu dorința de a-și asigura viitorul drepturilor lor asupra bunurilor ce le aparțineau. Pentru că era un om nobil și puternic, renumit pentru viața lui exemplară, a fost întâmpinat cu tot respectul de către Papa Ioan de sfântă aducere aminte.

Într-un sinod, el făcu o gravă plângere împotriva vieții religioase a călugărilor. regulile stabilite de cei vechi erau încălcate de unii și deformate de alții. În prezența episcopilor, hotărî să-i cheme la el pe abații diferitelor așezăminte pentru a le cere sfatul. Fu stabilit locul și timpul acestei întâlniri, după care sinodul se risipi.

Și veni și vremea aceea. abații sosiți din diverse locuri se adunară, iar dintre ei. Raoul cel de sfântă aducere aminte, abate al mănăstirii Saint-Remi, fu rânduit ca întâiul primat. Prezida și obținu demnitatea de a fi cel **dintâi**; ceilalți se aranjară în cerc: arhiepiscopul se așeză în fața lui, în scaunul său. La cererea președintelui și a celorlalți preoți, el luă cuvântul rostind următoarele

„Este foarte important, preasfinți părinți, ca oamenii buni să se adune dacă sunt cu adevărat preocupați să culeagă roadele virtuții. Astfel vor fi în slujba celor buni și a căii celei drepte. În schimb, este vătămător să se adune cei răi spre a căuta și împlini fărădelegi. Iată

Reforma bisericii de ce vă îndemn pe voi, cei adunați aici în numele lui Dumnezeu, să căutați numai lucrul cel bun, și vă chem să nu făptuiți nimic din răutate. Iubirea profană și ura să nu-și afle loc în inimile voastre, căci ele slăbesc dreptatea și înăbușă nepărtinirea. Vechea

*disciplină a ordinului vostru s-a îndepărtat de puritatea tradițională și, în mod exagerat, faptul este cunoscut de toată lumea. Nu sunteți nici măcar între voi de acord în aplicarea regulii, fiecare gândind și voind altceva, iată de ce, **până** acum. sfințenia voastră a suferit atât de mult; iată de ce am crezut că e de folos, pentru că ne-am adunat aici, cu voia lui Dumnezeu, să vă conving să voiți, să gândiți și să făptuiți împreună, pentru ca o aceeași voință, un același gând și o asemenea cooperare să readucă virtutea uitată și să alunge definitiv ticăloșia viciului1 ”.*

Fiecare să rămână în ordinul lui

La **fel**, în Anul 1.000, împăratul Otto al **III-lea**:

La sugestia Papei și a multor alte persoane preocupate de interesele religiei în casa Domnului, se gândi să-i alunge pe câțiva călugări de la biserica Saint-Paul, care nu erau călugări decât cu numele, trăind altfel numai în păcat. După aceleași sfaturi, avea să asigure serviciul divin, numind în locul acestora călugări dintr-o altă instituție, dintre cei pe care-i numim canonici. Era gata să ducă la îndeplinire aceasta dispoziție când, într-o noapte, îi apărură în vis preafericitul apostol Pavel care adresă împăratului următoarele avertismente:

„Dacă, într-adevăr, arzi de dorința de a face ceea ce e mai bine pentru slujirea lui Dumnezeu, veghează să nu ajungi până acolo încât să schimbi regula acestei biserici, alungându-i pe călugări. Nu se cuvine unui ordin religios, chiar dacă e decăzut, să-și calce vreodată

194 Noua Alianța regula sau s-o schimbe. Fiecare trebuie judecat în ordinul în care inițial a depus jurământ să-l slujească pe Dumnezeu. Fiecăruia îi este îngăduit să se îndrepte, dacă a păcătuțit, dar aceasta să se facă în cadrul propriei lui chemări”.

Întărit cu asemenea sfaturi, împăratul repeta alor săi xe-i spusese apostolul și se strădui el însuși să reformeze regula călugărilor, dar nu să-i alunge sau să-i schimbe.*

Saint-Victor din Marsilia

Abația Saint-Victor din Marsilia fusese părăsită din secolul al IX-lea până în secolul al X-lea, căci, așezată în

afara zidurilor orașului, era prea expusă incursiunilor piraților sarazini; averea ei se topise în aceea a episcopiei, care se încorpora în moștenirea viconților orașului. În jurul anului 970, comunitatea fu reconstruită și supusă regulii sfântului Benedict. Episcopul, în 1005, împlini reforma, scutind mănăstirea, cum fusese și cea de la Cluny, încă de la întemeiere, de orice ingerință externă. În secolul al XI-lea, Saint-Victor devenea capul unei congregații întinse din Sardinia până în Catalonia.

Din paginile cărților noastre sfinte se degaja o certitudine: după venirea și glorioasa înălțare a Domnului și Mântuitorului nostru, înainte ca aceia care alcătuiau comunitatea celor de la Ierusalim să șefi risipit, și fiecare din membrii ei să se îndrepte spre diferite regiuni ale lumii, pentru ca, ajutați de Duhul Sfânt, să predice slava numelui său și să răspândească știința despre el, mulțimea credincioșilor nu era decât o inimă și un suflet. Niciunul dintre cei care posedau ceva nu spunea că este al său, totul era bun comun. Și niciunul dintre ei nu se afla în noi oie. Toți proprietarii își vindeau

Reforma bisericii pământurile Sau casele și prețul acestora îl depuneau la picioarele apostolilor. Banii erau împărțiți fiecăruia după nevoile sale [Faptele Apostolilor, IV, 32 - 35]. Iată de ce se afla la Ierusalim o asemenea mulțime de credincioși, pe când astăzi este atât de greu să-i găsești chiar și în mănăstiri.

Datorită predicilor apostolilor, grumazul tuturor națiunilor a fost supus la jugul Domnului, de unde a rezultat și numărul nesfârșit de credincioși. Dar, din clipa în care sfinții apostoli, prin gloria martiriului, au părăsit aceasta lume, sfânta comuniune și instituția apostolică începu încetul cu încetul să se-nfierbânte. Spiritul unora dintre cei care primiseră învățătura de la sfinții și preafericiții apostoli se înflăcăra. Izolându-se, hotărâră să locuiască împreună. Aceștia erau numiți cu un cuvânt grecesc cenobiți, însemnând viață în comun. De aici își trag originea mănăstirile.

După formula cenobită, exista și între hotarele țării

noastre, în Provența, o mănăstire celebră, așezată nu departe de meterezele cetății Marsilia. Sfințită prin trupul cunoscutului martir Victor, înălțată prin numeroase daruri și privilegii ale împăratului Carol [cel Mare], ea își păstră mult timp perfecțiunea, stabilitatea și regula.

După mulți ani, după ce preabunul prinț părăsise această lume, Dumnezeu cel atotputernic vru să pedepsească poporul creștin cu flagelul păgân. Triburile barbare invadară Provența și, răspândindu-se peste tot, își întinseră puterea asupra acestui ținut; locuind în așezări fortificate, ele devastară totul, distrugând bisericile și numeroase mănăstiri. Astfel, locuri altă dată bogate fură aduse la starea de ruină și ceea ce fuseseră odinioară locuințe omenești deveniră grajduri pentru animale.

Nona Alianță

Se întâmplă deci ca această mănăstire, cândva cea mai mare și mai cunoscută din întreaga Provența, să fie dărâmată și transformată în ruine, până când seniorul Guillaume și seniorul Honorat, episcopul amintitului oraș, împreună cu fratele său, licontele Guillaume și fiul acestuia, seniorul Pons, episcop, succedând unchiului său la scaunul episcopal, se îngrijiră s-o restaureze. Aceștia din urmă nu numai că îi înapoiam mănăstirii unele bunuri ale ei, dar îi dăruiră cu generozitate din proprietățile ce le aveau, pentru mântuirea sufletului lor și, adunând călugări, rânduind aici o abație.

În consecință, eu, Pons, prin hirotonisire divină pontif al bisericii din Marsilia, înflăcărat de focul iubirii divine și arzând de aceeași iubire pentru prea-slăvitul și preaiubitul monsenior, preafericitul martir Victor, pentru ca mănăstirea în care trupul lui sfânt și venerat se odihnește să rămână pentru secolele care vin, statornică și neatinsă, fără întrerupere sau micșorare, pentru ca lucrarea noastră de dăruire, restituire dar și adăugire să rămână nedespărțită, puternică și stabilă în veci (a noastră, ca și cea a predecesorilor noștri pomeniți mai sus), în acord cu seniorul Rodolphe, regele alamanilor și al Provenței, în înțelegere cu seniorul apostolic [Ioan al

XMII-lea], Papă al Romei și la ordinul lui, din voința seniorului, conte Roubauld și a doamnei contese Adelais, a seniorului conte Guillaume, fiul lor, având consimțirea clerului și a poporului sfintei biserici din Marsilia, [eu, Pons], am întocmit această chartă de împuternicire, dăruire și danie Domnului atotputernic și sfântului Victor, martirul lui, cât și călugărilor și abaților, cei de față și cei ce vor veni, pentru ca, începând din această zi, mănăstirea să nu cadă în mâna nici unui om, oricare ar fi acesta, decât în caz de apărare, ci, asemenea altor mănăstiri supuse regulii și ridicate spre slava lui

Reforma bisericii 197

Dumnezeu atotputernicul și a sfinților săi, să aparțină abaților și călugărilor care au ales să trăiască aici după regula sfântului Benedict și după sfintele canoane.

Niciun episcop, nicio persoană, oricărui ordin ar aparține, preot sau laic, să nu îndrăznească să păgubească pe călugări sau pe abații acestei mănăstiri de vreun bun sau de pământ, pe care mănăstirea le posedă în prezent sau le va putea dobândi mai târziu. Și toate acestea, cu scopul ca abații și călugării, cei de azi și cei ce vor veni, să-l poată sluji pe Dumnezeu în pace și siguranță, nedepinzând de voința vreunui om, și să se roage pentru noi toți, întemeietorii deja numiți, ca și pentru mântuirea tuturor creștinilor, vii sau morți.

*Dacă o putere vrăjmașă se va ridica împotriva sfântului Victor și a mănăstirii lui, voind să surpe opera noastră și această instituție întemeiată pentru tămăduirea sufletelor noastre sau să atace acest privilegiu care, după preceptul regal și din ordinul puterii apostolice, ca și al tuturor autorităților invocate mai sus, îl fixăm în scris, sau se va strădui să facă acest privilegiu neavenit și mincinosă opera mâinilor noastre, de va fi episcop, abate sau oricine ar fi, numai prin faptul de a fi **imit** să deturneze o danie destinată mănăstirii, să fie anatema, maranatha, să fie anatema, **maranatha**, să fie anatema dacă ia sau dacă dă, adică atât cel care dă cât și cel care primește, după sfintele canoane. Și să fie excomunicat și*

blestemat și urât de Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, și, de asemenea, de monseniorul Papă al scaunului apostolic și roman și de toate ordinele sfintei Biserici catolice a lui Dumnezeu, de episcopi, preoți, diaconi și de toți cei care au puterea să lege și să dezlege. Să fie pedepsiți să stea în fundul iadului, laolaltă cu Iuda trădătorul, cu Arie și Sabelie și cu toți ereticii și necredincioșii, atât cei care vor face cât și cei care vor consimți la aceste fapte.

Noua Alianță

Eu, Pons, episcop, și frații mei, monseniorul Guillaune și monseniorul Foulque, adăugăm aici: din tot ceea ce, moștenit de la părinții noștri și de la rudele noastre, a fost dat sau se va da acestei mănăstiri, de tatăl sau de rudele noastre, dacă vreo autoritate, fie episcop, fie o persoană de orice stare ar fi ea, ar vrea să ia ceva acestei mănăstiri sau abaților și călugărilor, pretenția lor să nu fie admisă. Și dacă aceasta se va întâmpla, moștenitorii și succesorii noștri să aibă deplina putere de a relua și recupera tot ceea ce aceștia ar vrea să fure sau să ia.

Abatele și călugării pomenitei mănăstiri au toată puterea de a aduce, în ce privește dispozițiile de mai sus, pe cei care ar vrea să atenteze la acest act scris în fața curiei regale sau în fața seniorului apostolic al Romei și să-i oblige să plătească o amendă de cinci sute de livre de aur, acest act scris rămânând în forma de mai sus, pecetluit și definitiv.

Această chartă a fost scrisă în anul întrupării Domnului, 1005, Rodolphe fiind rege al alamanilor și Provenței, iar Ioan, prin voia Domnului, Papă al scaunului apostolic.

[Urmează semnăturile:] Roubauld, conte de provența; Pons, episcop de Marsilia; Adela¹is, mama lui Roubauld; fiul ei Guillaume: Guillaume, conte de Toulouse; Ermengarde, soția contelui Roubauld; Garnier, abate de Psalmodi; Guifred care, deși nedemn, este numit abate al pomenitei mănăstiri; Archinricus, abate de Montmajour, Rado, episcop; Elmerad, episcop de Riez; Pons,

arhiepiscop de Ar Ies; Paton, abate [de Saint-Gervais, la Fos-sur-Mer], Deodat, André, Massilius [canonici din Marsilia], Ugo; Guillaume, Lambert și Radalde, Amalric, arhiepiscop de Aix-en-Provence; seniorul Franco.

Reforma bisericii

Cluny

Totuși, pe atunci, în Cluny, în Anul 1.000, floare a ordinului benedictin, exemplu de puritate și ferment al dinamismului, tâșnește cu mai multă vigoare seva regenerării.

În sfârșit, regula [sfântului Benedict], aproape complet căzută în desuetudine, găsi, prin voia lui Dumnezeu, pentru a se revigora și a înflori în numeroase ramuri, un refugiu de înțelepciune: mănăstirea numită Cluny. Acest așezământ își trage numele de la împrejurimile deluroase și sărăcăcioase sau, poate, ceea ce i s-ar potrivi mai bine, de la cuvântul cluere, căci spunem cluere pentru „a spori”. Și, într-adevăr, ea a sporit într-un mod strălucit, de la o zi la alta, prin diverse danii, chiar de la începuturile ei. A fost ridicată întâi de părintele călugărilor mănăstirii de la Baume, pomenită mai sus, pe nume Bernon, la ordinul lui Wilhelm, prea piosul duce de Aquitania, în **comitatul Măcon**, pe malul râului Grosne. Această mănăstire, se spune, n-a primit drept danie, la început, decât cincisprezece țărini sătești; și, totuși, se mai spune că frații adunați aici fuseseră doisprezece. Această sămânță aleasă s-a înmulțit apoi, răspândindu-se, după cum se știe, ca soldați ai credinței în Dumnezeu, pe o mare parte a pământului. Acești oameni s-au îngrijit permanent de ceea ce este de la Dumnezeu, adică de operele de dreptate și binefacere; ei au meritat deci să fie copleșiți de toate bunurile; și, pe deasupra, au lăsat posterității un exemplu demn de urmat. După Bernon, în fruntea abației a fost numit foarte învățatul Odón, om mai credincios decât oricare, ce fusese înainte stareț la biserica Saint-Martin din Tours, cu adevărat demn de admirat pentru sfințenia moravurilor și a vieții sale

Nona Alianță religioase. El a depus atâta râvnă în

*răspândirea regulii că, din provincia Benevent până la Ocean, toate mănăstirile importante din Italia și Galia au avut bucuria să se supună **autorității** sale. După moarte, a fost înlocuit de Aymard, om simplu care, fără să fie la fel de faimos, nu a fost un paznic mai puțin vigilent al respectării regulii. După el fu ales sfântul și venerabilul Maioul, despre care am vorbit mai sus și care-l desemnă ca urmaș al său la conducerea călugărilor pe Odilon.*

Guillaume de Volpiano

Congregația **clunisiană** a fost efectiv constituită de sfântul Odilon abate de Cluny, în jurul Anului 1.000. Pe lângă el au activat și alți reformatori, precum Guillaume de Volpiano, discipolul sfântului Maioul și abate de Saint Benigne la Dijon, prin care restaurarea purității monastice s-a răspândit în regiunea lombardă și în Normandia.

*vremea aceea, străluci, în reformarea așezămintelor lui Dumnezeu, venerabilul abate Guillaume care fusese numit odinioară de preafericitul Maioul, abate al bisericii Saint Benigne, martirul. El reconstrui zidurile bisericii într-un mod atât de admirabil, încât era foarte greu de aflat ceva mai frumos. Și **nu** se remarca mai puțin prin rigoarea cu care respecta regulile; în timpul său, s-a dovedit un incomparabilpropovădu-itor al ordinului. Dar, cu cât se făcea mai iubit de persoanele religioase și pioase, cu atât își atrăgea bula și reaua credință a viclenilor și nelegiuiților. Se născuse în Italia, într-o familie de viță nobile, dar era și mai nobil prin înalta știință pe care o dobândise. Pe aceleași pământuri, pe domeniul pe care-l moștenise de la părinții săi, înainte numit Volpiano, ridică o*

Reforma bisericii 201

mănăstire plină de slavă, căreia îi schimbă numele în Fruttuaria. O îmbogăți cu binefaceri de tot felul și numi un abate, care era în toate demnul său ucenic, pe nume Jean. Guillaume, era un spirit ascuțit, de o remarcabilă înțelepciune, ceea ce-l făcea să fie primit în palatele prinților și ale celor mai mari regi. De fiecare dată când o mănăstire rămânea fără pastorul ei, imediat regele,

contele sau prelatul îl ruga să preia conducerea pentru a o reforma: căci se vedeau mănăstirile înflorind sub conducerea lui, datorită bogăției și sfințeniei sale. Și se punea el însuși garant că, dacă în fiecare dintre aceste așezăminte, călugării păzeau prescripțiile regulii, nu le va lipsi niciodată nimic. Ceea ce s-a verificat în mod evident în așezămintele care-i fuseseră încredințate... Mănăstirea Cluny auzea adesea cerându-i-se din diferite țări frați care, odată rânduiți abați, sporeau în mii de feluri lucrările lui Dumnezeu. Dar Guillaume, părintele pomenit la începutul acestui capitol, i-a întrecut pe toți cei care au părăsit înaintea lui acest așezământ, prin efortul depus și rezultatele pe care le-a obținut, purtând pretutindeni sămânța regulii noastre!

III

Noile Biserici

Totuși, nu numai spiritul Bisericii câștiga o nouă tinerețe, în încercările de purificare ale mileniului. Ea se reînnoiește și în armătura ei corporală. Pretutindeni se reconstruiesc sanctuarele, în virtutea daniilor care se revarsă și a invizibilei sporiri a profiturilor senioriale.

Reims

Deja în ultimul sfert al secolului al X-lea, arhiepiscopul Adalberon din Reims, bunul prelat pe care Richer îl propunea ca exemplu.

*...se preocupă, chiar de la început (în 976), de la numirea sa, să reconstruiască în biserica lui. A îndepărtat în întregime arcadele, ale căror structuri supraetajate încărcăți aproape un sfert din bazilică, începând chiar de la intrare. Întreaga biserică fu înfrumusețată prin extinderea navei și prin structuri mai impunătoare. În temeiul onoarei datorate, a plasat trupul sfântului Calixte, papă și martir, la intrarea în biserică, într-un loc mai înălțat și-i consacră un altar, la care mai adăugă un oratoriu astfel dispus încât să se poată ruga cât mai lesne **lui** Dumnezeu. împodobi altarul principal cu o cruce de aur și dispuse de o parte și de alta sanctuare sclipitoare.*

În plus, mai rândui un altar portativ, de o lucrătură

nu mai puțin îngrijită. Pe acest altar, unde preotul stă cu fața la Dumnezeu, se aflau chipurile celor patru evangheliști, modelate în aur și argint, așezate în fiecare

Soile biserici din cele patru colțuri. Prin aripile lor desfășurate, acopereau până la jumătate fețele laterale ale altarului, iar capetele lor întoarse priveau spre neprihănitul Miel. Aici a vrut el să imite chivotul lui Solomon. Făcu, de asemenea, un candelabru cu șapte brațe care, răsărind din aceeași tijă, simbolizau cele șapte daruri ale grației, emanând toate de la același Spirit. Decora, printr-o nu mai puțin elegantă lucrătură, racla în care închise toiagul și mana, adică relicvele sfinților. În onoarea bisericii, suspendă coroane a căror cizelură nu fu mai puțin costisitoare. O lumină prin ferestre în care încadraseră diverse imagini și o făcu să răsună de harul clopotelor.

„Veșmântul alb”.

Într-adevăr, imediat după Anul 1.000, asistăm la o bruscă apariție a lucrărilor decorative, despre care ne vorbește și Raoul Glaber.

Despre renovarea bazilicilor în întreaga lume în preajma celui de al treilea an de după Anul 1.000, mai peste tot, mai ales în Italia și Galia, se reînnoiesc bazilicile bisericilor: cu toate că majoritatea, fiind foarte bine construite, n-ar fi avut nicio nevoie, o anume emulație îndemna fiecare comunitate creștină să-și ridice o bazilică mai somptuoasă decât a altora. Era ca și cum lumea însăși s-ar fi scuturat și, lepădându-și iechiul veșmânt, ar fi îmbrăcat pretutindeni albul veșmânt al bisericii. Mai toate bisericile episcopale, sanctuarele mănăstirilor închinat diversilor sfinți și chiar micile oratorii sătești fură reconstruite și înfrumusețate de credincioși.

Când Raoul Glaber evocă acest „veșmânt alb”, el nu folosește numai o admirabilă metaforă. El vrea să

Noua Alianță spună că creștinătatea se leapădă de omul cel vechi și trece de partea binelui spre a lupta împotriva puterilor de pervertire, că ea se pregătește pentru un nou botez și se îmbracă în veșmânt de nuntă

pentru a lua parte la ospățul Regelui său. Este vorba despre acea tunică albă (semn bun atunci când apare în vis), pe care o purtau în vremea aceea chiar oamenii lui Dumnezeu, cei care trasau planurile noilor bazine:

*Saint-Martin din Tours în vremea aceea, mănăstirea Saint-Martin din Tours se deosebea de oricare alta; venerabilul Hervé, care-i era trezorer, o dăruia și avu timp cât mai trăi să o reconstruiască în chip strălucit. Viața și vocația religioasă ale acestui om, din copilărie și până la sfârșitul vieții sale pământești, ar arăta pentru cei de astăzi, dacă cineva ar vrea să-i scrie istoria, o personalitate cu totul deosebită. Ivit dintr-o familie de nobili francezi, mai nobil încă prin spiritul său, semănând cu un crin sau cu un trandafir printre spini, el făcea parte, prin viața lui, dintre oamenii cei mai plini de cruzime din ținut. Cum este obiceiul pentru cei de viță înaltă, primi o educație aleasă, studiind apoi artele liberale; dar înțelese că mulți pun în aceste studii mai mult orgoliul decât supunerea în fața legilor dumnezeiești; și socoti, în ceea ce-l privea, că e destul să câștige din ele mântuirea sufletului său. Abandonă studiul acestor zadarnice științe și intră în taină într-o mănăstire, unde cu umilință ceru să fie primit călugăr. Dar, așa cum am mai spus, el aparținea unei familii ilustre; astfel că, temându-se de mânia părinților săi, frații din această mănăstire **nu-i** îndepliniră rugămintea. Dar, pentru a-i fi pe plac, îi promisera că, dacă părinții nu se opun în niciun fel, ei îi vor îndeplini bucuroși dorința. În timpul șederii lui, dădu, prin*

Noile biserici sfințenia sa, o dovadă de ceea ce avea să devină mai târziu, și tuturor celor care se aflau acolo le dădu exemplul de ceea ce ar trebui să facă. Tatăl său, însă, când fu înștiințat de purtarea fiului, cuprins de furie, veni la mănăstire să-l ia înapoi; pe copilul care nu se preocupa decât de bunurile cele mai de dorit îl copleși cu reproșuri și-l sili să meargă cu el până la curtea regelui, unde îl rugă chiar pe rege să-i scoată din cap un asemenea proiect, ademenindu-l cu mari onoruri. Dar regele Robert, un om plin de pietate și credință, îl îndemnă, dimpotrivă, să

persevereze în același spirit, pentru un scop atât de înalt și-l numi pe loc trezorierul bisericii Saint-Martin, socotind să facă din el mai târziu un prelat exemplar. Încercă în multe rânduri, mai târziu, să-și pună în aplicare planul, dar se lovi întotdeauna de un refuz. Sfântul om, însărcinat fără voia lui cu grijile unei biserici, rămase îmbrăcat în veșmântul lui cel alb și, trăind după regula canonicilor, își păstra în toate starea de spirit și felul de viață ale unui călugăr. Purtând în permanență un ciliciu direct pe piele, mortificându-și trupul printr-un post neîntrerupt, aiur cu el, risipitor cu săracii, urma cu asiduitate privegherile și rugăciunile.

Acest om, pătruns de Dumnezeu, concepu pentru biserica a cărei pază îi fusese încredințată proiectul unei reconstrucții din temelii, prin care să devină mai vastă și mai înaltă. La inspirația Duhului Sfânt, el le indică zidarilor locul unde urma să fie săpate fundațiile incomparabilei lucrări pe care o duse el însuși la bun sfârșit, așa cum își dorise.

Nona Alianța

Orléans

Cei care văd înmulțindu-se șantierelor și răsărind din pământ clădiri mai vaste, mai înalte, mai strălucitoare, nu recunosc într-o asemenea înflorire unul din efectele celui dintâi progres al economiei rurale, al unei bunăstări care, încetul cu încetul, cuprinde trupul Occidentului, și nici al înmulțirii daniilor. Ei vorbesc tot despre miracole:

În această epocă, episcop al orașului era venerabilul Antoni, un bărbat nobil, atât prin viță cât și prin știința sa, și foarte bogat prin veniturile proprietăților familiei sale. În fața dezastrului care lovise scaunul său și a jalei poporului pe care-l avea în pază, el a luat cea mai înțeleaptă hotărâre: făcu pregătiri ample și se apucă imediat să reconstruiască din temelii clădirile marii biserici care fusese odinioară consacrată Crucii lui Hristos. Pe când el și toți ai săi grăbeau însuflețiți opera începută pentru a o încheia maiestuos cât mai curând posibil, fu binecuvântat de o evidentă încurajare divină.

*Într-o zi, în timp ce zidarii, vrând să aleagă locul în care să sape fundațiile bazei, sondau soliditatea solului, găsiră o mare cantitate de aur. Gândiră că ar fi fost suficientă pentru a renaște întreaga bazilică, cu toate că aceasta era destul de mare. Luară aurul descoperit din întâmplare și-l duseră episcopului. Acesta aduse mulțumiri lui Dumnezeu cel atotputernic pentru darul pe care i-l făcea, luă aurul și-l încredința celor care se ocupau de această lucrare, poruncindu-le să-l cheltuiască tot pentru construcția bisericii. Se spune că acest aur se datora grijii sfântului Evurce, fostul prelat al acestui scaun, care-l îngropase acolo, prevăzând această reconstruire. Ideea îi venise sfântului prelat pe **vremea** când el însuși reconstruise*

***Soite biserici** biserica, făcând-o mai frumoasă decât fusese înainte, găsind în același loc un dar divin pregătit special pentru el. Astfel au fost reconstruite nu numai biserica aceea ci, la sfaturile episcopului, și alte biserici care se deteriorau în același oraș, precum și bazilicile dedicate memoriei diferiților sfinți, fiind acum mai frumoase decât cele vechi; în ele se oficiază slujbe mai strălucitoare decât în alte părți; orașul însuși se umplu curând de case frumoase, iar poporul, purificat în sfârșit de vicii prin clemența divină, își reveni cu atât mai repede cu cât întâmpinase cu înțelepciune necazurile, ca pe o pedeapsă a păcatelor **lui**.*

IV

În căutarea relicvelor

Dar semnul cel mai strălucit al noii alianțe n-a fost oare, în anii ce au urmat Mileniului, descoperirea de noi relicve? Occidentul nu prea dispunea de moaște; cele pe care le posedă păreau de o calitate îndoielnică. Occidentul era sărac în această privință, în timp ce în țările creștinismului oriental se găseau din belșug rămășițe sfinte. Și iată că Dumnezeu binevoi să își scoată poporul, în sfârșit purificat, din această sărăcie și-i ofere din abundență armele atât de necesare în lupta împotriva diavolului. De fapt, pelerinii tot mai numeroși, care mergeau să viziteze bisericile bizantine și cele ce

continuau să prospere sub dominația musulmană, aduceau uneori din călătoriile lor rămășițe de trupuri sfinte; altele erau fabricate de falsificatori; în sfârșit, în mod firesc, terasările pregătitoare pentru reconstrucțiile bisericilor scoteau la iveală sarcofage necunoscute. Dar pentru Raoul Glaber și pentru toți călugării din vremea sa aceste moaște păreau că reînvie din pământ, așa cum în curând, la chemarea trâmbițelor, o vor face toți morții din lume. Asemenea apariții, într-o nouă primăvară a lumii, era pusă pe seama infuziei de grație divină.

Despre descoperirea pretutindeni a sfintelor moaște
Lumea întreagă, așa cum am spus, aflându-se înveșmântată în alb prin renovarea bazilicilor, se întâmplă apoi, adică în al optulea an, după un mileniu de la încarnarea Mântuitorului, că anumite indicații în căutarea relicvelor permiseră descoperirea a numeroase moaște de sfinți, în locurile în care ele stătuseră mult timp ascunse. Ca și cum ar fi așteptat clipa glorioasă a reînvierii, la un semn al lui Dumnezeu, fură dezvăluite contemplării credincioșilor și revărsară în sufletele lor o mare mângâiere. Se știe că aceste descoperiri au început mai întâi într-un oraș din Galia, la Sens, în biserica preafericitului martir Ștefan. Arhiepiscop al orașului era atunci Lierri și el descoperi acolo un lucru uimitor, însemnele riturilor vechi. printre multe alte obiecte ascunse, găsi chiar un fragment din toiagul lui Moise. La vestea acestei descoperiri, credincioșii alergară, venind nu numai din țara Galiei, ci din aproape întreaga Italie și din ținuturile de peste mare; și nu rareori se vedeau bolnavi întorcându-se de acolo vindecați prin mijlocirea sfinților8.

Avântul

Despre avântul care începuse să însuflețească creștinătatea occidentală, scriitorii nu vorbesc deloc. Autorii de cronici și istorii n-au simțit că, în jurul lor, oamenii se înmulțeau și se hrăneau mai bine. Din calamitățile pe care le relataseră, unii dintre ei desprind poate semnificația unei instabilități proprii adolescenței și tensiunilor unui prim avânt: n-au știut, n-au vrut să le

discearnă originea. N-au fost conștienți nici de transformările la care era supusă societatea timpului lor; din irupția formelor feudale n-au sesizat decât tumultul, dezordinile, cărora le dădeau drum liber vechile forme în dezagregare, și această schemă prea simplă a celor trei „ordine”, o expresie la a cărei fixare contribuiseră chiar ei. La fel ca și predecesorii lor din cel mai îndepărtat Ev Mediu, nu încetau să preamărească pe bunul împărat, pe bunul rege și, păstrând vii astfel de reprezentări mentale, consolidau inconștient bazele unei viitoare renașteri a autorității monarhice. N-au observat că, în ordinea realităților temporale, lumea se schimbă în jurul lor. Dar se schimba oare cu adevărat? Suntem îndreptățiți să ne întrebăm dacă mișcarea evoluției politice, economice și sociale nu era, într-adevăr, în acele decenii, mai puțin perceptibilă și, în consecință, mai puțin vie decât încercăm noi, istoricii, să ne-o imaginăm, luând în considerare fenomene care nu sunt prea clare în documentele de dinaintea secolului al XI-lea. Întrebarea merită să fie pusă. Dar să ne fie îngăduit să credem în aceeași măsură că martorii noștri nu erau observatori fideli ai

Avântul cotidianului și ai carnalului. Ei nu priveau ceea ce era comun în jur, căci ochii lor se înălțau întotdeauna tot mai sus.

Simptomele de creștere alese de ei spre a ni le relata privesc toate sacrul, atitudinile religioase. Adică, în ochii lor, singurele modificări cu o oarecare importanță pentru destinul omului, singurele schimbări, în orice caz, susceptibile să intre, pentru a-l devia, în curentul istoriei, așa cum îl concepeau ei, în întregime aspirat de iminența Parusiei. Căci pentru ei, dezvoltarea forțelor productive sau transferul puterilor de comandă nu erau, ca să spunem așa, decât niște epifenomene, în orice caz, niște suprastructuri. Pentru ei, să nu uităm, adevăratele structuri ale istoriei erau spirituale. Totuși, inovațiile de care fac atâta caz – și care toate se situează în perspectiva eshatologiei – sunt suficiente pentru a le hrăni speranțele și sentimentul de încredere în irezistibilul progres al lumii.

Acești oameni ai lui Dumnezeu credeau în om.

Răspândirea credinței

Misionarii

Ei simt, în primul rând, avântul creștinătății ca pe o dilatare, ca pe o cucerire în detrimentul necredinței (sfârșitul timpurilor apropiindu-se, nu trebuia să fie el precedat de reunirea tuturor națiunilor în jurul crucii?). În epoca lor, credința continua să se propage în nord și est, pe drumurile deschise de evanghelizatorii carolin-gieni. Erou al misiunii creștine este pe atunci sfântul Adalbert, prietenul împăratului din vremea mileniului.

[Otto al III-lea] ținea pe lângă el doi prelați venerabili, pe sfântul Adalbert, arhiepiscopul cetății Praga, situată în provincia Boemia și pe sfântul Brunon, episcopul din Augsburg, în provincia Bavaria, vărul împăratului. Sfântul Adalbert era scund, Brunon era înalt de statură. Or, sfântul Adalbert, în timp ce se afla la curtea împăratului, se ducea singur prin pădure, noaptea, încărcă o sarcină de lemne pe umeri și, în picioarele goale, le aducea în casă fără știrea nimănui, le vindea apoi pentru a-și procura hrana. După multe zile, află împăratul și, cum îl considera un om sfânt, într-o zi, pe când stătea de vorbă cu el ca de obicei, îi zise în glumă:

„Un episcop ca dumneata ar trebui să evanghelizeze popoarele slave”.

Imediat, episcopul sărutând picioarele împăratului, îi spuse că se va apuca de treaba, iar împăratul nu reuși să-l întoarcă din drum; prelatul îi ceru numai

*Avântul să numească în locul **lui** un alt arhiepiscop la Praga pe care îl va alege el însuși, și împăratul consimți cu plăcere. După ce se pregăti de drum, plecă în picioarele goale, **îndepărtându-se** spre Polonia, unde nimeni nu auzise încă pronunțându-se numele lui Hristos și unde începu să predice Evanghelia.*

Urmându-i exemplul, episcopul Brunon ceru și el împăratului să numească în locul său, în scaunul episcopal, un episcop ales de el, pe nume Ulric. Când acestea se împliniră, Brunon se duse plin de umilință în Ungaria, în

partea numită Ungaria Albă, în opoziție cu Ungaria Neagră, numită astfel pentru că pe acolo oamenii aveau pielea închisă la culoare, de parcă ar fi fost negri.

Sfântul Adalbert converti la credința lui Hristos patru provincii prizoniere încă ale rătăcirilor antice: Polonia, Slavonia, ținuturile Varșoviei și Cracoviei. După ce le statornici **în** credință, el se îndreptă spre provincia pincenaților pentru a le predica și lor învățătura Mântuitorului. Acest popor era însă cumplit de legat de idolii lui; Adalbert sosise la ei de opt zile și începuse să le anunțe venirea împărăției **lui** Hristos, când în ziua a noua, aflându-se prosternat **în** rugăciuni, îl străpunseră cu săgeți de fier, făcând din el un martir al lui Hristos. Apoi îi tăiară capul și-i înecară trupul într-un lac; cât despre cap, acesta fu aruncat pe câmp, drept hrană animalelor, de unde un înger al Domnului îl luă însă și-l duse lângă trup, pe malul celălalt al lacului. Sfintele rămășițe s-au menținut intacte și fără să se descompună, până în ziua **în** care niște negustori au trecut pe acolo, într-o corabie. Ei luară această comoară sacră și o duseră în Slavonia. Când află regele slavonilor, pe nume Boleslav, cel pe care îl botezase chiar Adalbert, le făcu daruri prețioase, primind de la ei cu mare pompă trupul și capul sfântului și construi apoi în cinstea lui un mare sanctuar; acest martir ai în căutarea relicvelor

// Hristos începu să facă multe minuni. Patimile sfântului Adalbert s-au petrecut în ziua a douăzeci și patra a lunii aprilie, a opta a calendelor lunii mai.

Cât despre sfântul Brunon, el converti provincia Ungariei și o alta, pe nume Rusia. îl boteză pe regele ungurilor, care se chema Gonz, și-i schimbă numele în Ștefan. împăratul Otto îl primi după botez, de ziua protomartirului Ștefan, și-i dădu putere absolută asupra regatului său, permițându-i să poarte în toate locurile sfânta lance, așa cum avea însuși împăratul obiceiul s-o facă. îi dăruie cuie din crucea lui Hristos și-i mai dăruie lancea sfântului Mauhciu, pentru a se folosi de ea ca de propria lui lance.

Fiul acestui rege a fost botezat tot de sfântul Brunon și i se dădu același nume, Ștefan. Acestui Ștefan, împăratul Otto îi dădu în căsătorie pe sora lui Henric, și el avea să devină împărat.

În acest timp, sfântul Brunon se duse la pincenați, unde începu să predice despre Hristos și fu martirizat de ei ca și sfântul Adalbert. Acești pincenați, stăpâniți de o furie diabolică, îi smulseră toate măruntaiele printr-o deschizătură pe care i-o făcură într-o parte, transformându-l astfel într-un eroic martir al lui Hristos. Rușii îi răscumpărară trupul prețios și construim în onoarea sa un sanctuar în Rusia, unde începu să se remarce, făcând nemaivăzute minuni.

La puțin timp după aceea, un episcop grec veni în Rusia pentru a converti cealaltă jumătate a acestei provincii, dedată încă idolatriei, și-i făcu pe locuitori să poarte bărbi lungi și să adopte alte obiceiuri grecești!

Avântul în căutarea relicvelor

Evangelizarea, crucea și simbolismul cosmic

Totuși, obstacolele pe care le întâmpină evangelizarea în regiunile din Sud ridică o problemă.

Iată un subiect demn de reflecție: dacă am aflat din cele relatate despre convertirile popoarelor necredincioase la religia lui Hristos, produse frecvent în regiunea Aquilon și în Occident, în schimb nu auzim nimic povestindu-se despre asemenea lucruri în vreunul din ținuturile orientale și meridionale ale lumii. Adevărata prezicere despre toate acestea a fost poziția Crucii Domnului, în clipa în care Mântuitorul atârna prins de ea, pe Calvar, în timp ce în spatele Crucificatului se afla Orientul și popoarele lui sângheroase, în fața ochilor lui se întindea Occidentul, gata să se lase inundat de lumina credinței; dreapta lui atotputernică, întinsă spre iertarea păcatelor, țintea Septentrionul împlânzit prin credința sa în cuvântul sfânt, în timp ce stânga era rezervată Sudului, mișunând de popoare barbare. Totuși, dacă am evocat pe scurt aceasta sfântă prevestire, ea nu știrbește cu nimic acel consolator articol al credinței noastre catolice,

conform căruia, în orice loc și în orice națiune, fără excepție, cel care, regenerat de apa sfântă, crede că Tatăl atotputernic cu Fiul său Iisus Hristos, reuniți în Duhul Sfânt, sunt unicul și adevăratul Dumnezeu, va fi, dacă credința îl va duce pe calea cea dreaptă, iubit de Domnul; iar dacă va persevera, se va bucura de viața veșnică. Numai Dumnezeu știe rațiunile care fac rasa umană mai aptă sau mai puțin aptă să se mântuie, după diferitele părți ale lumii. Dar scopul nostru este numai să reamintim că, dacă ținuturile cele mai îndepărtate ale celor două părți ale lumii, Nordul și Occidentul, au fost vizitate de Evanghelia Domnului Hristos, care a pus printre popoarele lor temeinice temelii ale sfintei credințe. În schimb, în celelalte două ținuturi, Orientul și Sudul, ea și-a făcut mai puțin drum, lăsând popoarele mai mult timp captive în erorile lor barbare.

Dar, pentru ca nimeni să nu rostească în această privință o calomnie profanatoare împotriva dispozițiilor prevăzătoare ale bunului nostru Creator, trebuie să scrutăm cu precauție textul sacru al Scripturilor; acest text furnizează, fără nicio îndoială, o reprezentare a lumii terestre în care bunătatea și dreptatea Creatorului sunt incontestabil demonstrate de cei care s-au mântuit sau de cei care au eșuat. Căci așa după cum primului părinte al oamenilor, autorul tuturor bunurilor i-a acordat libertatea de a se mântui sau nu, la fel, devenit Mântuitor, el oferă tuturor mântuirea, în general, numai că fiecare trebuie să și-o cucerească în mod firesc. Dar misterioasele dispoziții ale acestui Dumnezeu, pentru care tot ceea ce există este și prezent și căruia nimic nu-i scapă, ne lasă să vedem oricând și oriunde că el este Atotputernicul, singurul bun și adevărat, atât prin operele sale de clemență, cât și prin pedepsele răzbunătoare pe care i le dictează dreptatea sa. Căci nu numai că bunătatea sa esențială nu a lipsit din opera clemenței lui ci, dimpotrivă, el nu ostenește să adune, într-un număr tot mai mare pe fiii necredinciosului Adam la sânul Fiului divinității sale. Și când acestea se întâmplă în fiecare zi în lume, nu e oare dovada bunătății

energice a Atotputernicului, schimbătoare deși neclintita, neclintita deși schimbătoare1?

căutarea **relicvelor**

II

Războiul sfânt

Cel puțin, dacă spre est și spre sud, predicatorii lui Hristos se lovesc de ceața deasă a necredinței, lumina începe să se arate din clipa în care războinicii Occidentului vor merge să înfrângă prin sabie rezistența acestora. În mutația Anului 1.000 se maturizează spiritul cruciadelor. Pacea, apoi armistițiul lui Dumnezeu limitau, încetul cu încetul, exercițiul armelor în sânul poporului creștin; în anul 1054, la Conciliul de la Narbonne, se proclama: „Niciun creștin să nu ucidă un alt creștin, căci acela care ucide un creștin varsă, fără nicio îndoială, sângele lui Hristos”. Or, cavalerii primiseră chiar de la Dumnezeu vocația luptei. Încotro își vor îndrepta ei loviturile? Împotriva necredincioșilor... Este din ce în ce mai limpede că, în mișcarea de purificare la care iminența sfârșitului lumii angajează creștinismul Occidentului, numai războiul sfânt este licit. Contează ca poporul lui Dumnezeu, îndreptându-se spre Pământul Făgăduinței, să-și domolească toate discordiile interioare: el trebuie să călătorească în pace. Dar, mergând în fruntea lor, războinicii deschid drumul, îndepărtând prin vitejia lor pe adepții celui Rău. În zilele care au urmat mileniului, cavaleria Occidentului se împotrivește bandelor de jefuitori sosite din ținuturile sarazinilor; ea îi alungă, îi învinge și, obținând victoria, își salvează propriul suflet.

Apărarea Narbonnei în această epocă, maurii din Córdoba, trecând prin marea Galiciei, ancorară într-o noapte, pe neașteptate, cu o flotă numeroasă, în fața cetății Narbonne; și în zorii zilei se răspândiră, cu armele în mână, în jurul orașului; după câte ne-au relatat chiar ei, în captivitate, vrăjile le promiseseră că aveau să învingă și să cucerească Narbonne. Dar creștinii, în mare grabă, împărtaşindu-se cu sângele și trupul lui Hristos, pe care le primiră de la preoții lor, și gata fiind să moară, alergară

împotriva sarazinilor. ei reputară victoria, îi uciseră pe unii, pe alții îi luară prizonieri, pe ei, navele lor și tot felul de prăzi; își vândură prizonierii sau îi făcură sclavi, trimițând în dar sfântului Marțial din Limoges douăzeci de mauri de talie uriașă. Abatele Geoffroi îi păstră pe doi ca sclavi și-i dădu pe ceilalți seniorilor străini, sosiți din diverse țări, la Limoges. Limba acestora era foarte diferită de aceea a sarazinilor; aveau vocea unor căței, părând că latră!

Ofensive în Spania

Despre luptele sarazinilor împotriva creștinilor în Africa în aceeași vreme, perfidia sarazinilor față de creștini spori [de fapt, pentru Glaber, Spania aparține Africii]; aceștia îi hăituiău pe toți cei pe care-i puteau prinde pe pământ sau pe mare, îi jupuiau de vii și-i masacrau; trecuse deja multă vreme de când aceste ucideri reciproce făceau ravagii și de când ruinele se acumulau de o parte și de alta; în sfârșit, într-o zi, cele două părți căzură de acord să se bată armatele între ele. Dușmanul, punându-și nădejdea trufașă înfuria sălbatică a mulțimii lor imense, se vedea dinainte

Avântul învingător; ai noștri, cu toate că într-un număr foarte mic, invocau ajutorul lui Dumnezeu atotputernic și sperau cu tărie că, prin mijlocirea mamei sale Maria, a preafericitului prinț **al** apostolilor, Petru, și a tuturor sfinților, vor obține victoria. Și mai ales își puneau nădejdea în angajamentul luat în momentul intrării în luptă: dacă puternica mână a Domnului îi va ajuta să înfrângă poporul necredincios, tot ceea ce le va fi dat să ia de la acesta, aur, argint și alte podoabe, va fi trimis la Cluny, prințului apostolilor, Petru. Într-adevăr, de mult timp, așa cum am consemnat mai sus, numeroși călugări din acest ținut, care îmbrăcaseră veșmântul acestei mănăstiri, stinseră să atragă spre sfântul așezământ iubirea tuturor locuitorilor din împrejurimi. Ce le trebuia mai mult? Lupta porni ea fu lungă și înverșunată, creștinii nu suferiseră nicio pierdere și păreau deja a fi învingători. Pe armata sarazinilor pusese stăpânire o asemenea panică

încât, părănd să fi uitat să lupte, încercau s-o ia la fugă, dar nu reușiră; se împiedicau în propriile lor arme sau, mai degrabă, puterea lui Dumnezeu îi țintuia pe loc. Armata creștină, de neînvins grație ajutorului divin, îi masacra într-atât, încât din mulțimea lor nenumărată abia dacă reușiră să se salveze câțiva. Motget, prințul lor, al cănii nume își are originea în coruperea numelui lui Moise, muri, se spune, în bătălie. Prada de război fu adunată și creștinii luară o cantitate uriașă de talanți de argint, neuitând de promisiunea pe care o făcuseră lui Dumnezeu. Acesta era, într-adevăr, obiceiul sarazinilor, când mergeau în bătălie, să poarte podoabe de aur și argint; obiceiul, în acest caz, fu benefic pioasei generozități a soldaților noștri. Ei trimiseră în grabă toată prada, așa cum an promis, mănăstirii de la Cluny. Venerabilul abate al **așezământului**, Odilon, făcu un splendid baldachin deasupra altarului sfântului Petru. Din ceea ce a rămas, rânduî, printr-o generoasă și, **fu cântarea relicvelor fu** foarte vestită măsură, să fie distribuit cum se cuvenea săracilor, până la ultimul bănuț. Între timp, neastâmpărul sarazinilor învinși se domoli pentru moment.

Relatările iau curând tonul unor cântece degestă:

Apoi normanzii, sub conducerea lui Roger, îi exterminară pe păgânii din Spania și uciseră nenumărați sarazini, luându-le multe cetăți și castele. De cum sosi, Roger captură câțiva sarazini din care tăia câte unul bucăți în fiecare zi, în prezența celorlalți, ca pe un porc, oferindu-le apoi celor rămași în viață, drept fiertură de prânz, prefăcându-se că merge în altă casă cu prietenii lui să mănânce restul. După ce-i îngrozi pe toți, îl lăasă să evadeze, printr-o vicleană neglijență, pe cel mai naiv dintre ei, pentru ca să povestească sarazinilor toate aceste orori. Morți de frică, la această idee, sarazinii din Spania apropiată și regele lor Muset centră pacea lui Ermessinde, contesa de Barcelona, angajându-se să plătească un tribut anual. Contesa era văduvă și-și dăduse fiica în căsătorie lui Roger. După ce încheie pacea cu acești dușmani, Roger își continuă războiul în inima Spaniei; într-o zi, însoțit de

numai patruzeci de creștini, căzu într-o ambuscadă pusă la cale de cinci sute de sarazini de elită; își pierdu în bătălie fratele natural, atacă de trei ori, doborî mai mult de o sută de dușmani și se întoarce la pozițiile ocupate de armata sa, fără ca sarazinii să îndrăznească să-l urmărească.

[...] Sánchez, regele Navarrei, cu ajutorul gasconilor, îndreptă o armată împotriva sarazinilor, devasta Spania și se întoarce plin de glorie și prăzi de război. În același an (1027), Alfonso, regele Galiciei, făcu prăpăd printre sarazini. În clipa în care o cetate a Spaniei i se preda, pe când el lăsase armele și dădea creștinilor.

Avântul fierbând de nerăbdare sub metereze, ordinul de încetare a luptei, o săgeată lansată de pe ziduri de dușmanii pe care el voia să-i cruțe, l-a lovit mortal; iar trupele lui au trebuit să se întoarcă, îndurerate și plângându-și prințul”.

III

Dumnezeu se întrupează

Or, preludiile cruciadei vădesc o modificare de atitudine, modificare izvorâta din chiar inima conștiinței religioase, ce poate fi considerată ca unul din faptele esențiale ale istoriei mentale a Evului Mediu, pentru că astfel se modifică pentru secole nuanțele creștinismului. În timpul mileniului, chiar Dumnezeu începea să-și schimbe înfățișarea. Sub atotputernicia de necunoscut a Tatălui, umanitatea Fiului pare să capete, încetul cu încetul, prezență și apropiere; Crucea, Evanghelia, Iisus cel viu cuceriră, unul câte unul, sufletele pioase.

Astfel, în riturile Bisericii, locul ocupat de consacrarea euharistică tinde, în această epocă, să se lărgască. Ceea ce nu se întâmplă fără să apară probleme; într-adevăr, în legătură cu semnificația mistică a acestor rituri, s-au dezvoltat cele mai acute neliniști eretice, primele eforturi de reflecție dialectică și, curând, în jurul lui Beranger de Tours, primele controverse teologice.

Miracolele euharistice

Pentru Raoul Glaber, darurile euharistice țin încă de universul magiei: ca și relicvele, ca și persoana regelui, ele

introduc în viața zilnică o parte de sacru; ele se înconjoară de miracole și minuni; benefice sau malefice, după cum sunt folosite, ele aduc bunăvoința sau mânia Atotputernicului.

Avântul

Dumnezeu se întrupează

Misterul Euharistiei nu este, firește, limpede decât pentru un număr foarte mic de oameni. Pentru majoritatea muritorilor rămâne de neînțeles, la fel ca și toate celelalte lucruri care țin de credință și nu pot fi văzute cu ochii. În privința acestora, mai ales, trebuie să fim avertizați: împărtășania cu trupul și sângele Domnului Iisus Hristos este considerată ca fiind dătătoare de viață și oamenii cred că ea îi pune la adăpost de orice atingere sau pericol de cădere în păcat. Dar dacă trupul și sângele Domnului sunt abandonate și distruse prin neglijența celor care le mânuiesc, nu le mai rămâne acestora, în afară de o promptă penitență, decât judecata care-i condamnă. Domnul a spus: „Cel care mănâncă trupul meu și bea sângele meu are viața veșnică și eu îl voi învia”. Dar nu trebuie să credem că un alt animal, în afară de om, poate participa la învierea trupului; mai mult, numai un adevărat creștin poate primi Euharistia ca pe un instrument al mântuirii sale. A existat în vremea noastră un individ îmbrăcat în veșmânt preoțesc, care a apărut în fața judecății pentru nu știu ce crimă; avu îndrăzneala, în cursul instrucției, să consume darul euharistiei, caliciul sângelui lui Hristos. Pe loc s-a văzut ieșind, imaculată, din burta lui, acea parte a sfântului sacrificiu pe care o înghițise, dând prin aceasta o evidentă mărturie asupra vinovăției celui care o primise cu nevrednicie; acesta, de altfel, mărturisii imediat crima de care până atunci se apăraseră și se pocăi cum se cuvine. În comitatul Chalon, am întâlnit oameni care, în ajunul unui dezastru, văzuseră pâinea sfințită transformându-se în carne adevărată (umană). La Dijon, în aceeași vreme, o persoană care aducea Euharistia unui bolnav, o scăpă din mână; toate eforturile de a o găsi au fost zadarnice. După un an, a fost

descoperită la marginea drumului public, în aer liber, acolo unde căzuse, la fel de albă și imaculată ca și cum abia căzuse acolo atunci. În sfârșit, la Lyon, la mănăstirea fie Barbe, un individ a pus mâna în chip neîngăduit pe cutiuța sau pyxida în care se păstra după obicei Euharistia și aceasta, trebuie să credem, s-a smuls din mâinile lui și a rămas mult timp în aer.

În ceea ce privește hrysmaul pe care unii îl numesc corporal [pânza pe care se depune ostia pe altar], acesta și-a dovedit de nenumărate ori virtutea mântuitoare pentru cei care au recurs la el cu o credință neștirbită. Adesea, în fața incendiilor a obligat flăcările să se stingă, să dea îndărăt sau să se-ndrepte în altă parte. A vindecat, de nenumărate ori, durerile membrelor bolnave sau i-a readus la viață pe bolnavii de friguri. La mănăstirea Moutiers-Saint-Jean, în vremea venerabilului abate Guillaume [de Volpiano], nefericirea a lovit printr-un incendiu împrejurimile mănăstirii. Frații așezământului luară hrysmaul și-l ridicară ca pe un steag în fața flăcărilor sinistre. Imediat, focul s-a localizat și nu s-a mai întins dincolo de ceea ce deja cuprinsese. Dar fanionul Domnului, smuls de pe prăjina sa de vânt, zbură cam pe o distanță de două mile ajungând într-un sat numit Tivauche, unde se așază pe o casă; fu urmărit până acolo și-l readuseră cu multă grijă înapoi la mănăstire. În ziua de Paște a aceluiași an, în biserica mănăstirii, închinată sfântului Pavel, se întâmplă că un preot scăpă din mână potirul plin cu sângele cel dătător de viață, care se risipi pe jos. Imediat ce află, abatele, un om plin de înțelepciune, porunci la trei călugări să facă penitență pentru această greșală; se temea ca nu cumva stângăcia preotului să atragă vreo pedeapsă răzbunătoare asupra lor; ceea ce s-ar fi întâmplat dacă acel om învățat nu ar fi fost suficient de prevăzător, cum au dovedit-o evenimentele. Am povestit cele de mai sus pentru a întări credința fermă că, acolo unde i se întâmplă acestui clar sacru și însuflețitor vreun accident datorat

Avântul neglijenței, cade imediat flagelul răzbunării

divine; tot așa **cum**, dimpotrivă, locurile unde este tratat cu multă atenție vor fi copleșite de bunuri.

Cluny și liturgia

Una din inovațiile majore ale obiceiurilor clunisiene a fost, în jurul Anului 1.000, de a-i incita pe călugări să devină ei înșiși preoți, de a asocia mai strâns mortificările și lepădările inerente vocației monastice funcțiilor sacrificiale ale sacerdoțiului și de a rânduia viața fraților în jurul ceremoniilor euharistice. Astfel au fost revigorate puterile mântuitoare ale mănăstirii; comunitatea nu primea harul numai prin rugăciuni și privațiuni; ea participa la obținerea trupului și sângelui lui Hristos; se străduia să sporească în lumea vizibilă partea de sacru. Și această lucrare mântuitoare era, la Cluny, strâns legată de liturgia morților. Asumându-și funcțiile euharistice, mănăstirile au reușit, în pragul secolului al XI-lea, să se statornicească în inima devoțiunii populare și să devină mai importante decât catedralele.

În ceea ce privește celebrarea acestui măreț mister, există deja nenumărate mărturii privind binefacerile pe care ea le-a adus sufletelor credincioșilor defuncți; totuși aș vrea să vă fac cunoscută pe una, între atâtea altele. În ținuturile cele mai îndepărtate ale Africii, trăia un anahoret, despre care se spunea că petrecuse douăzeci de ani fără să vadă față de om. Trăia din munca mâinilor lui și se hrănea cu ierburi și rădăcini. Un individ, cetățean al Marsiliei, unul din acei oameni care străbat țările, niciodată sătui să vadă și să afle locuri noi, tocmai trecea pe acolo. Auzind vorbindu-se despre anahoret, el înfruntă pustietatea ținutului învăluit de arșița soarelui și se încapățâna mult timp să-și încerce norocul în a-l descoperi. Până la urmă, singu-Dumnezeu se întâmpea-a raticul îl zări pe omul care-l căuta și-i strigă să se apropie de dânsul. Și când acesta veni lângă el, îl întrebă cine era, de unde venea și ce caută prin acele locuri. Omul îi răspunse, fără să se lase rugat, că dorința lui arzătoare de a-l vedea îl adusese până acolo și că nu dorea nimic altceva. Omul, plin de știința lui Dumnezeu, îi zise atunci:

„Aflu că vii din Galia, dar te rog spune-mi, ai văzut vreodată mănăstirea Cluny care se află în această țară?”

„Am văzut-o, răspunse celălalt, o cunosc foarte bine”.

Atunci celălalt îi zise:

„Să știi că această mănăstire nu are pereche în lumea romană, mai ales când e vorba să elibereze sufletele căzute în stăpânirea diavolului. Se aduce în acest loc atât de des jertfa însuflețitoare, încât aproape că nu există zi lăsată de la Dumnezeu, fără ca, printr-o astfel de mijlocire, să nu fie smulse câteva suflete din stăpânirea diavolului”.

Într-adevăr, în această mănăstire am fost noi înșine martorii unui obicei, posibil datorită marelui număr de călugări, care cerea să se slujească liturghia fără întrerupere, de la prima ord a zilei până la ora de culcare; iar slujba se oficiază cu atâta demnitate, pictate și venerație, încât ei par mai degrabă îngeri decât oameni1.

Regele, apărătorul lui Hristos

Uns al Domnului, hristofor, atent să imite gesturile lui Iisus în timpul ceremoniilor pascale, bunul rege, cel al cărui exemplu ne este prezentat de Helgaud în persoana lui Robert cel Pios, intervine el însuși, pentru că este sfințit, în discuțiile pe care le suscită în epocă misterul Euharistiei:

Un anume episcop nu avea o concepție prea sănătoasă despre Domnul și căuta) din anumite motive, °vadă prezenței reale a trupului Domnului nostru

Avântul

Iisus Hristos. Acest rege, cuprins de bunătate, fu indignat auzind acestea și-i adresă o scrisoare concepută astfel: „Întrucât ai dobândit faimă de om învățat fără ca lumina înțelepciunii să strălucească în tine, mă întreb surprins cum, printr-o putere pe nedrept exercitată și prin ura înspăimântătoare pe care o nutrești împotriva slujitorilor lui Dumnezeu, ai încercat să pui sub semnul întrebării trupul și sângele Domnului. și de ce, atunci când preotul, oferindu-le, spune: «Trupul Domnului nostru Iisus Hristos să-ți fie spre mântuirea sufletului și trupului”, tu, cu o gură îndrăzneată și prihănită, spui: «Primește-le, dacă

ești vrednic -, când nu e de fapt nimeni vrednic să le primească. De ce atribui divinității slăbiciunile trupului și adaugi naturii infirmitățile durerii umane?"

Suveranul devine astfel păzitorul trupului și al sângelui lui Hristos și ordonatorul liturghiilor, în care vom vedea apărând din nou simbolismul veșmântului alb.

Acest slujitor al lui Dumnezeu, cuibărit la sânul maicii noastre Biserica, a devenit viteazul protector al corpului și sângelui Domnului și al vaselor care-l conțin. El rânduia aproape totul, până în cele mai mici amănunte, în așa fel încât Dumnezeu părea să fie primit, nu împodobit în slava altuia, ci chiar în slava propriei sale măreții. Regele, cu tot devotamentul, se îngrijea permanent ca jertfa Domnului pentru păcatele lumii întregi să fie oficiata de un slujitor cu inima neprihănită și îmbrăcat în alb. Oficierea cultului era desfătarea lui cea mare și, pe pământ fiind încă, trăia deja în cer. Marea lui bucurie era să se ocupe de moaștele sfinților, pe care le îmbrăca în aur și argint, în veșminte albe, cu podoabe sacerdotale, cruci prețioase, potire de aur fin, cădelnițe pline de tămâie aleasă și vase de argint pentru abluțiunile preotului.

IV

Crucea

Prelatul pe care-l mustra Robert cel Pios (era, fără îndoială, Lierrî, arhiepiscopul de Sens) să fi fost oare și el adeptul doctrinei „maniheiștilor” pe care regele i-a ars la Orléans? Căci ei se întrebau cu mai multă fervoare decât oricine cu privire la virtuțile Euharistiei, în același timp, așa cum am văzut mai sus, alți eretici distrug crucifixul. Crucea, pentru ei, era simbolul tuturor inovațiilor și prilej de noi neliniști. De fapt, în Anul 1.000, prima irupere a lui Dumnezeu-omul în reprezentările religioase sporește neconținut rolul crucii în ceremonii și rituri.

Crucile despre care ne vorbește Raoul Glaber mai reprezentau încă emblemele victoriei cosmice a unui Dumnezeu Mântuitor, fiind obiecte magice prin care se manifestau avertismentele lumii de dincolo:

În anul 988 de la întrupare, în orașul Orléans, din

Galia, s-a petrecut o minune pe cât de memorabilă pe atât de înspăimântătoare. Există în acest oraș o mănăstire ridicată în onoarea prințului Apostolilor, despre care se știe că, la început, o comunitate de fecioare consacrate asigurau oficierea slujbelor închinată lui Dumnezeu atotputernicul; de atunci, mănăstirea este cunoscută sub numele de Saint-Pierre-le-Puellier. În mijlocul acestei mănăstiri era înfapt nu venerabil stindard al crucii care oferea imaginea Mântuitorului îndurând, pentru salvarea oamenilor, chinurile morții: or, din ochii acestei imagini, câteva zile la rând, numeroși martori au văzut țâșnind un râu de lacrimi;

Avântul înfricoșătorul spectacol provocă, după cum e și firesc, o mare afluență de oameni. Mulți dintre ei, privind mai de aproape, văzură în această întâmplare semnul **lui** Dumnezeu, după cum, Mântuitorul, cunoscând prin știința sa iminenta ruină a Ierusalimului, plângea de mila orașului, la fel și acest semn era o amenințare apăsând asupra orașului Orléans, cea a unui apropiat dezastru, care-l făcea să plângă prin imaginea sa vizibilă. La puțină vreme, în același oraș, se petrecu un fapt neobișnuit, în care se văzu semnul aceleiași prevestiri, într-o noapte, pe când paznicii marii biserici, adică ai catedralei **[închinată Sfintei Cruci]**, se treziră, ca de obicei, ca să deschidă porțile sfântului așezământ celor care veneau la Matutinae, apăru brusc un lup care intră în biserică, apucă cu botul funia clopotului, o zgâlțâi și începu să tragă clopotele. Înlemniți de spaimă, cei de față începură să țipe și, cu mâinile goale, se repeziră să-l alunge afară din biserică. În anul următor, toate locuințele orașului ca și construcțiile bisericilor au căzut pradă unui incendiu cumplit. Și nimeni nu s-a îndoit că acest dezastru n-ar fi fost anunțat prin cele două minuni⁸.

Dar în scrierile lui Ademar de Chabannes, crucea capătă o altă semnificație. El însuși văzuse într-o noapte imaginea ei pe cer, împovărată de suferința lui Dumnezeu. El relatează că ducele Guillaume d'Angou-leme, în agonia sa, săruta fără încetare lemnul Crucii. Acest senior se

întorsese de curând de la Sfântul Mormânt. Să fi adus cu el oare, de pe Pământul Sfânt, o evlavie sporită față de însemnele Patimilor?

[în 1017] *Gui, viconte de Limoges și fratele său, episcopul Audouin, se întorseseră nestânjeniți de la Ierusalim. **Mormântul** sfântului Cybard începu brusc să se remarce prin miracole de o frecvență neobișnuită.*

Crucea - u

*Foucher, abate de Charroux, și călugării lui, avură cu toți deodată o viziune care-i chemă fără întârziere să aducă sfântul lemn al crucii la mormântul preafericitului Cybard. Acest lucru se făcu printr-o ceremonie solemnă și, sub conducerea abatelui d'Angoulême, Renaut, lemnul sfânt fii strămutat în bazilica Saint-Cybard chiar de ziua sfântului, prima din luna iulie; odată îndeplinită porunca dată de îndurarea divină, călugării din Charroux își luară rămas bun de la frații lor din **Angoulême** și se retraseră cu cinste, luând cu ei lemnul cel sfânt.*

S-a stabilit că lemnul acesta provine chiar din crucea Domnului; patriarhul Ierusalimului îl trimisese lui Carol cel Mare, iar împăratul l-a depus în bazilica pe care o întemeiasă Roger, conte de Limoges, în onoarea Mântuitorului.

În timp ce la Saint-Benoît-sur-Loire și la Saint-Martial-de-Limoges, credincioșii considerau că este bine ca, în săptămâna sfântă, să însereze în liturghie, pentru asistența laică, schița unei reprezentări și a unui dialog care se află la originea teatrului european, făcând vizibilă tuturor drama Patimilor, tot mai mulți cavaleri, în căutare de aventuri, aveau să aducă în fața necredincioșilor însemnul triumfal al crucii, la ceasul în care împăratul Otto al III-lea deschidea mormântul lui Carol cel Mare, scoțând de acolo crucea de aur a celui mort, pentru a se împodobi el însuși cu ea; proliferând, legenda carolingiană se întrețesea cu primele manifestări ale spiritului cruciadei, creștinătatea Occidentului, bântuită de Ierusalimul viselor sale, descoperea Ierusalimul terestru și, prin el, pe Iisus cel viu.

Jean, nepotul lui Guillaume de Volpiano, discipolul său, și însoțitor al lui Raoul Glaber, înainte de a deveni, în 1028, abate de Fecamp, introducea în a sa *Confesiune teologică* această meditație despre Hristos:

Avântul

*El a fost circumcis, pentru a ne opri de la viciile
cărnii - prezentat la templu, pentru a ne duce la Tatăl
neprihăniți și sfințiți - botezat, pentru a ne spăla de
crimele noastre, pentru a ne îmbogăți pe noi, și slab,
pentru a ne face pe noi tariișpitit, pentru a ne putea
elibera pe noi de ataci mie diavolești - prins, pentru a ne
răscumpăra prin sângele lui - despuiat, pentru a ne
înveșmânta pe noi în veșniciebatjocorit, pentru a ne feri pe
noi de batjocura diavolilorâncoronat cu spini, pentru a ne
smulge pe noi dintre spinii blestemului originarumilit,
pentru a ne exaltaridicat pe cruce, pentru a ne atrage spre
el - i s-a dat fiere și oțet pentru a ne duce pe pământul
bucuriei fără sfârșit - sacrificat ca un miel fără pată pe
altarul crucii, pentru a purta păcatele lumiiw.*

Această gândire nu este una rațională; ea merge pe calea exegezei și a meditațiilor **claustrate**, pe firul analogiilor, al asociațiilor de cuvinte, căutând corespondențe și rezonanțe verbale. Importantă este legătura ei cu pătimirea lui Iisus. Inaugurând, în Anul 1.000, călătoria ei spre Sfântul Mormânt, creștinătatea Occidentului credea, călcând pe urmele lui Hristos, că înaintează spre împărăție. Ea începea de fapt cucerirea lumii vizibile.

Asemenea ereziei, asemenea avântului care duce spre cruciade, asemenea celor dintâi exerciții ale rațiunii în fața misterului, întoarcerea vieții interioare spre simbolurile evanghelice transpune în faptă această primă plecare. Ea se naște din același cutremur care stimulează primele cercetări ale constructorilor romani, care revelează structurile noii societăți, cele trei „ordine”, cele trei „stări”, între care europenii trebuiau apoi să se considere împărțiți pe aproape tot parcursul noului mileniu. Chiar în această clipă, în așteptarea

sfârșitului lumii, s-a realizat o convertire radicală a valorilor creștinismului. Umanitatea se mai prosternează încă în fața unui Dumnezeu teribil, magic și răzbunător care o domină și o strivește. Dar începe să-și făurească imaginea unui Dumnezeu devenit om, care-i seamănă mai mult și pe care va îndrăzni curând să-l privească în față. Ea se angajează pe lungul drum eliberator ce o va duce mai întâi spre catedralele gotice, spre teologia lui Toma d'Aquino, a lui Francesco d'Assisi, apoi, urmând diferitele forme de umanism, spre toate progresele științei, politiciii și socialului, pentru a ajunge, în sfârșit, dacă ne gândim bine, la valorile ce stăpânesc cultura noastră actuală.

În istoria atitudinilor mentale în care mi-am situat aproape toate remarcile și în funcție de care au fost alese și dispuse aceste texte, ce semnifică oare cu adevărat Anul 1.000 al întrupării și al mântuirii? Începutul unei întoarceri majore, trecerea de la religia rituală și liturgică a lui Carol cel Mare și a așezământului de la Cluny - la o religie a acțiunii, întrupată, religia pelerinilor Romei, a Sfântului Iacob și a Sfântului Mormânt, a apropiatelor cruciade. În mijlocul terorilor și al fantasmelor, o primă percepție despre ceea ce înseamnă demnitatea omului. Aici, în această beznă, în această tragică sărăcie și sălbăticie, încep pentru secolele care vor veni victoriile gândirii europene.

...GOG

Note

Martorii

1. Raoul Glaber, *Hist.*, prolog.
2. Ediția A. Vidier, în *Historiographie a Saint-Benoît-sur Loire et les miracles de saint Benoît*, Paris, **1965**
3. Ediție în *Monumenta Germaniae historica*, tom III al *Scriptores*, pp. 173-185.
4. Ediție în *Monumenta Germaniae historica*, tom III al *Scriptores*, pp. 78 - 86.
5. Ediție în *Monumenta Germaniae historica*, tom VII al *Scriptores*, **pp.79-133**

6. Ediție în *Monumenta Germaniae historica*, tom III al *Scriptores*, pp.798 – 871.

7. Ediție în *Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire*, Paris, 1897.

8. *Miracles de saint Benoît, écrits par Adrevald, Aimoin, André, Raoul Tortaire și Hugues de Sainte-Maure. moines de Fleury* au fost editate în 1858 de către Société de l'histoire en France. Acest text a fost criticat de A. Vidier, *Historiographie a Saint-Benoît-sur-Loire et les miracles de saint Benoît*, Paris, 1965.

9. Ediție în *Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire*, Paris, 1897.

10. Ediție în *Classiques de l'histoire de France au moyen âge*, vol. 12 și 17.

11. Ediție în *Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire*, Paris, 1896.

12. Raoul Glaber, **Hist.**, 1, 1.

13. *Id.*, *ibid.*, II, 1.

14. Ademar de Chabannes, *Chroniques*, III, 41 și 54.

Anul 1.000

1. **Sensul Istoriei**

1. Ademar de Chabannes, **Chron.**, III, 31.

2. **Liber Apologeticus**, editat de Migne, **Patrologie latine**, tom CXXXIX, vol. 461.

3. Raoul Glaber, **Hist.**, I, 26.

4. **Ici.**, *ibid.*, IV, 1.

5. **Id...** *ibid.*, I, 26.

6. **Id.**, *ibid.*, I, 25.

2. **Mecanisme mentale**

1. Richer, **fet**, IV, 42 – 45.

2. **/</.**, **ffeirf.**, IV, 50.

3. Gerber, **Zeffn**», 44 și 130.

4. Richer, **Hist.**, III, 45, 46 – 47, 49 – 54.

5. Raoul Glaber, **Hist.**, II, 23.

6. **/ «/.**, **««.**, **«/.**, **III**, 28 – 30.

7. M, **(fad.**, V, 10-11.

3. Văzutul și nevăzutul

1. Raoul Glaber, **Mă.** I, 2 – 3.

2. Adalberon, ediția Huckel, pp. 148-156.
3. Raoul Glaber, *Hist.*, II, 9
4. Helgaud, 11 și 12.
5. Ademar de Chabannes, *Chron.*, III, 43
6. W., *ibid.*, III, 56 și 49.
7. Raoul Glaber, *ftrf.*, I, 4.
8. e., fttt, IV, 3
9. *Miracles de sainte Foy*, I, 13
10. / & «/., I, 19.
11. *Ibid.*, I, 4.
12. *Wrf.*, I, 3 și 7.
- 13 – *Miracles de saint Benott*, III, 13.

4. *Miracolele Mileniului*

1. Raoul Glaber, *H* să iII, 3.
2. Ademar de Chabannes, *Chron.*, III, 58.
3. Raoul Glaber, *Hist.*, IV, 9.

Note

— T. 5 – 6.

Ademar de Chabannes, *Chron.*, III, 62. Raoul Glaber, *Hist.*, II, 2, V, I și II, 7. Ademar de Chabannes, *Chron.*, III, 35.

7. Raoul Glaber, W/s/., IV, 4 – 5, II, 7, II, 11.
8. Ademar de Chabannes, *Chron.*, 49 și 59
9. Raoul Glaber, *Hist.*, III, 8 și III, 7.
10. Ademar de Chabannes, *Chron.*, III, 46 – 47.

5. *Interpretare*

1. Raoul Glaber, *fist.*, V, 1.

6. *Purificarea*

1. Raoul Glaber, //isr., III, 5.
2. Ademar de Chabannes, *Chron.*, 111, 52 și 35.
3. Raoul Glaber, *tfitf.*, III, 8.
4. Ademar de Chabannes, *Chron.*, III, 66.
5. Helgaud, 17, 21, 22, 23, 27, 29.

6. Cartularul Abăției Saint-Victor din Marsilia, editat de B. Guerard, în *Collection des Cartulaires de France*, tom VIII, Paris, 1857, vol. I, pp. 99-100.

7. Raoul Glaber, *Hist.*, IV, 5.

8. Publicat de Ch. Pfister, *Etndes sur le regne de*

Robert lePieux, Paris, 1885, pp. LX-LXI.

9. Raoul Glaber, *Hist.*, V, I.

10. *Id... ibid.*, III, 1.

11. Ademar de Chabannes, *Chron.*, III, 68.

12. Raoul Glaber, *Hist.*, IV, 6.

7. *Noua Alianță*

1. Raoul Glaber, *Hist.*, IV, 5.

2. Richer, *Hist.*, III, 24 – 25 și 31-33

3. Raoul Glaber, *Hist.*, I, 4.

4. Cartulaail Abației Saint-Victor din Marsilia, editat de B. Guerard, în *Collection des Cartulaires de France*, tom VIII, Paris, 1857, vol. I, pp. 18 – 22.

5. Raoul Glaber, *Hist.*, III, 5.

6. Richer, *Hist.*, III, 22 – 23.

3-... – îi!.. >: îiq. r
„1

– Î. Bklr,.:

Cronologie; b. jli

,!

**Fapte
politice bhr.**
V

**g:
culturale**
Iz

Fapte

81	9	„XM	de a la Cluny
83	9	Încăunare a lui Otto al III-lea	Consacrarea celei două mănăstiri de
85	9	Botezarea regelui ungu	— LIA”
87	9	rilor Alegerea lui Hugues	„— s».:

Capet.
 Victorii ale lui Al
 Mansur în
 Spania
 9 Primele — *u<! - i (iZ ni!*
 89 instituii ale iiri).": „QIH-i
 păciiir
 la conciliul ...) r-i. i-l-.) -:
 de la chiar
 roux
 9 Construirea
 90 pridvorului
 de la Saint-
 Germain
 — Des-Pres
 991 Marea invazie daneză în
 Anglia 994 Donjonul din Langeais
 996 Robert cel Pios, unic rege începerea construirii
 biseal Franțeiricii de la Romainmotier
 997 Al Mansur jefuiește începerea construirii bi-
 Santiago de Compostela sericii Saint-Martin de
 Tours
 998 Evangheliarul lui Otto al
 III-lea (Reichenau)
 Fapte politice
 999 Otto al III-lea își stabilește capitala la Roma
 Gerbert devine papă sub numele de Silvestru al II-lea
 1001 Papa îl încoronează pe
 Ștefan, rege al Ungariei
 1002 Henric al II-lea rege al
 Germaniei 1005
 1006 1007
 1009 Creștinii din Spania intră în Córdoba. Califul
 Hakim distruge Sfântul Mormânt
 1011 Atac sarazin la Pisa
 1014 încoronarea imperială a lui Henric al II-lea
 1019 Knut, regele Angliei și al Danemarcei
 Anul IOOof **Fapte** culturale

Moartea ermitului italian Nil începerea construirii
nar-texului din Tournus

Guillaume de Volpiano întreprinde construirea
rotondei de la Saint-Benigne din Dijon

Navă boltită la Saint-Martin du Canigou

Sfântul Romuald fondează ordinul camaldulilor

Lintou sculptat de la Saint-Genis-des-Fon-taines

Rug pentru eretici la Orléans

Cronologie

Fapte politice

1024 Insurecția poporului din

Pavia 1026

1027 încoronarea imperială a lui Conrad al II-lea

1031 Henric I, unic rege al

Franței

1032 Regatul Burgundiei s-a unit cu Imperiul 1033

Fapte culturale

Pelerinajul lui Knut la Roma, începutul construirii
pridvorului la Saint-Benoît-sur-Loire

Sfințirea de la Saintes-Marie-de-Ripoll

Consacrarea de la Saint-Michel de Hildes-heim

Congregația canonicilor din Saint-Ruf i-ii „>, «i:

Bibliografie

Textele

Adalberon de Laon

Hticklel (G.A.): Les poèmes satiriques d’Adalberon”,
în *Bibliothèque de la Faculté de Lettres de Paris*, tom XIII,
Melanges d’Histoire du Moyen Âge, Paris, 1901 (editare și
traducere).

Ademar de Chabannes

*Chronique publique dapres les manuscrits par Jules
Chavanon*

(Collection de textes pour servir à l’étude et à
l’enseignement de l’histoire), Paris, 1897.

Gerbert

Barthélemy (E. de), *Gerbert, étude sur sa vie et ses
ouvrages, suivies de la traduction de ses lettres*, Paris,
1868.

Helgaud de Fleury

Vie de Robert le Pieux. Epitoma vitae regis Roberti pii, texte edite, traduit et annote par Robert-Henri Bautier et Gilette Labory (Sources d'Histoire medievale publiee de Institut de recherches et d'histoires des textes), Paris, 1965.

Miracolele sfântului Benedict

Les miracles de saint Benoît écrits par Adreval, Aimoin, André, Raoul Tortaire et Hugues de Sainte-Maure, moines de Fleury, reunis et publies par E. de Certam (Société de l'histoire de France), Paris, 1858.

246 *An* 1.000

Miracolele sfintei Foy

Liber Miraculorum sancte Fidis, public par A. Botillet

(Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire), Paris, 1897.

Raoul Glaber

Raoul Glaber. Les cinq livres de ses histoires (900-1044), publies par Maurice Prou (Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire), Paris, 1886.

Richer

Richer. Histoire de France (888 - 995) editee et traduite par Robert Latonche (... Les classiques de l'histoire de France au Moyen Âge"), tom II, 954 - 995, Paris, 1937.

În *An* Miile (Paris, 1947), E. Pognon a dat o traducere foarte utilă din Adalberon, Ademar de Chabannes, Helgaud „și Raoul Glaber, de care m-am folosit foarte mult.

fin. → *ti* în i?! -; „S;

Scurtă orientare de **lecturi**

Despre Anul 1.000:

Focillon (H.), *An* Mii, Paris, 1952.

Lan miile, Paris, (1947), introducere de Pognon (E.).

Bloch CM), *La société feodale.* („Evolution de l'Humanité”, 34 și 34 bis), Paris, 1939-1940.

Pentru a resitua epoca în istoria Occidentului medieval: Le Goff (J.), *La civilisation de **Coccident** medieval* („L grandes civilisations”), Paris, 1964.

Duby (G.), *Guerriers et Paysans. Essai sur la premiere croissance économique de l’Europe*, Paris, 1973-
Duby (G.), *Histoire de France. Le Moyen Âge*, Paris, 1987.

Bibliografie 247

*Religion et cultare autour de **l’An** MU. Royaume capetien et Lotharingie*, Paris, 1990.

*La Catal Qgne et la France meridionale autour de **l’An** MU.*

Barcelone, 1991. *Le roi de France et son royaume autour de **l’An** MU*, Paris, 1992.

Postfață

Georges Duby reprezintă astăzi, la scara comunității europene a istoricilor, sinonimul specialistului în studii medievale. Guitta Pessis-Pasternak, redactor la „Le Monde”, nu exagera deloc recomandându-l ca fiind „cel mai mare medievist al nostru (al Franței - **n. ne**; aceasta se petrecea în 1981, când profesorul de la Collège de France, titular al Catedrei de Istorie a Mentalităților și Istorie a Societății Medievale din 1970, era intervievat asupra rosturilor sale spirituale într-o lume atât de îndepărtată, după schisma carteziană, de universul sensibil al Evului de Mijloc. „Cel mai mare” însemna, pentru ziarista pariziană, nu doar cel mai prolific, dar și cel mai cunoscut dintre omologii săi, în majoritate celebri și, poate, la fel de îndreptățiți să primească laude ditirambice. Pe de altă parte, Duby este un patriarh. Născut în 1919, la Paris, și-a câștigat repede notorietatea grație situării sale fidele în descendența intelectuală imediată a întemeietorilor așa-numitei *școli istorice de la Annales*: Marc Bloch și Lucien Febvre. O generație întreagă de istorici - printre care se numără Jacques Le Goff, Jean Delumeau, Philippe Aries, Pierre Chaunu, Paul Veyne, Robert Mandrou sau Emmanuel Le Roy Ladurie, pentru a nu aminti decât numele cu rezonanță în mediul intelectual românesc - se revendică de la spiritul analitic ilustrat de „Annales.

Economie, Société, Civilisation", contemporan și sincron, prin demersul metodologic, cu post-modernismul cultural.

A scris enorm; detaliul nu surprinde astăzi, într-o epocă de surplus editorial. Diferența, însă, constă în faptul că a scris bine. Teza de doctorat (*La Société aux XIe et XIIe siècles dans la région mâconnaise*, Paris, 1953) l-a remarcat pentru

252 *Postfața* acribie și stil. Jean Delumeau afirma, într-un volum omagial închinat profesorului și colegului său, că „Duby a izbutit să transforme istoria economiei rurale într-un text lizibil”, invocând succesul de librărie al lucrării citate, dar și proiectul gigantic de., istorie neconvențională a Franței ■ deschis cu *LEconomie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident medieval* voi., Paris, 1962). În 1966 și 1967, editura geneveză Skira îi tipărește trei tomuri pe care, cu oarecare larghețe, le-am putea numi „albume”. De fapt, imaginea constituie numai pretextul unor incursiuni anecdotice în medieval, acolo unde mileniul creștin devine accesibil prin analogia cu evenimentele contemporane nouă (*Fondements d'■ nu nouvel humanisme*, 1966; *L'Europe des cathedrales*, 1966; *Adolescence de la chrétienté occidentale*, 1967). Le urmează *Anul O Mie* (1967), despre care va spune că definește „o civilizație în efortul ei de împăcare cu Divinitatea ■”, că nu suportă mitul generic al „fricii medievale ■”, că, de la el, „istoricul poate avansa către înțelegerea globală a trecutului ca viață, ca societate. Pledoaria pentru o istorie medievală eliberată de prejudecăți va continua între 1970 și 1972, când va conduce redactarea monumentalei *Histoire de la France* (Larousse, Paris). De la această dată, argumentele lui Duby vor căpăta și autoritate magisterială; titularizarea la universitatea pariziană și publicarea primelor note de curs vor confirma nu numai valoarea științifică a cercetărilor întreprinse în arhivele Franței vreme de decenii, dar și efectul renovator al „noii istoriografii” și rezonanța sa didactică în perimetrul umanioarelor. La scurtă vreme, Gallimard va edita *Guerriers et paysans. Essai sur la*

premiere croissance économique de l'Europe (1973), urmată, la distanță de un an, de *Le Dimanche de Bouvines* (Gallimard) și de *Les Procès de Jeanne d'Arc* (Gallimard, coautor fiind André Duby, 1974). Încercare de antropologie a războiului medieval, *Duminica Bouvinilor* viza, în concepția autorului, pătrunderea în universul mental al cavalerilor de la începutul secolului XIII... încerc" - mărturisea candid Duby - „deci, să ghicesc - da.

Postfață

L

ați auzit bine, să ghicesc - care putea fi măsura ce-i deterinina să modifice percepția realului într-un sens sau în altul". Reconstituirea este, fără discuție, riscantă, dar presupune o relație de ordin afectiv cu subiectul cercetării care, chiar dacă atrage exagerări, recompensează autor și cititor deopotrivă. Marc Bloch numea acest mariaj emoțional „sâmburele dulce al științei istoricului". *Le Temps des cathedrales* (Gallimard, 1976; traducerea românească apare la Editura Meridiane, în 1987) și conducerea - împreună cu **Armand** Wallon - a seriei *Histoire de la France rurale* (1975, 4 vol.) îi ocupă cu prisos următorii ani. Prima carte va atrage oferta alcătuirii unui album închinat influențelor clunisiene în arta plastică monumentală a finelui de secol IX (*Saint Bernard et Van cistercien*, Paris, 1976, 1979). Duby va face referire la etica și estetica ordinului cistercian prin intermediul corespondențelor stabilite între reușitele economice și sociale care caracterizează activitatea confreriei monahale, va aminti de interdependența opțiune morală - succes economic (în cea mai bună tradiție weberiană), va opta pentru o analiză dialectică a inserției sacrului în societatea laică. În 1978 vede lumina tiparului *Les Trois Ordres ou iimaginaire du feudalisme* (Gallimard, 1978), complementul celebrei *Civilisation de l Occident medieval* a lui Jacques Le Goff. Printre rânduri, ocupat cu figurația academică și cu împlinirea ciclurilor de conferințe ținute pe continent sau dincolo de Ocean, s-a îngrijit de tipărirea altei monografii masive, *Histoire de la France urbaine*, în

cinci volume, la Paris, în 1980. *Le Chevalier, la Femme et le Pretre dam la France feodale* (Hachette, 1981) și *Mâle Moyen Âge. De l'amour et d'autres essais* (Flammarion, 1988; ediția românească: Meridiane, 1992) sunt produsele unei anchete în practica și gesturile căsătoriei, ce urmărește procesul de transformare a mariajului dintr-un reflex profan într-o ceremonie religioasă, cu mare valoare simbolică. Ferindu-se de „aventura personală a psihanalizei”, ca și de răspunsurile ei categorice, Georges Duby îndeamnă la o revizuire nepătimasă și abstrasă din morala

Postfața

Postfața contemporană a contractului social, afectat de curgerea timpului, sortit să decadă până la o legătură laxă, cu grade sporite de libertate, între sexe.

Duby pledează pentru o reconsiderare atentă a actului hermeneutic: textul istoric nu presupune numai o construcție seacă de argumente, menite să slujească „demonstrării” unei axiome de definire a subiectului, ci și o tentativă delicată de penetrare a aparenței formale, pentru a descoperi, în spatele ei, omenescul, viul, inteligibilul uman. Documentele, oricărei familii ar aparține, „relevă atitudini mentale și reprezentări ale psihologiei sociale”. Salman Rushdie scria undeva că „istoria este tot ceea ce mai rămâne din om”; pentru Duby, ceea ce mai rămâne din om, în afara învelișului carnal, beneficiază de o prezență infinit mai rezistentă decât natura fizică, de o existență lărgită la dimensiunile „duratei lungi”: memoria conservată în scris. Duby nu va căuta persoane ca atare, ci persoane exemplare pentru o categorie sau o societate, surprinse în gesturile care le identifică, în primul rând, ca ființe sociale, nu doar ca unicate.

Ce loc ocupă „mentalitatea” în scrierile lui Duby? Ea este definită ca o conduită psihică rutinieră, impersonală și care aglomerează automatismele gândirii. Pe țesătura fină și deasă a mentalităților se ridică structurile culturale, favorite documentar, ispite permanente ale specialiștilor.

Istoria mentalităților nu are surse specifice; ea se descifrează în subtext, prin lectura dezinhibată a probelor. „Totul”, afirma Duby în 1978... se reduce la a pune întrebările pe care nimeni n-a mai avut curajul să le pună! Răspunsurile apar de la sine apoi, răsar dintre rânduri!” Cum se pot alătura istorii personale și istorii colective pentru a compune o istorie culturală? Adunând date și depășind, prin identificarea seriilor evenimentiale, prin sinteza interdisciplinară, limitările ce se impun scriiturii istorice... Golurile” de informație sunt umplute cu produse de speculație, inducții reușite care îmbogățesc substanțial explicația. Istoria instituțiilor, istoria comportamentelor este, pentru Duby, o istorie a gru pului uman, cu tot ansamblul de atitudini, de reacții ce-l particularizează în exterior (stereotipii, idiosincrazii). După Febvre (... nu omul, ci societatea reprezintă ținta preocupărilor noastre!”), istoricul francez speră „să avanseze în înțelegerea aceluși tot a cărui istorie este cea a societăților”. Profesionistului i se cere să evadeze din particularul neinteresant și să aspire la sinteză prin transdisciplinaritate, acceptând în preajmă sociologi sau psihologi, demografi sau economiști. Fără să fie atât de tranșant ca sociologul german Norbert Elias, care preconiza statuarea „istorio-psihologiei” și autonomizarea „sociologiei istorice”, Duby ia partea celor ce apără rolul epistemologic al „științelor de intersecție” cu argumentul eficienței lor științifice. Istoriografia blocată în manierism academic, redusă la funcția necerebrală a repertorierii, nu se poate încumeta nici la critica sistematică a istoriei ideilor, nici la includerea detaliilor umane în contextul social sau economic. Duby acuză unilateralitatea pozitivismului și produce istorii ale „utilajului mental” (L. Febvre), adică ale mulțimii categoriilor de percepție, de conceptualizare, de expresie publică sau privată, de acțiune care ordonează experiențele individuale sau colective. „Lumea pe care am pierdut-o” (P. Laslett) redevine accesibilă și disputabilă. O istorie „care păzește răscrucea științelor umane” cum numea Jacques Le Goff, în

1974, „istoria mentalităților” - manifestă afinități pentru subiectele care pretind o desprindere conștientă de convențional; ea este „une affaire de sensibilité et de curiosité” și atacă, cu egală îndrăzneală, sociologia culturală și antropologia istorică. Anul 1.000 reprezenta, prin urmare, o țintă perfectă pentru „noua istorie”.

Milenarismul este credința potrivit căreia lumea va suferi o schimbare fundamentală la un anumit moment, o schimbare definitivă, ultimă, irevocabilă. Apocalipsa - termenul declinat întotdeauna ca sinonim al Parusiei - survine ori-*Postfața* cum; caracterul ei iminent are sens numai în legătură cu termenul sorocit pentru împlinirea profeției iohane: Subiect preferat al „sociologiei limitelor” (Yonina Talmon, Sylvia Thrupp, Michael Barkun) și al antropologiei culturale (Weston La Barre), la concurență cu psihologia maselor (Serge Moscovici), milenarismul are audiență și influență proporționale cu numărul celor care, aparținând aceleiași generații, susțin apropierea sfârșitului lumii, Apocalipsa, rezultat al colaborării forțelor terestre și cerești, determină salvarea spirituală, morală și adăpostirea, într-o altă lume, perfectă, a credincioșilor sau a întregii omeniri. De obicei, orice milenarism presupune câteva repere fixe pentru a fi definit: credința într-o nouă viață, speranța purificării și resurgența unui ales (Mesia), sortit să îndeplinească actul final al istoriei umane.

Primul cuvânt care se leagă natural de ideea cataclismului generalizat este „frica”, „teama” sau, în varianta ei socială, „panica”. Construind argumente pentru o istorie a fricii în Lumea Veche, Jean Delumeau constata, cu oarecare amărăciune, că ipocrizia funciară a literatului și supracenzura atitudinilor critice - datorată istoricului - au exmatriculat viața însăși din catalogul subiectelor istorice. L. Febvre pretindea, pe drept cuvânt, că restituirea trecutului trebuie să aibă ca scop și remodelarea memoriei volatile, adică a memoriei sentimentelor, comportamentelor, gesturilor care, la un loc, alcătuiesc și definesc constituția vie a trecutului. Frica este firească și omniprezentă, este încărcată de istoricitate

- crește și descrește odată cu purtătorii ei - este socială și nediscriminatorie, este un articol din setul reacțiilor reflexe; cu atât mai mult se remarcă în peisajul schimbării de mileniu, presupus a fi semnalul dezlănțuirii stihiiilor. Deci este posibilă o istorie medievală cu sprijin în mărturisirile sincere ale temătorilor. Delumeau, aminteam, a demonstrat-o în *La Peur en Occident (XIVe - XVIIIe siècles)*. *Une cîte assiegee*, Paris, 1978; traducerea românească la Editura Meridiane, 1986). Însă ideea are vechime, căci, până să se

Postfața 257

ajungă la contemplarea generalităților istorice ale fricii, memoria colectivă păstra nealterate două exemple clare ale existenței sale palpabile: anul 1.000 și Marea Teroare iaco-bină. În amândouă cazurile, sentimentul atotestăpânitor al fricii suspendă Istoria.

„Avem dreptul să introducem în studiul istoriei fenomenele de psihologie colectivă?”, se întreba, la începutul cărții sale, *Anul O Mie*, Henri Focillon. Înmarmat cu răbdare și precaut în aprecierea izvoarelor, istoricul este capabil să supraviețuiască onorabil acestei încercări. Informațiile salvează trecutul instituțiilor, circumscriu mobiluri, cauze și efecte. Convocând, însă, și disciplinele umane asociate - sociologia sau psihologia - tabloul „vastei regiuni nedeterminate a instinctelor, credințelor și frământărilor care urnesc indivizi și mase” iese la **iveală**. Din nou' Focillon: „Niște mari unde afective ca iubirea și teama tulburând un întreg popor nu sunt neapărat iluzii romanești. Totul e să le constăți mai întâi în texte, să le analizezi, să arăți ce amploare și intensitate au relativ la timpul și locul lor”. A scrie istoria anului 1.000 garantează saltul în patologia unei isterii europene, prefațată de vestitori celești, de semne stranii, de întâmplări absurde. O vom numi în continuare „frică”, deși nu se ține cont de faptul că nu proba un obiect clar asupra căruia să se concentreze; anul 1.000 este anul *angoasei* generale, al temerii că lumea, dispărând din contingent, va trece într-un regn necunoscut al realului perceptibil, în care măcar

judecata morală – de pe urmă – va aparține altcuiva. Astfel a și intrat în istorie!

Istoriografia franceză din ultimele două secole, ca, de altfel, toți cei care se conformaseră canoanelor estetice romantice, s-a dovedit foarte receptivă la o asemenea temă de reflecție. „Anul 1.000” se preta la tratamentul moralizator al situației prezente și putea suplini, fie și prin intermediul unor analogii puternice, absența miturilor naționale în stare de funcționare. Christian Amalvi (Biblioteca Națională din Paris, autor, printre altele, al câtorva cărți primite cu

Postfața reticență de istoricii de serviciu din Hexagon: *Les Heros de l’histoire de France*. Photoeul, 1979, *De l’Art et la maniere d’accomoder les heros de l’histoire de France; essais de mythologie națională*, A. Michel, 1988) a purces, în 1990, la compunerea unui inventar al interpretărilor recurente; ceea ce a descoperit întrece, însă, imaginația.

Anul 1.000, sfârșitul cosmic al umanității, constituie o obsesie – de dimensiuni continentale – caucionată de dogma creștină, întreținută cu fervoare mistică, dar și un obiect al disputei politice. În condițiile în care există un muzeu al „Anului 1.000”, la Arrau, în Pirineii Superioari, în care s-a compus, pentru stagiunea Operei Comice pariziene, în 1837, piesa *L An MU* și s-a cântat, la 1897, un oratoriu cu același titlu (autorul a rămas obscur: G. Pierne), nu trebuie să mire că, de două sute de ani, omenirea se pregătește pentru Marea Trecere. Romanticii nu i-au pus la îndoială coloritul sumbru, așa cum ni Gi nu s-au întrebat vreodată dacă Parusia aparține, cu certitudine, unui timp proxim. Cum ar arăta lumea la ceasul revanșei lui Satan și-o închipuie, la 1844, Théophile Lavallee în a sa *Histoire des Français*, referindu-se la anul 1.000:

Existența oamenilor era sumbră, mizerabilă și barbară. De altfel, credința în sfârșitul lumii, credința care părea justificată de ciumele, foametea, calamitățile de orice fel ce bântuiau Europa, răspândea o atonie

universală. Totul era înghețat în așteptarea zilei fatale, toate afacerile fuseseră suspendate, orice gest se oprise; nu mai era nici speranță, nici viitor. Lumea își regăsea o înnoită fewoare religioasă, se îngrămădea în mănăstiri, dona proprietățile Bisericii. Din toate colțurile se auzea același țipăt lugubru: „Sfârșitul lumii se apropie!”

Referința din *Histoire de France* a lui Jules Michelet (1833) nu diferă decât în amănunte; circumstanțele istorice sau, dacă vreți, mizanscena tragediei este identică. Doar procedeele stilistice variază:

Postfață

*Sfârșitul unei lumi atât de triste cuprinde, sub același înveliș, speranța și teama Evului Mediu. Prizonierul care îl așteaptă în donjonul negru, în celula ca un mormânt. iobagul îl așteaptă în brazdă, la umbra înfricoșătorului turn; monahul îl așteaptă prin posturile mănăstirești, în tumultul solitar al inimii, în mijlocul tentațiilor și al căderilor îtvpăcat, al remușcărilor și al fantasmelor ciudate, ignobile jucării ale Diavolului care îi dă târcoale și care, seara, trăgându-i pătura, îi șoptește vesel: „Ești un damnat / [...] Toți căutau, cu orice preț, să scape de pedeapsă / Le convenea mai mult săcadăo singură dată în mâinile lui Dumnezeu ca, apoi, să nu se mai odihnească niciodată, fie chiar și într-un culcuș cuprins de flăcări. [...] Și atunci, din **donjon**, din mănăstire, de pe ogor s-a ridicat un teribil hohot de râs hi sunetul tuturor planșetelor.*

Izvorul imaginii dramatice, îmbogățite până la hiperbolă în secolul trecut, pare să se afle în textele apocaliptice ale veacurilor precedente, XVII și XVIII. De acolo decurge și matricea de interpretare a anului 1.000 și, de altfel, a oricărui milenarism, și astăzi compusă din secvențe terifiante, motivate în cadrele „Evului Mediu întunecat”. În urmă cu trei sau patru sute de ani, nu se îndoia nimeni de faptul că toți contemporanii anului 1.000 au crezut cu pasiune în Apocalipsă și că au interpretat *tale quale* viziunea ioanită. Spaimele, câte vor fi fost, s-au născut din superstiție și ignoranță, venirea lui Hristos

„etant vainement et faususement publiee...” - se menționa în marile colecții de documente relative la istoria vechii Franțe, redactate, pe la jumătatea secolului XVIII, de savanții benedictini de la Saint-Maur. Istoricii Luminilor explicau rațional temerile mulțimii, fără să îndrăznească să-și imagineze o lume „privată” de frică. Oamenii Bisericii au luptat împotriva fanteziilor deșarte - se afirma în preajma Revoluției franceze - dar pasiunea nistică nu putea fi tăgăduită și nici îngrădită altfel decât Prin rațiune. Cel puțin aceasta era teza expusă de englezul

L

Postfață

William Robertson la 1771, vulgarizatorul descrierii tragice a anului 1.000; cartea sa, reeditată la Paris în 1817, a constituit, probabil, temeiul livresc al exagerărilor romantice.

Eugene Sue, bunăoară, a preferat un asemenea subiect pentru ultimul său roman monumental, *Les Mystères du peuple* (1849-1856). Personajele sunt alese dintr-o singură familie „de proletari1 (*sic!*)”, a cărei istorie se desfășoară între Vercingétorix și 1848, deci traversează și schimbarea miilor de ani. „Fragmentul referitor la finele primului mileniu” - notează Christian Amalvi - „rezumă perfect anticlericalismul radical care a inspirat, în bună parte, viziunea romantică a secolului XI”. Pentru autorul *Misterelor Parisului*, anul 1.000 este;

...perioada fixată de cupiditatea barbară a Bisericii Catolice ca termen ultim al existenței umane. Grație acestei jonglerii infame, elenii a stors averile unui imens număr de nobili franci, oameni de viță aleasă mult mai habotnici decât feroci sau dedați jafurilor. De-a lungul ultimelor luni ale anului 1.000, s-a dezlănțuit o enormă saturnalie, unde și-au găsit loc pasiuni, credințe, gesturile cele mai contrariante, cele mai stranii, cele mai caraghioase și mai crude!

Pe de-o parte, seniorii își recunosc greșelile și purced la penitență, iar, pe de altă parte, călugării, episcopii, preoții profită din plin de revărsarea unor nesperate

bogății asupra-le, dedându-se la abuzuri și nesocotind condiția morală căreia trebuiau să i se supună. Aluzia este transparentă: Biserica însăși ar fi răspândit, în mod voit, zvonul venirii lui Hristos pentru a putea dobândi ceea ce dorise de multă vreme: putere economică și influență politică pe continent. Posesoare a unor bunuri obținute prin rapt, avea să fie, la rândul ei, deposedată brutal de averile strânse în atâtea secole printr-un act specific „Apocalipsei civile” (Fr. Furet) – Revoluția de la 1789 – justificat *defecto* prin legenda anului 1.000. Genevezul Sismondi, economist și istoric, a reluat *postfața* 261

teza imposturii pragmatice a clerului catolic în 1823, incluzând-o în sinteza de istorie a francezilor, elaborată în anii Restaurației. Stânga liberală și republicană a popularizat-o în ultima jumătate de veac XIX și a trecut-o în inventarul obligatoriu al stereotipurilor ideologice.

A fost o vreme când anului 1900 și succedantului său, ce marca pasajul în altă sută, *la belle époque* îi acorda tot atâta importanță simbolică și rost prevestitor ca și cu nouă veacuri mai devreme. Jules Roy consacră subiectul în urma apariției, la 1885, a primei „monografii” documentate menite să servească cunoașterii detaliate a ceea ce atunci încă se mai numea „ev întunecat” (*Lan mii. Formation de la legende de Ian mii: etat de la France de Van 950 a 1050*). Tot lui i se datorează și prima încercare de circumscriere istorică, socială, politică și culturală a unui reper temporal ce părea să conserve exclusiv amprenta fracturii de mentalitate: anul 1.000 conta doar ca limită calendaristică în istoria fricii. Roy, totuși, a fost convins că singură memoria „spaimelor”, a așteptării nesfârșite a Apocalipsei, nu salvează panorama istorică. Aidoma lui Henri Focillon, care, în 1952, lăsa în seama autorilor îmbibați de romantism descrierea prezumtivei atmosfere de groază care ar fi fost specifice încheierii primului mileniu creștin, j. Roy pleda pentru o lectură globală a istoriei, chiar și cu prețul desființării celor mai rezistente, mai populare legende; lui i s-a raliat, la un secol distanță, Jean Delumeau care, invocând temeritatea lui Roy și

legitimitatea sa ca precursor al „Annales”, a definit prin *Il faut tordre le cou à cette légende!* atitudinea congenerilor față de mitologiile naționale. Anul 1.000 căpăta o identitate nouă, de context, și părăsea teritoriul ficțiunii *horror*, după ce nutrise fanteziile întortocheate ale epicului gotic.

J. Roy și, urmând calea deschisă de el, Fr. Duval și N. Valois îndrăzneau să propună o altă versiune a istoriei medievale în condițiile în care preeminența politică a stângii liberale consacrase și mitizase imaginea sumbră, de epocă abrutizată a Evului Mediu, încărcată de superstiții, falsuri

Postfața otrăvitoare, lipsă de scrupule. Între o medievalitate bucolică și o perioadă intermediară de criză general-umană, care să facă tranziția către modernitatea *fin du siècle*, se preferă ultima variantă. Discreditarea Bisericii și comparația defavorabilă pe care trebuia să o înfrunte trecutul istoric în raport cu prezentul republican și anticlerical contribuie din plin la vulgarizarea „anului 1.000”. Literatura monarhistă, prin reacție inversă, îngroașă tușele aplicate analizei Evului Mediu, exagerând rolul politic al papalității și construind o istorie creștină în manieră augustiniană, exclusivistă. În primii ani ai veacului nostru, în preajma elaborării legilor care consfințeau divorțul dintre Stat și Biserică, subiectul a devenit argument politic într-o dispută a extremelor/ Primește un loc privilegiat în manualele utilizate în școlile laice, ca martor al ignominiei ecleziastice și al exceselor mistice. Am extras aici, tot după Christian Amalvi, un pasaj din cartea de istorie folosită pentru gimnaziu la 1904 (autori: Gauthier și Deschamps):

Oamenii, la acea vreme, erau atât de nefericiți încât credeau în sfârșitul apropiat al lumii. În Anul O Mie, majoritatea nobililor, terorizați de eternitatea damnării, au dăruit Bisericii proprietățile lor, sperând să se salveze. De atunci, Biserica, formidabil de bogată, s-a transformat în fundament al întregii suveranități.

Propaganda socialistă s-a interesat de foamete, de

războaiele dintre nobili, de rolul nefast al clerului pentru a sublinia efectul retardator al primului mileniu creștin și, în general, ineficiența socială a religiei. Biserica, departe de a fi indiferentă, a contraatacat legenda – ajunsă în postura unui „loc comun” al istoriografiei franceze – prin promovarea lucrărilor de critică istorică axate pe lectura „bine temperată” a Evului Mediu timpuriu. Lui Dom François Plaine, benedictin de la Liguge, i se datorează punerea în circulație, în 1873, a manuscriselor lui Raoul Glaber, călugăr burgund *postfața* trăitor la cumpăna mileniilor, prin publicarea unor părți în articolul *Les prétendues terreurs de Van mii*, găzduit de „Revue des questions historiques”. Titlul este revelator pentru intențiile autorului; concluziile lui Plaine au fost reluate, la 1881, de Ch. Barthélemy în prefetele scrise la volumele din seria pe care o îngrijea (*Erreurs et mensonges historiques*).

În 1886, deci la numai un an de la imprimarea cărții lui J. Roy, M. Prou edita în totalitate însemnările lui Raoul Glaber (în traducere: *pleșuvul*), frecvent invocate de cercetătorii perioadei – *v compris* Duby în *les cinq livres de ses histoires (900 – 1044)*, Paris. *Istoriile* lui Glaber vor fi fost scrise în liniștea abației benedictine de la Cluny, pe la 1048, la finele unei vieți aventuroase și risipite pe drumuri nebătute, întreruptă, din când în când, de alungarea lui din conventurile cu reguli severe/Pentru el, anul 1.000 reprezintă data fundamentală a „poveștii lumii”, sursa primă și explicația ultimă a întâmplărilor al căror martor nevrednic era. Glaber este – se va vedea – unul dintre personajele principale clin cartea lui Duby, alături de figura călugărului auvergnat Gerbert d’Aurillac și de Robert cel Pios, rege al Franței. Celebru în epocă datorită vastelor cunoștințe, sfetnic al vicarilor Sfântului Paul și amestecat în afaceri politice oculte, Gerbert a devenit Papă la sfârșitul secolului X cu numele de Silvestru II, în amintirea – se spune – primului Silvestru care l-ar fi botezat pe Constantin cel Mare/Primele pagini autografe ale lui d’Aurillac, *un pauvre, un étranger, n’ayant ni*

naissance ni fortune, au văzut lumina tiparului înaintea operei lui Glaber. la 1867, îngrijite fiind de A. Olleris(*Oeuvres de Gerbert*, Paris - Clermont) și, mai târziu, de Jules Havet *Uetres de Gerbert* (983 - 997), Paris, 1889). Biografiile mai importante apar la Paris, în 1897 (François Picavet, *Gerbert, un pape philosophe d'après l'histoire et d'après la légende*), și la Hamburg, în 1891 (Karl Schultes, *Papst Sylvester II als Lehrer und Staatsmann*). Ultima va inspira și cartea lui F. Eichengreen, *Gerbert (Sylvester II) als Persönlichkeit* (Leipzig, 1928).

Postfața în ultimul deceniu al secolului trecut, articolele lui Emile Gebhart, publicate în „*Revue des deux mondes*” (1891) sau colectate în volumul *Moines et pape*». *Essais de psychologie historique* (Paris, 1896), au repus în căsuțe validitatea unei istorii a psihozelor de masă și relația lor cu specii diferite de milenarisme iudeo-creștine. Anul 1.000 - ca metaforă a Resurecției - trebuie căutat altundeva decât în proximitatea efectivă a datei calendaristice; ci poate însemna anul, 1.000 de la Nașterea Mântuitorului sau anul 1.000 de la Răstignire, adică 1033 după computul lui Dionisie - Exiguus. Gebhart ia în considerație prezența simbolică neîntreruptă* a anului 1.000 în toată curgerea istoriei creștine, creștine. definește dogmatic caracterul inexorabil al judecății de Apoi. răfântul Augustin, susține istoricul francez, ar fi descifrat prolegomenele Apocalipsei iohane în semnele prăbușirii Imperiului roman de apus; prin urmare, calculul împlinirii mileniului de păcat ar schimba data fatidică pentru jumătatea celui de al doilea mileniu creștin (1400-lpOO). Citite în cheia sugestiei de interpretare, textele lui Gebhart fac aluzie la omniprezența, în rang social și istoric, a angoasei născute din teama față de Judecata finală. Spaimele omenirii se extind pe durate aproape infinite, de ordinul miilor de ani, și sunt perfect justificabile istoricește și dogmatic - iată concluzia lui Gebhart. Teamă, recognoscibilă în gesturi și atitudini, are dimensiuni sociale, se poate preta la analiza sociologică; Durkheim face casă bună cu istoricul pozitivist. Să adăugăm că

Gebhart a folosit pe larg, în sprijinul afirmațiilor sale, fragmentele publicate în *Patrologia latina* a lui Migne. Lucrând cu minuție și păstrând legătura cu documentul, Gebhart este primul specialist care a început să arhiveze probele necesare unei analize de mentalitate medievală, inaugurând astfel un teritoriu spectaculos al investigației științifice. Între timp, C. Pfister, cunoscut autor de istorii ale Franței medievale, terminase de redactat monografia dedicată lui Robert cel Pios, rege al Franței între 996 și 1031, contemporanul lui Raoul Glaber și al papei Silvestru II (*Études sur le regne de Robert le Pieux*, Paris, 1885X

Postfața

Eforturile savanților laici s-au suprapus peste cele ale cercetătorilor proveniți din rândul clericilor catolici. O dată principalele izvoare documentare explorate și editate, deci utilizabile, a reînceput campania de reabilitare a „anului 1.000”, acum considerat ca expresie sintetică a Evului Mediu, în 1911, Jean Guiraud lansează cartea intitulată *Histoire partiëlehistoire vraie*, a cărei stil violent o va consacra în șirul – deja prea lung – al „lucrărilor polemice. Însă ea va figura, de acum înainte, în toate bibliografiile temei, atribuindu-i-se o valoare metodologică deosebită: ea fundează cercetarea modernă a „anului 10001. Sentința lui Guiraud, bazată pe câștiguri istoriografice recente, sună astfel:

Neexistența vreoa spaimă (a sfârșitului lumii – n.n.) în anul 1.000, Biserica nu-i datorează acestuia bogăția sa. Cei ce continuă să tîfme existența acestei frici și a beneficiului obținut de cler sunt fie ignoranți, care nu sunt la curent cu progresul istoriografiei moderne, fie calomniatori, care persistă în propagarea unei false legende în scopul înfruntării Bisericii cu ajutorul minciunii. Și într-un caz, și în celălalt, ei nu merită nicio încredere.

Sintezele de istorie medievală europeană redactate de universitarii francezi nu erau prea generoase cu paginile alocate descrierii Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană (imperiul romano-german). Rarele excepții – ca Louis Halphen, preocupat de ceremonialul

curții romane a lui Otto III, sau E. Mâle, interesat de semiotica plasticii medievale – confirmă observația noastră. Rațiuni politice contemporane, memoria recentă a unui război pierdut și întemeierea simbolică a politicii externe germane pe visul de grandoare al primului imperiu cenzurau istoriografia, îngrădindu-i domeniul și implicându-o în motivarea unor conflicte de moment (vezi cazul tomului secund al *Histoire du moyen-âge*, semnată de Auguste Fliche, intitulat *L'Europe occidentale de 888 a 1125*, Paris, 1885). Așa se explică de

Postfața ce germanii sunt singurii care, înainte de prima conflagrație mondială și în perioada interbelică, au dispus imprimarea primelor monografii serioase privitoare la Otto III (R. Kopke, F. Diimmler, *Kaiser Otto der Grofäe*, Leipzig, 1876), efort continuat de nume celebre în anii '30, cum ar fi E. Percy Schramin (*Die deittschen Kaiser und Könige în Bildeni ihrer Zeit, 751-1152*, Berlin, 1928; *Kaiser, Rom und Renovettio*, Berlin, 1929), Otto Homburger sau Hans G. Voigt.

Istoriile eclesiastice și cercetările consacrate raporturilor de putere dintre Sfântul Scaun și statele europene (André Lapotre, *L'Europe et le Saint-Siege à l'époque carolingienne*, Paris, 1895) completează tabloul documentai și interpretativ al perioadei puse în cauză de medievistii finelui de (secol XIX).

Între cele două războaie mondiale, tema Apocalipsei reprezintă una dintre obsesiile predilecte ale istoriografiei medievale, alături de structurile sociale, de emergența și semnificația imaginarului medieval. De la I. Yoshdkawa și descrierea basoreliefurilor din porticul bisericii Saint-Savin-sur-Gartempe (amintit și de Henri Focillon în al său *L'An Mit*) până la Henri Pirenne (*Les villes du moyen-age*, Bruxelles, 1927), de la Gilles de Valois, fascinat de succesul cultural atribuit monahismului de regulă benedictină (*Le monachisme clunisien*, Liguë, 1935), până la René Latouche sau Marc Bloch – Apocalipsa incită la dezbatere și provoacă încontinuu inteligențele speculative.

În 1947 va deveni faimoasă cartea lui Edmond Pognon (*L'An miile*, Paris), urmată la scurtă vreme de *L'An mila* lui Henri Focillon (Paris, 1952). Grație lor, cercetarea perioadei de mijloc a Evului Mediu se relansează și își recâștigă cititorii plictisiți de manierismul în care se scufundase discursul istoric, excesiv preocupat de enumerarea și catalogarea evenimentelor politice și prea puțin dornic să descompună proba istorică până la substratul ei uman. Sub influența crescândă a magiștrilor de la Collège de France și „Annales”, din ce în ce mai populari între omologii lor academici și acceptați – poate și datorită interesului manifestat pentru *postfața* investigația socială, într-o țară răvășită de război – de literați, retorica istorică se emancipează treptat, evadând din teritoriul neîncăpător al paradigmei pozitivistă. „legenda neagră” a anului 1.000 începe să nu mai intereseze pe nimeni; nici preopinienții nu mai trăiau, nici dezbaterea politică nu mai viza istoria ecleziastică. Ch. Seignobos și butada sa, transformată, la început de veac XX, în principiu constitutiv al scrierii istorice – *Pas de documents, pas d'histoire!* – intrau în uitare. Noul drum spre care se îndreaptă istoricii stârnește remarcile aprobatoare ale lui Ferdinand Lot, exprimate într-un articol programatic pentru istoriografia modernă, construit pe un pretext analitic: același obsedant „an 1.000” (*Le mythe des Terreurs de Van miile*, 1947). 1947 – și nu întâmplător – este anul în care Jules Romains publică *L'An MU*, la Paris; lansarea cărții i-a prilejuit autorului să amintească de uitatul Lucien Larguier, părintele primului roman istoric contemporan care speculează istoria întortocheată a finelui de mileniu (*L'An Miile*, Paris, 1937). Tot atunci apare și biografia modernă a lui Silvestru II (*Gerbert, humanisme et chrétienté au Xe siècle*, Saint-Vandril, 1946), purtând semnătura lui J. Leflon, astăzi, la jumătate de secol de la publicare, carte de referință pentru specialiștii în prosopografii medievale.

Înainte de Pognon, Lot sau Duby, în 1932, Georges Lefebvre reușește, cu *La Grande Peur* (*histoire exemplaire*

dune" gigantesqtiefaussenoitvelle-apreciază Jacques Revel), să descrie un mod de analiză a comportamentelor culturale în funcție de diferențele sociale. Ca fondator al „Annales” și precursor în studierea fenomenelor de psihologie colectivă, Duby îl va invoca deseori între autorii esențiali ai istoriografiei moderne. Astfel procedează în 1958, când va colabora cu Robert Mandrou la alcătuirea unui volum în seria *Histoire de la civilisation française* (Armand Colin, reeditat în 1968), dedicat Evului Mediu timpuriu. Cartea se deschide

Postfața cu un capitol consistent privitor la anul 1.000, unde sunt enumerate ipostazele unei culturi blamate de legendă și redescoperită în modernitate. „În mod evident”, notează Duby, „istoria civilizației franceze nu începe într-un moment precis”; anul 1.000 punctează doar finele a ceea ce istorici ca Michelet au catalogat ca fiind „timpuri obscure”. Dincolo de etichete, însă, rămâne adevărata poveste a primului mileniu creștin.

După Duby, o serie de istorici prestigioși s-au solidarizat în efortul de restituire critică a istoriei „mileniului obscur”. E. Pognon revine în librării cu *la vie quotidienne en ian miile* (Paris, 1981), iar, în 1983, N. Cohn ocupă locul de onoare în suita volumelor de gen cules *Fanatiques de iApocalypse* (Paris, 1983), una dintre cele mai serioase lucrări focalizate pe activitatea misionară catolică din ultimele două veacuri dinaintea datei fatidice. În 1988, activitatea editorială a lui W. Werbecke, D. Verhefst și A. Welkenhuysen se vede, în sfârșit, răsplătită prin tipărirea culegerii de studii intitulată *The Use and Abuse of Esebatology in the Middle Ages* (Louvain), care include un florilegiu de articole consacrate anului 1.000, legendelor care l-au însoțit și mitologiei sale persistente. Aceeași dată marchează apariția comentariului, semnat de D. Milo, într-o cunoscută revistă de filosofie a istoriei (*LAN MU: un probleme d’historiographie moderne* în „History and Theory”), prilej de revizuire critică a subiectelor recurente din istoriografia milenarismelor creștine.

Apropierea vertiginoasă a anului 2000 a impus o

modă retorică în istoriografia medievală franceză, contaminată și susținută acum de consensul eshatologic post-modern: „sfârșitul istoriei”, „sfârșitul ideologiilor” etc. 1990 pare să fie anul de cotitură; peste noapte, trecerea într-un alt mileniu devine rentabilă, din punct de vedere publicistic. Volume cu titluri din ce în ce mai transparente, cu acces deschis la paradoxuri vandabile, inundă librăriile. Ceea ce cutezase Pierre Riche în 1976, sporind bibliografia milenarismelor (*Le mythe des terreurs de l'an mille* în *Les Terreurs de l'an*

Postfață

2000. Hachette, Paris), continuă Robert Delort cu *La France de l'an MU* (Paris, Seuil); P. Bonnassie și D. Barthélemy îl secondează, românului Lucian Boia, universitar de excepție și întemeietor de școală istoriografică, i se tipărește *La-Fin du monde* (Paris, La Découverte).

— Magiștrii nu au pregetat să iasă în forași, să ridice vocea ori de câte ori li s-a oferit ocazia: Jean Delumeau se întreabă, în paginile săptămânalului „Le Nouvel Observateur”, dacă Adventul ar trebui așteptat în următorii zece ani (*La grande peni de l'an 2000?* 1990), iar Jacques Le Goff, în „Telerama”, atinge fără menajamente punctul sensibil: *Faut-il avoir peur de l'an 2000?* în consecință) nici reeditarea lui Duby – chiar în 1980 – nu surprinde, ea prefăcând o aventură livrescă de proporții, în care seimplică, fără mari scrupule, specialiștii, misionarii, predicatorii, politicienii și fanii lui Fukuyama.

Ia-ți două imprimare a *Anului O Mie*, în 1981, Georges Duby-dădea curs unei rugăminți venite din partea celebrei reviste „L'Histoire” 7: realizarea unui număr dedicat finelui de mileniu creștin. Astfel că, în ianuarie 1982, „L'Histoire” se deschidea cu un „billet de... Georges Duby”, intitulat „An Mille, An deux mii”. Textul rperită reprodus pentru că explică *post factum* intențiile autorului, dar și motivele cărora li se datorează întâlnirea cu anul fatidic al Evului Mediu:

Se apropie sfârșitul celui de-al doilea mileniu al erei

creștine. Au ieșit la iveală cei care caută printre șaradele lui Nostradamus semnele timpului ce vrea să vină. Cu adevărat sunt îngrijorați! Foamea, frigul nu mai constituie astăzi apanajul lumii a treia: și copiii Varșoviei suferă de foame. În plus, încă există război, bombe, rachete. Apocalipsa. Împlinirea mileniului și Apocalipsa călăuzesc, în mod natural, spiritul către „spaima Anului O Mie”.

Ce știm cu siguranță? Aproape nimic. Narațiunile vremii oferă numai indicii vagi. Nimeni nu observă că valid de donații pioase - aceste **asigurări** împotriva damnării - de care beneficiau mănăstirile a crescut extraordinar în

Postfața ultimul deceniu al secolului X. Tot ceea ce se poate imagina ca simptom, al fricii colective provine din relatarea lui Raoul Glaber. El a luat până în mână imediat după trecerea cumpenei dintre ani pentru a argumenta o demonstrație teologică privitoare la sensul istoriei. Plin de înțelegere, a pus în pagină un număr de evenimente tragice care au precedat, la un interval neglijabil, nu Anul O Mie, ci anul 1033 i foametea, epidemiile, explozia de violențe. Însă, dacă ne-am referi la neliniște, Glaber nu amintește deloc de vreo recrudescență a groazei. Așteptarea înfricoșată a revenirii **lui** Hristos este permanentă în interiorul creștinismului. Este posibil ca **unii** clerici, descifrând în Apocalipsă că, în al miilea an, Satana va fi eliberată din lanțurile sale și că va începe era judecății, să fi clădit pe aceste temeuri îndemnuri la penitență. Se știe că, răspunzând chemării călugărilor, în popor și printre cei mari s-a răspândit setea de asceză al cărei apogeu a fost atins la începutul secolului IX.

Istoricii **veacului** trecut și cei din prima parte a secolului nostru nu erau pregătiți pentru a recunoaște că apropierea venirii Izbăvitorului și a învierii morților a stârnit, în Anul O Mie, mai multă dorință decât **înfrânate**. O lume, cea prezentă, își încheia socotelile, dar, dincolo de aceasta, celor care se pregătiseră din timp urma să li se ofere bucuriile Ierusalimului ceresc. Deci, nu frica; din contra, speranța se năștea pentru ei.

Iată ce deosebește atât de profund sfârșitul primului

*mileniu de finele celui de-al doilea. Cine mai crede încă astăzi că încercările următoare înseamnă traversarea Mării Roșii și găsirea îngusteitreceri către Țara Sfântă? Mai există o diferență: azi **nu** mai atribuim capriciilor celeste flagelurile tot mai amenințătoare. Ele sunt provocate – și o cunoaștem – de furia oamenilor. Suntem cu toții responsabili! Dar nimeni nu se așteaptă ca noi să ne prăbușim în adâncurile pierzaniei definitive; de aceea, nouă ni se cere ca, lucid și cu generozitate, să facem ceva.*

Postfața 271

Citiți atent rândurile de mai sus și încercați să depășiți sensul imediat al cuvintelor lui Duby! Enunțând diferența, el evidențiază, printr-un paradox stilistic, termenii comuni care mediază raportul – de identitate fenomenologică dintre anul 1.000 și actualitate: flageluri, războaie, arme sofisticate, foamete. Apocalipsă pare să se apropie de împlinirea ei definitivă: din text devine substanță, din *numen* se transformă în *realia*. Ea ar urma, cât de curând, să se substituie evidenței comode a unei lumi excesiv împăcate cu sine, în ciuda moralei creștine, afirmată în dogmă și nesocotită în fapt. Ce îl sperie, însă, pe istoricul francez este chiar similitudinea epocilor, confundarea lor până la amănunte, sub speța realităților sociale, politice, mentale, comportamentale în rang individual sau general. Identificarea pornește **de** la criteriul simplu, clar, transparent al gradului de entropie, care-și atinge maximul **în** preajma trecerii de la un mileniu la altul sau când, așa cum susțin numerologii, copiindu-i pe cabaliști, ultimele trei cifre ale anului coincid. 666, 1.000, 2000 invocă Sfârșitul, stârnesc forțele oculte ale întunericului. Duby anunță profetic că dezordinea planetară se poate produce oricând, și că șansele ca noi să asistăm la colapsul general al civilizațiilor cresc pe măsură ce suma zilelor rămase până la scadența numerară se micșorează. Astfel, strădania descrierii unui veritabil **tablou al spaimelor**” sau măcar tentativa reproducerii celor mai semnificative detalii de epocă nu apar ca lipsite de scop: autorul pozează în moralist, înscriindu-se într-o

tradiție intelectuală la care poate aspira numai datorită cunoștințelor sale enciclopedice. Prevestind vremea socotelilor cu Divinitatea și arătând către relele lumii, numindu-i pe cei sortiți pieirii, istoricul arată că știința nu-l înlănțuie, nu-l îndepărtează de semeni până acolo unde să nu mai dea atenție cataclismului ce vine. Casandră împăcată cu soarta-i, Georges Duby avertizează că „altă dată a fost la fel”, că, deși tributari Rațiunii și convinși că simetria este doar un construct abstract, oamenii trebuie să reziste unei Istории care se poate auto-reproduce în simptomele ei, dacă nu și în consecințe. Atenție – spune Duby, citându-l pe călugărul Marculf din veacul VII – ***mundi terminum niinis crescentibus appropinquantem indicia certa manifestant*** („Semne vădite vestesc sfârșitul lumii aproape; ruinele se înmulțesc”)!

Mihai-Răzvan Ungureanu

CUPRINS

Martorii...5

Prezentarea Anului 1.000. Naratorii. Mărturiile și evoluția culturală. Pentru o istorie a atitudinilor mentale...

7

1. Sensul istoriei...31

I. O mie de ani de la întrupare...33

II. Așteptarea...37

2. Mecanismele mentale...41

I. Studiile...43

II. Profesoratul lui Gerbert la Reims...48

III. Instrucția călugărilor...54

3. Văzutul și nevăzutul...65

I. Corespondențele mistice...67

II. Ordinea socială și supranatura...72

III. Prezența celor morți...78

IV. Moaștele...83

V. Miracolele...90

4. Miracolele Mileniului...105

I. Semnele de pe cer...107

II. Dereglările biologice...112

III. Rătăcirea spirituală: Simonia... 119

IV. Tulburarea eretică...123

V. Răsturnarea Templului...130

5. Interpretare...135

I. Dezlănțuirea răului...137

II. Forțele benefice...143

6. Purificare...149

I. Excluderile...151

II. Penitențe individuale...158

III. Pacea lui Dumnezeu...172

IV. Pelerinajele colective...180

7. Noua Alianță...187

I. Primăvara lumii...189

II. Reforma Bisericii... 191

III. Noile Biserici...202

IV. în căutarea relicvelor...208

8. Avântul...211

I. Răspândirea credinței...215

II. Războiul sfânt...220

III. Dumnezeu se întrupează...225

IV. Crucea...231

Note...237

Cronologie...241

Bibliografie...245

Postfață...249

În colecția PLURAL au apărut

1. Adrian Marino - *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale*

2. Lev Șestov - *Noaptea din grădina Ghetsimani*

3. Matei Călinescu - *Viața și opiniile lui Zacharias*

Lichter

4. Barbey d'Aurevilly - *Dandysmul*

5 - Henri Bergson - *Gândirea și mișcarea*

6. Liviu Antonesei - *Jurnal din anii ciumei:*

1987-1989 1. Stelian Bălănescu, Ion Solacolu -

Inconsistența miturilor: Cazul Mișcării legionare

8. Marcel Mauss, Henri Hubert - *Teoria generală a magiei*

9. Paul Valéry - *Criza spiritului și alte eseuri*

10. Virgil Nemoianu - *Micro-Armonia*.
11. Vladimir Tismăneanu - *Balul mascat*
12. Ignațiu de Loyola - *Exerciții spirituale*
- 13. * * - *Testamentum Domini* (ediție bilingvă)**
14. Adrian Marino - *Politică și cultură*
15. Georges Duby - *Anul 1.000*

PLURAL M

1. Emile Durkheim - *Formele elementare ale vieții religioase*

2. Arnold Van Gennep - *Riturile de trecere*

3. Carlo Ginzburg - *Istorie noctilră în pregătire:*

Vasile Gogea - *Fragmente salvate* Michel de Certeau
- *Fabula mistică* Paul Ricoeur, J.L. Marion ș.a. -
Fenomenologie și teologie

* * * - *Marele Inchizitor. Dostoievski și noi.* Stelian
Tănase - *Revoluția ca eșec* Henri Bergson - *Materie și
memorie*

MENT. - 1: TAȚ!

În istoria atitudinilor mentale în funcție de care
Georges Duby și-a ales textele din această carte, ce
semnifică oare cu adevărat Anul 1.000 al întrupării și al
mântuirii? Începutul unei întoarceri majore, trecerea de la
religia rituală și liturgică a lui Carol cel Mare și a
așezământului de la Cluny, la o religie a acțiunii, întrupată,
religia pelerinilor Romei, a Sfântului Iacob și a Sfântului
Mormânt, a apropiatelor cruciade. În mijlocul terorilor și al
fantasmelor, o primă percepție despre ceea ce înseamnă
demnitatea omului. Aici, în această beznă, în această
tragică sărăcie și sălbăticie încep, pentru secolele ce vor
veni, victoriile gândirii europene.

*Se apropie sfârșitul celui de-al doilea mileniu. al erei
creștine. Au ieșit la iveală cei ce caută printre șaradele lui
Nostradamus semnele timpului ce vrea să vină. Cu
adevărat sunt îngrijorați! Foamea, frigul nu mai constituie
astăzi apanajul lumii a treia -, și copiii Varșoviei suferă de
foame. În plus, există încă război, bombe, rachete.
Apocalipsa. Împlinirea mileniului și Apocalipsa călăuzesc,
în mod natural, spiritul către „spaima Anului 1.000”*

(Georges Duby).

EDITURA POLIROM Hlfig ISBN 973 - 9248-12 - 8

Pret: 7500 lei